

Вероніка
вирішує
померти

МІСЦЕ
МІСЦЕ

Пауло КОЕЛЬЇО

**ВЕРОНІКА
ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ**

Київ

Національний книжковий проект

2010

ББК 84(70Бра)
К76

З португальської переклав
Віктор Морозов

Обкладинка
Сергія Попова

Коельйо, Пауло.

К76 Вероніка вирішує померти / Пауло Коельйо ; пер. з португ. В. Морозова. — К. : Національний книжковий проект, 2010. — 208 с.

ISBN 978-966-339-846-4

Цей роман присвячений дівчині, яка опинилась у психіатричній клініці після спроби накласти на себе руки. Там, у клініці, вона повернулася до життя, полюбила і тільки тоді знала ціну подарованого їй Богом життя, навчившись сприймати кожний новий день як диво.

ББК 84(70Бра)

Книга видана з дозволу
Sant Jordi Asociados, Barcelona, SPAIN
Originally published as *Veronica decide morrer*
by Paulo Coelho

www.paulocoelho.com

Всі права охороняються, включаючи право на повне або часткове відтворення у будь-якій формі.

ISBN 978-966-339-846-4

© Paulo Coelho, 1998
© Морозов В., переклад, 2010
© ЗАТ «НІСІ», 2010

*«Ось я даю вам владу
наступати на змії...
і ніщо вам не зашкодить».*

Лука, 10: 19

*Присвячується С. Т. де Л.,
який мені допомагав,
а я й не підозрював про це.*

Одинадцятого листопада 1997 року Вероніка вирішила, що настав — нарешті! — час покінчити з собою. Вона ретельно прибрала в кімнаті, яку винаймала в жіночому монастирі, вимкнула ogrівання, почистила зуби й лягла.

* * *

Зі столика біля ліжка вона взяла чотири пакетики зі снодійними пігулками. Замість того, щоб покрити й розчинити у воді, вирішила ковтати їх одна за одною, адже між наміром і вчинком завжди існує проміжок, а вона хотіла мати свободу вибору, якщо надумає спинитися напівдорозі. Однак із кожною новою пігулкою ставала дедалі впевненішою — через п'ять хвилин пакетики спорожніли.

Вона не знала, коли почне втрачати свідомість, отож поклала біля себе на ліжку свіжий номер французького журналу «Номме», який надійшов до бібліотеки, де вона працювала. Її ніколи особливо не цікавила технологія, але, гортаючи журнал, натрапила на статтю про комп'ютерну гру на компакт-дисках, створену бразильським письменником Пауло Коельйо, з яким вона зустрілася під час конференції в барі готелю «Гранд Юніон». Тоді вони обмінялися кількома фразами, і його видавець запросив її підісти до них за вечерею. На жаль, людей було так багато, що вони не мали змоги нормально поспілкуватися.

Згадавши ту зустріч, вона подумала, що цей автор уже став частинкою її світу, тож читання його статті допоможе їй згаяти час. Чекаючи смерті, Вероніка почала читати про комп'ютерну технологію, яка їй абсолютно не цікавила — зрештою, вона так чинила протягом усього життя, завжди вибираючи те, що найлегше, що під рукою. Як оцей журнал, скажімо.

Проте, хоч як дивно, вже з першим рядком куди й поділася її вроджена пасивність (снодійне ще не розчинилося у шлунку, але Вероніка була пасивна з природи) і чи не вперше в житті вона замислилась над правдивістю дуже модного серед її друзів вислову: «В цьому світі немає нічого випадкового».

Чому їй трапився саме цей рядок — якраз тоді, коли вона почала помирати? Яка прихована вістка відкрилася їй — якщо тільки існують приховані вістки, а не прості збіжності?

Рядок розміщувався під ілюстрацією, і ним же починалася стаття: «Де є Словенія?»

«А й справді, — подумала вона, — ніхто ж і не знає, де є Словенія».

Але Словенія є — і там, і тут, у довколишніх горах і на цьому майдані, — Словенією звали її країну.

Вона відклала журнал; немає сенсу обурюватися на світ, який нічого не знає про словенців; честь нації більше її не обходить. Настав час пишатися собою, визнати, що вона-таки спромоглася, набралася врешті-решт відваги покинути життя — як добре! І робить це так, як завжди собі уявляла — з допомогою снодійних пігулок, не залишаючи слідів.

Вже майже півроку Вероніка намагалася знайти пігулки. Коли їй здалося, що вона не здатна їх добути, хотіла навіть перерізати собі вени. Ну й що, коли кімната буде захляпана кров'ю, а черниць охопить розпач і збентеження — самогубці насамперед дбають про себе, а не про інших. Звісно, вона б постаралася завдати якомога менше турбот своєю смертю, проте, якщо єдиним виходом для неї було перерізати вени, вибору вона не мала; а черниці усе приберуть та й забудуть — так їм простіше буде знову здати кімнату внайми. Хоч це й кінець двадцятого століття, та люди й досі бояться привидів.

Ще можна було б, безперечно, кинутися з якоїсь високої будівлі в Любляні, але ж чи не буде від цього додаткових прикрощів її батькам? Крім потрясіння від вістки про смерть доньки, їм доведеться розпізнавати спотворений труп; ні, так було б гірше, бо залишилась би незагойна рана в серцях двох людей, які бажали їй тільки найкращого.

«Поступово вони змирилися б зі смертю доньки. Але забути розтрощений череп було б неможливо».

Стрілятися, стрибати з даху, вішатися — всі ці варіанти суперечили її жіночому еству. Жінки-самогубці обирають значно романтичніші методи — ріжуть, наприклад, вени або ж ковтають завищені

дози снодійного. Безліч таких прикладів можна знайти в біографіях призабутих принцес і голлівудських актрис.

Вероніка знала, що жити означає постійно чекати слушного моменту для дії. Так сталося й цього разу. Почувши її скарги на безсоння, дві подруги зуміли добути кожна по два пакетики потужних наркотиків, що їх уживали музиканти з місцевої дискотеки. Вероніка цілий тиждень тримала ці чотири пакетики на нічному столику, готуючись до смерті й прощаючись — без жодних сантиментів — з тим, що люди нарекли життям.

І ось вона лежить — задоволена тим, що вчинила, і змуджена, бо не знає, що робити з часом, який їй залишився.

Знову замислилася над отим абсурдним питанням. Як можна починати статтю про комп'ютери отаким ідіотським рядком: «Де є Словенія?»

За браком чогось цікавішого, вирішила прочитати статтю до кінця й довідалася, що компакт-диск, про який ішлося, був виготовлений, завдяки дешевій робочій силі, в Словенії — цій дивній країні, про яку ніхто й не знає, крім її мешканців. Кількома місяцями раніше, коли цей диск ще готувався до випуску, французький підприємець організував для журналістів з усього світу фуршет у Вледі, в замку.

Вероніці пригадалося, що вона читала про цей фуршет — він став у місті справжньою подією, і не лише через реставрацію замку, яка мала якнайдегальніше відтворити середньовічну атмосферу цієї комп'ютерної гри, а й через полеміку в місцевій пресі — бо серед запрошених журналістів (з Німеччини, Франції, Англії, Італії й Іспанії) не було жодного словенця.

Кореспондент журналу «Номме» — який завітав у Словенію вперше — не за власний, без сумніву, кошт і з метою поспілкуватися з іншими журналістами, накидати якісь цікаві спостереження й насолодитися дармовими наїдками й напоями у старовинному замку — вирішив розпочати статтю жартом, який зуміють оцінити витончені інтелектуали з його власного краю. Мабуть, він ще й розказував колегам-журналістам різні байки про місцеві звичаї, не забувши згадати при цьому, як погано одягаються словенські жінки.

Але це — *його* проблема. Вероніка помирала, і її цікавило інше — скажімо, чи існує життя після смерті, або коли знайдуть її тіло. Та все ж таки — можливо, саме завдяки прийнятому нею рішенню — стаття її збентежила.

Визирнула з монастирського вікна, що виходило на невеличкий люблянський майдан. «Якщо вони не знають, де Словенія, то й Любляна для них — міф», — подумала вона. Як Атлантида, чи Лемурія, чи інші втрачені континенти, що збуджують людську уяву. Ніхто у світі не розпочав би статтю запитанням, де є гора Еверест, хоч би й ніколи там не був. Але ось у самому центрі Європи кореспондентові поважного журналу було зовсім не соромно ставити таке запитання, бо він розумів, що більшість читачів не знає, де розташована Словенія, не кажучи про її столицю, Люблянду.

Саме тоді Вероніка й вирішила, чим займе час, бо минуло десять хвилин, а вона все ще не відчувала жодних фізичних змін. Останнім актом її життя буде написання листа до журналу з поясненням, що Сло-

венія — це одна з п'яти республік, на які розпалася колишня Югославія.

Це й буде її лист самогубця. Без пояснення справжніх причин її смерті.

А коли знайдуть тіло, то вирішать, що вона покінчила з собою, бо журналіст не знав, де знаходиться її країна. Вона всміхнулась, уявивши газетну полеміку, де хтось підтримає, а хтось засудить її самогубство, вчинене заради честі власної держави. А ще її збентежило, як швидко змінився в неї настрій, адже якихось кілька хвилин тому вона думала про щось цілком протилежне — про те, що світ з його географічними проблемами вже її не обходить.

Вона написала листа. І в неї з'явився раптом гарний настрій, що мало не викликав сумніви в доцільності смерті, але пігулки вона вже зажила; міняти щось було надто пізно.

Зрештою, вона й раніше мала гарні настрої, та й узагалі, накладала на себе руки зовсім не тому, що була сумною, роздратованою жінкою з хронічними депресіями. Вона любила блукати вуличками Любляни або дивитися з вікна своєї монастирської кімнатки на сніг, що падав на майдан, на пам'ятник поетові. Одного разу їй майже цілий місяць здавалося, що вона немов літає над землею, бо якийсь незнайомиць просто насередині цього майдану подарував їй квітку.

З нею, на її думку, все було нормально. А до смерті спонукали її дві дуже прості причини, й вона не сумнівалася, що багато хто її зрозумів би, якби вона їх пояснила.

Перша причина: все в її житті було однаковим, а як тільки мине молодість, усе покотиться донизу, залишаючи незворотні сліди — старість, хвороби,

втрата друзів. Продовжуючи жити, вона нічого не досягне; навпаки, тільки зростатиме ймовірність страждання.

Друга причина була більш філософською: Вероніка читала газети, дивилася телевізор і усвідомлювала, що коїться зі світом. Все було погано, а вона нічого не могла змінити на краще — відчуваючи натовість повне безсилля.

Але дуже скоро вона переживе фінальну сцену свого життя, яка відрізнятиметься від усього, що було досі: смерть. Написавши листа до журналу, вона зосередилась на більш невідкладних речах, доречніших у цей момент її життя чи радше помирання.

Спробувала уявити свою смерть, та нічого в неї не вийшло.

Але й перейматися цим не варто, бо вже за кілька хвилин усе з'ясується само.

За кілька хвилин — але за скільки?

Вона не знала. Проте тішилася думкою, що незабаром знатиме відповідь на питання, котре хвилює всіх: чи існує Бог?

На відміну від багатьох, це не було найважливішим питанням її життя. При старому комуністичному режимі в школах дотримувалися доктрини про відсутність життя після смерті, й вона звиклася з цією думкою. З іншого боку, ровесники її батьків, бабині й дідові однолітки вчашали до церкви, молилися, ходили на прощу й були свято переконані, що Господь почує їхні молитви.

У двадцять чотири роки, випробувавши все, що тільки можливо випробувати — а вже це було невеликим досягненням, — Вероніка майже не сумнівалася, що зі смертю все закінчується. Ось чому вона

обрала самогубство: остаточну свободу. Вічне забуття.

У глибині душі, однак, таївся сумнів: а що, як Бог існує? Тисячі років цивілізації наклали табу на самогубство, бо воно порушувало всі релігійні приписи: людина бореться за життя, а не за смерть. Людський рід має плодитись і множитись. Суспільству потрібна робоча сила. Подружжя не повинно розлучатися, навіть коли гасне любов, бо державі потрібні солдати, політики й митці.

«Якщо Бог існує, в чому я дуже сумніваюся, Він знатиме, що в людського терпіння є межі. Це ж Він створив оце безладдя — злидні, несправедливість, жадобу, самотність. Він мав, звичайно, найкращі наміри, проте результати виявилися катастрофічними; якщо Бог є, Він буде поблажливим до тих, хто вирішив дочасно покинути цю Землю, — можливо, Він навіть вибачиться за те, що примусив нас тут бути».

До біса всі табу й забобони. Її благочесна мати сказала б: «Господові відоме минуле, теперішнє й майбутнє». Значить, він випустив її в цей світ, прекрасно усвідомлюючи, що вона врешті-решт покінчить із собою, ото ж її вчинок не буде для нього шоком.

Вероніка відчула приступ нудоти, дедалі сильнішої.

За кілька хвилин вона вже не зможе зосереджувати увагу на майдані за вікном. Знала, що надворі зима; була десь четверта година пополудні, а сонце заходило швидко. Знала й те, що інші люди житимуть далі. В цю мить повз її вікно проходив юнак, який побачив Вероніку і гадки не маючи, що вона вмирає. Група музикантів з Болівії (а де є Болівія? Чому жур-

наліст про це не запитав?) грала перед пам'ятником Франце Прешрену, великому словенському поету, який залишив такий глибокий слід у душі свого народу.

Чи доживе вона до завершення мелодії, що долинає з майдану? Це буде чудовою згадкою цього життя: надвечір'я, музика, що оспівує країну з протилежного кінця світу, тепла затишна кімната, вродливий юнак, переповнений життям, котрий чомусь зупинився і дивиться тепер на неї. Вона усвідомила, що пігулки починають діяти, і що він буде останнім, хто її побачить.

Юнак посміхнувся. Вона всміхнулась у відповідь — їй не було чого втрачати. Він помахав рукою; вона відвела очі — він забагато собі дозволяє. Спохмурнівши, юнак рушив далі, забуваючи обличчя у вікні назавжди.

Однак Вероніці приємно було востаннє відчути себе пожаданою. Вона вбивала себе не тому, що їй бракувало кохання. Не тому, що її не любили в родині, не через якісь фінансові проблеми чи невиліковну хворобу.

Вероніка вирішила вмерти цього чудового люблянського надвечір'я, коли на майдані грали музиканти з Болівії, попід її вікном проходив юнак, і вона тішилась усьому баченому й чутому. Ще більше її тішило те, що їй не доведеться всього цього бачити й чути в наступних тридцять, сорок або й п'ятдесят років, коли ці речі втратять свіжість і поглиблять трагізм життя, в якому все повторюється, а кожен день нагадує інший.

Їй почало крутити в шлунку і стало дуже погано.

«Дивно, — подумала вона. — Здавалося, після такої дози снодійного я відразу ж засну».

Натомість їй дзвеніло у вухах і тягнуло на блювоту.

«Якщо мене знудить, я не помру».

Вона вирішила не думати про болі у шлунку й спробувала зосередитися на сутінках, що швидко насувалися, на болівійцях, на людях, що зачиняли свої крамнички й рушали додому. Дзвін у вухах ставав дедалі різкішим, і Вероніка вперше відчула страх, жахливий страх перед невідомістю.

Він був недовгим. Мить — і вона втратила свідомість.

Розплющивши очі, вона не подумала: «Мабуть, я на небесах». На небесах ніколи б не освітлювали кімнату флюоресцентною лампою, та й біль — його вона відчула відразу — був звичний для Землі. О, цей земний біль — унікальний, неповторний.

* * *

Спробувала поворухнутись, і біль посилювався. Зненацька виникли яскраві цятки, та Вероніка вже знала, що це не райські зорі, а наслідки різкого, сильного болю.

— Очунює, — почувся жіночий голос. — Ну, ось ви і в пеклі, ласкаво просимо.

Ні, це неправда; той голос її обдурює. Це не пекло, бо їй дуже холодно, до того ж у неї з носа й рота стирчать пластикові трубки. Одну з трубок їй запахали в саме горло, й вона мало не задихалася.

Спробувала її витягти, але руки були прив'язані до ліжка.

— Жартую, це не пекло, — вів далі голос. — Це гірше від пекла, хоч я там і не була. Ви у Віллеті.

Попри біль і задуху Вероніка відразу збагнула, що сталося. Вона намагалася покінчити з собою, але хтось її врятував. Це могла бути одна з черниць, подруга, що навідалася без попередження, або кур'єр із замовленням, про яке вона й забула. Хай там що, але вона вижила й опинилась у Віллеті.

У Віллеті — відомому притулку для божевільних, який на всіх наводив страх від 1991 року, коли його було засновано, після здобуття незалежності. Саме тоді, гадаючи, що поділ Югославії відбудеться мирним шляхом (зрештою, Словенія відбулася тільки одинадцятьма днями війни), група європейських бізнесменів отримала дозвіл на відкриття в старих казармах, кинутих урядом напризволяще, психіатричної лікарні.

Невдовзі, однак, вибухли війни: спочатку в Хорватії, потім у Боснії. Бізнесмени занепокоїлись. Гроші для інвестицій надходили від акціонерів, розкиданих по цілому світі, чиїх імен вони навіть не знали, тож не було можливості зібрати всіх їх разом, пояснити ситуацію й заручитися їхнім терпінням. Проблема вирішили методом, не надто відповідним для психікарнії, тому для молодої нації, котра щойно відкинула комуністичні ідеали, Віллет став символом найгір-

ших вад капіталізму: щоб опинитися тут, досить було певної суми грошей.

Дехто, бажаючи позбутись якогось члена родини після сварок про спадщину (або про недостойну поведінку тієї особи), був готовий заплатити великі гроші, щоб тільки отримати медичну експертизу про необхідність ізоляції своїх зайвих дітей чи батьків. Інші ж, рятуючись від боргів або втікаючи від відповідальності за вчинки, що загрожували довгим терміном ув'язнення, відсиджувалися в божевільні й виходили звідти, не сплачуючи жодних штрафів та ігноруючи суди.

Віллет був місцем, з якого ніхто ще не втік і де поруч зі справжніми хворими — скерованими сюди за рішенням суду або переведеними з інших лікарень — перебували ті, кого зумисне зробили божевільним, і ті, хто таким прикидався. Наслідком було повне безладдя, і в пресі постійно з'являлися матеріали про поганий догляд та зловживання, хоча ніхто з журналістів так і не отримав дозволу відвідати Віллет, аби побачити все на власні очі. Уряд розглядав ці матеріали, але доказів завжди бракувало; акціонери погрожували, що поширять інформацію про перешкоди іноземним інвестиціям у Словенії, й таким чином цей заклад залишався на плаву; фактично, він навіть зміцнював свої позиції.

— Моя тітка покінчила з собою кілька місяців тому, — вів далі жіночий голос. — Майже вісім років вона боялася вийти з кімнати і тільки їла, гладшала, курила, ковтала пігґлкі й постійно спала. Мала двох дочок і люблячого чоловіка.

Вероніка марно намагалася повернути голову в бік цього голосу.

— Прокинулася вона лише раз — тоді, коли чоловік завів собі коханку. Влаштувала скандал, схудла на пару кілограмів, розбила кілька тарілок і декілька тижнів не давала сусідам спокою своїми криками. Хоч як це дико звучить, але то була чи не найщасливіша пора її життя. Вона за щось боролася; життя вивувало в ній, й вона тоді могла подолати всі перешкоди на своєму шляху.

«Яке це має відношення до мене? — подумала Вероніка, не в силах вимовити й слова. — Я не ваша тітка, і в мене немає чоловіка!»

— Врешті-решт її чоловік позбувся коханки, — додав жіночий голос, — і поступово до тітки вернулася її попередня пасивність. Якось вона зателефонувала мені й сказала, що хоче змінити своє життя — кидає курити. Тоді ж таки, кинувши курити, почала ковтати чимдалі більше заспокійливих пігулок, а потім повідомила всім, що хоче покінчити з життям. Ніхто їй не повірив. І ось одного ранку, залишивши мені прощальне повідомлення на автовідповідачі, вона отруїлася газом. Я кілька разів переслухала це повідомлення: я ще ніколи не знала її такою тихою, такою впокореною. Вона сказала, що не почувається ні щасливою, ні нещасною, тому й не хоче жити.

Вероніці стало шкода цієї жінки — вона, либонь, розповідала це все, намагаючися збагнути тітчину смерть. У цьому світі, де кожен прагне вижити за будь-яку ціну, хто може засудити людину, котра вирішила померти?

Ніхто. Кожен знає міру свого страждання або відчуває, що його життя втратило сенс. Вероніка хотіла це пояснити, але натомість почала душитися трубу-

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

кою, що стирчала їй з рота, і жінка кинулася на поміч.

Вона бачила, як жінка схилилася над її прив'язаним тілом, натицьканим трубками і врятованим усупереч її волі. Вона виказувала своє бажання знищити його, — мотаючи головою, благала очима, щоб з неї повитягали всі ці трубки і дали їй змогу спокійно померти.

— Щось ви нервуєтеся, — сказала жінка. — Може, шкодуєте за своїм вчинком, а чи й далі бажаєте вмерти; та це мене не цікавить. Моя справа — робити те, що належить. Якщо пацієнт нервується, я мушу, за приписом, дати йому заспокійливе.

Вероніка припинила опір, але медсестра вже робила їй укол у руку. Невдовзі вона знову опинилася в дивному світі без сновидінь — пам'ятала тільки обличчя жінки, котру щойно побачила: зелені очі, каштанове волосся й відсторонений вираз обличчя — обличчя людини, яка робить те, що їй приписано, ніколи не сумніваючись у доцільності тих або інших правил.

Пауло Коельо почув про історію з Веронікою трьома місяцями пізніше, коли вечеряв у Парижі, в алжирському ресторанчику, зі своєю знайомою словенкою, також Веронікою, батько якої був головним лікарем Віллету.

* * *

Згодом, вирішивши написати книгу на цю тему, він хотів було змінити ім'я своєї знайомої, щоб не заплутати читачів. Думав назвати її Бласкою, Едвіною, Марією або ще яким іншим словенським ім'ям, та врешті-решт залишив усе, як було. Коли йтиметься про його знайому Вероніку, він називатиме її його знайомою Веронікою. Коли ж ітиметься

про іншу Вероніку, не буде потреби її якомсь іще називати, бо вона й так буде головною героїнею книги, а читачів тільки дратуватиме постійне нагадування про «божевільну Вероніку» чи «Вероніку-невдалу самогубцю». До того ж, і він сам, і його знайома Вероніка з'являться лише в одному коротенькому розділі книги, — саме в цьому.

Його знайома Вероніка обурювалася тим, що вчинив її батько, враховуючи й те, що заклад, ним очолюваний, прагнув до респектабельності, а сам він працював над дисертацією, яку мав представити на суд високої наукової ради.

— Чи знаєте ви, звідки пішла назва «притулок для божевільних»? — запитала вона. — З часів середньовіччя, коли кожен мав право шукати прихистку в церквах та інших святих місцях. Право на притулок — це річ зрозуміла для будь-якої цивілізованої людини. Як же міг мій батько, головний лікар притулку для психічно хворих, поставитися до неї саме так?

Пауло Коельо хотів довідатись в усіх подробицях, як воно сталося, бо мав для цього вельми поважну причину.

Причина полягала в тому, що він сам опинявся в подібному притулку, або, як це частіше називають, у психлікарні. І сталося це з ним не раз, а тричі — у 1965, 1966 та 1967 роках. Заклад, до якого він потрапляв, називався санаторієм доктора Ейраша в Ріо-де-Жанейро.

Чому саме його поклали до цієї лікарні, він навіть і тепер не годен був зрозуміти. Можливо, батьків його збентежило, що він якомсь дивно поводився. Напівсором'язливий, напівекстравагантний, він прагнув стати «митцем», що в його родині сприймалося як найпевніший шлях на суспільне дно і до злиденної смерті.

Коли Пауло Коельйо над цим замислювався — а треба сказати, що зрідка він це робив, — йому здавалося, що справжнім божевільним був саме доктор, який погоджувався ізолювати його практично без жодних на те підстав (як у кожній родині, завжди легше звинуватити іншого, стверджуючи, нібито батьки не усвідомлювали, що чинять, приймаючи таке суворе рішення).

Пауло засміявся, довідавшись про чудернацького листа до газети, залишеного Веронікою, зі скаргою на те, що поважний французький журнал навіть не знає, де є Словенія.

— Ніхто через це не кінчатиме життя самогубством.

— Тому-то цей лист і виявився марним, — ображено відповіла його знайома Вероніка. — Вчора я поселялася в готелі, й адміністраторка думала, що Словенія — місто в Німеччині.

Ця ситуація була йому знайомою, адже багато хто з іноземців вважав столицею Бразилії аргентинське місто Буенос-Айрес.

Але крім того, що іноземці захоплено розхвалювали красу його столиці (у сусідній Аргентині), спільність Пауло Коельйо з Веронікою полягала ще й у згаданій події: його теж колись поклали до психіатричної лікарні й, на думку першої дружини, «повинні були не випускати звідти ніколи».

А все ж таки його випускали. І от, залишаючи лікарню востаннє з твердим наміром ніколи туди більше не вертатися, він пообіцяв собі дві речі: (а) що він колись це все опише і (б) що привселюдно торкнеться цієї теми лише по смерті батьків, бо не хотів завдавати їм прикрощів — адже обоє все життя картали себе за заподіяне.

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

Мати його померла 1993 року, але батько, якому в 1997 році виповнилося вісімдесят чотири, був ще живий, при повній свідомості й у доброму здоров'ї, попри емфізему легенів (хоч він ніколи й не кутив) та попри споживання виключно морожених продуктів, бо так і не зміг знайти собі господиню, яка б мирилася з усіма його дивацтвами.

Отож коли Пауло Коельо почув історію Вероніки, то зрозумів, що може описати цю тему, не порушуючи своїх обіцянок. Хоча йому й ніколи не спадала думка про самогубство, він дуже добре знав світ психіатричної лікарні — всі процедури, відносини між лікарями й пацієнтами, переваги та прикрощі перебування у такому місці.

Тому нехай Пауло Коельо разом зі своєю знайомою Веронікою назавжди покинуть сторінки цієї книги, а ми продовжимо свою розповідь.

Вероніка не знала, як довго вона спала. Пам'ятала лише, що на мить прокинулася — все ще з отими трубками в роті та носі — й почула, як хтось запитав:

— Хочеш, я тебе помастурбую?

* * *

Але тепер, розплющивши очі й роззираючись по кімнаті, не знала, чи то була реальність, чи галюцинація. Крім цього моменту, не пам'ятала нічого — абсолютно нічого.

Трубок уже не було, але тіло її було обтикане голками, до голови й до грудей — там, де серце — були приєднані дротики, а руки були й досі прив'язані до

ліжка. Вона лежала гола, тільки під простирадлом, і відчувала, що мерзне, але вирішила не нарікати. Простір, обмежений зеленою шторою, був заповнений її ліжком, реанімаційною апаратурою й білим стільцем, де сиділа, читаючи книгу, медсестра.

Ця жінка мала темні очі й темне волосся. Хоча можливо, що то була та сама жінка, з якою вона розмовляла кілька годин — а чи днів? — тому.

— Ви не могли б розв'язати мені руки?

Медсестра звела погляд, кинула безцеремонно «ні» й продовжила читання.

«Я жива, — подумала Вероніка. — Все починається спочатку. Доведеться побути тут трохи, поки вони не зрозуміють, що я цілком нормальна. Тоді мене випустять, і я знову побачу вулички Любляни, її головний майдан, мости, людей, що йдуть на роботу і вертаються з неї.

Люди завжди стараються допомогти іншим — щоб почувати себе кращими, ніж є насправді, — отож мені знову дадуть місце в бібліотеці. Я почну відвідувати ті самі бари й дискотеки, говоритиму з друзями про несправедливість у світі та інші проблеми, ходитиму в кіно, гулятиму над озером...

Я тільки зажила пігулки, тож тіло моє не понівечене, я така ж молода, гарна, розумна, як була, мені не важко буде знаходити собі приятелів, — як і раніше. Кохатимуся з ними по квартирах або в лісі, і не без задоволення, але після оргазму відчуватиму порожнечу. Нам не буде про що говорити, й це не стане для нас одкровенням. Почнуться надумані виправдання — «Вже пізно», «Мені завтра рано вставати», — і ми квапливо прощатимемося, взаємно уникаючи поглядів.

Потім назад до своєї кімнатки в жіночому монастирі. Читання нудної книги, телевізор з тими самими

програмами, наставляння будильника, щоб прокинутися точнісінько в той самий час, що й минулого дня, а тоді механічно виконувати свою роботу в бібліотеці. Їстиму канапку в парку біля театру, на тій самій лавці, поруч з іншими, що теж обирають собі одні й ті ж лавки на час обідньої перерви, — людьми з однаково відсутнім виразом обличчя, котрі вдають, що розмірковують над неймовірно важливими речами.

Тоді знову бібліотека; вислуховування пліток про те, хто з ким зустрічається, що кому болить, як ту чи іншу довів до сліз її чоловік, і мене не покидатиме почуття привілейованості: я гарна, в мене є робота, я можу фліртувати з ким мені захочеться. Отож ввечорами я знову ходитиму по барах, і все повториться спочатку.

Моя мати, яку, мабуть, цілковито шокувала моя спроба самогубства, відійде від потрясіння й допитуватиметься, що я збираюся робити далі, чому я не така, як усі, бо насправді життя набагато простіше, ніж я собі уявляю. «Глянь на мене, я вже стільки років одружена з твоїм батьком і завжди намагалася виховати тебе якомога краще, бути для тебе якнайкращим прикладом».

Одного дня мені набридне слухати одне і те ж, отож заради неї я одружуся з чоловіком, якого присягнуся любити. Ми почнемо вимріювати наше майбутнє: дім у передмісті, діти, майбутнє наших дітей. Першого року ми часто кохатимемось, другого — рідше, а після третього в подружжі, мабуть, згадують про секс лише раз на півмісяця, хоч до справи доходить ледве що раз на місяць. Гірше того, ми майже не розмовлятимемо. Я примушу себе змиритися з тим, що є, але не розумітиму, що зі мною сталося, чому я його більше не цікавлю, чому він мене ігнорує, зате постійно заводить

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

мову про друзів, неначе тільки вони й належать до його справжнього світу.

Коли наше подружжя буде на грані розпаду, я завагітнію. Дитина зблизить нас на якийсь час, але потім знову все буде, як і було.

Я почну гладшати — як ота тітка, про яку вчора говорила медсестра, а чи то позавчора? Не знаю. Я стану міняти дієти, але щодня, шотижжня мене добиватиме моя зайва вага, яка зростатиме попри всі мої зусилля. Тоді я візьмуся до чародійних пігулок, аби знімати депресії; народжу ще кількох дітей, зачатих упродовж ночей кохання, що промайнули надто швидко. І казатиму всім, що живу завдяки своїм дітям, хоча насправді це вони живуть на цьому світі завдяки мені.

Всі вважатимуть нас щасливою парою, й ніхто не знатиме, скільки самотності, гіркоти й самозречення ховається за цією видимістю щастя.

А одного дня мій чоловік уперше заведе собі коханку, і я, мабуть, вчиню скандал, як ота тітка, або знову подумаю про самогубство. Але на той час я вже буду надто стара й нерішуча, з двома-трьома дітьми, що потребують моєї опіки, — треба буде спочатку поставити їх на ноги, а вже тоді всього зрікатися. Ні, я не вчиню самогубства — я влаштую сцену й попереджу його, що заберу дітей і піду геть. Як і всі інші чоловіки, мій чоловік злякається; він скаже, що кохає тільки мене і що більше з ним такого не трапиться. Йому й на думку не спаде, що якби я дійсно вирішила піти, я не мала б іншого вибору, як повернутися до батьків і бути з ними до кінця життя, щодня вислуховуючи від матері, що я втратила нагоду бути щасливою, що він, попри свої грішки, був чудовим чоловіком і що моїх дітей травмує ця розлука.

Через два-три роки в нього з'явиться ще одна жінка. Мені це стане відомо — я їх побачу, а чи хтось мені розповість, — але цього разу я вдаватиму, що нічого не знаю. Я вичерпала всю енергію на боротьбу з попередньою коханкою; сил у мене більше немає; краще прийняти життя таким, яким воно є, а не таким, яким воно мені уявлялося. Мати казала правду.

Він і надалі буде дбайливим чоловіком; а я так само працюватиму в бібліотеці, їстиму свої канапки у скверіку біля театру, читатиму книжки, ніколи їх не закінчуючи, дивитимуся ті самі телепрограми, що й десять, двадцять, п'ятдесят років тому.

Хіба що я канапки тепер жуватиму з почуттям провини, бо ставатиму чимдалі гладшою; і більше не ходитиму по барах — адже чоловік мій сподівається, що я маю бути вдома й доглядати дітей.

Треба буде дочекатися, коли виростуть діти, щоб день у день думати про самогубство, для здійснення якого вже не вистачатиме відваги. Одного прекрасного дня я дійду висновку, що таким і є наше життя: не варто нічим перейматися; бо нічого у ньому й не змінити. І я змирюся».

Вероніка завершила свій внутрішній монолог і пообіцяла сама собі: живою вона Віллет не залишить. Найкраще все довести до кінця тепер, поки вона ще достатньо хоробра й міцна для того, щоб померти.

Вона заснула й кілька разів прокидалася, помічаючи, що навколо неї зменшується кількість різних апаратів, зате підвищується температура й постійно міняються обличчя медсестер; але завжди хтось біля неї був. Крізь зелену штору до неї долинав чийсь

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

плач, стогін чи голоси, що тихо й рівномірно про щось перешіптувалися. Час від часу звідкись долинав дзвінок, і тоді чути було в коридорі пришвидшені кроки, голоси втрачали свою рівномірну приглушеність, ставали різкі й напружені.

Коли вона чергового разу прийшла до тями, медсестра запитала: «Вас не цікавить стан вашого здоров'я?»

— Я й так знаю, — відповіла Вероніка. — І це не має нічого спільного з моїм тілом; це те, що коїться в душі.

Медсестра хотіла продовжити розмову, але Вероніка вдала, що засинає.

Коли Вероніка знову розплющила очі, то побачила, що її кудись перевезли; тепер вона лежала у величенькій палаті. До руки її ще була під'єднана крапельниця, проте решта голок і дротів уже зникли.

* * *

Біля її ліжка стояв високий лікар у білому халаті, що різко контрастував з його фарбованим чорним волоссям та бородою. Поруч молодий асистент записував щось у журналі.

— Як довго я тут? — запитала вона, зауваживши, що говорить із зусиллям, трохи не ковтаючи слова.

— Ви в цій палаті два тижні, після п'яти днів у реанімації, — відповів старший лікар. — Маєте дякувати Богові, що взагалі ще жива.

На обличчі асистента з'явився здивований вираз, немов останнє зауваження не зовсім відповідало фактам. Вероніка відразу помітила цю реакцію і насторожилась. Чи вона тут довше, ніж думала? Чи й далі їй загрожує небезпека? Почала стежити за кожним жестом, кожним рухом цих чоловіків; знала, що немає сенсу про щось питати; вони ніколи не скажуть правди, але вона розумна й здогадається, про що йдеться.

— Прошу назвати ваше ім'я, адресу, подружній стан і дату народження, — попросив старший лікар.

Вероніка знала своє ім'я, подружній стан і дату народження, але збагнула, що в її пам'яті з'явилися провали: адресу свою вона пригадати не могла.

Лікар скерував їй в очі пучок світла й довго та мовчки їх розглядав. Асистент теж. Вони обмінялися поглядами, які нічого не означали.

— Ви казали медсестрі, що нам не проникнути до вас у душу? — запитав асистент.

Може й так. Їй було нелегко пригадати, хто вона і що тут робить.

— Ви спали штучним сном, під впливом транквілізаторів, й це могло трохи вплинути на вашу пам'ять, але спробуйте, будь ласка, відповісти на всі наші запитання.

І лікарі почали ставити абсурдні запитання, — їх цікавили назви головних люблянських газет, ім'я поета, чия статуя стояла на головному майдані (о, цього вона б ніколи не забула, образ Прешрена вкарбований у душу кожного словенця і словенки), колір волосся її мами, імена колег по роботі, назви найпопулярніших у бібліотеці книжок.

Спочатку Вероніка не хотіла відповідати — в голові у неї ще й досі панував безлад, — проте пам'ять поступово почала повертатися. В якусь мить вона пригадала, що це — психіатрична лікарня, а божевільним не конче бути послідовними; проте заради власної вигоди, щоб прихилити до себе лікарів і хоч так з'ясувати, що з нею, вона почала зосереджуватися на відповідях. Називаючи імена та факти, відновлювала не лише пам'ять, але й свою особистість, бажання, власне бачення світу. Думка про самогубство, що віднині, здавалося б, мала зникнути назавжди під впливом заспокійливих уколів, знову зринула на поверхню.

— Гарзд, — сказав нарешті старший лікар.

— Скільки мені ще тут залишатись?

Молодший потупив очі, й вона відчула, як усе зависло в повітрі, — так, ніби відповідь на це питання відкриє нову сторінку її життя, і нічого вже не зміниш.

— Можете сказати, — сказав старший лікар. — Чутки вже розійшлися між пацієнтами, й вона все одно довідається; тут неможливо зберігати таємниці.

— Що ж, ви самі вирішили власну долю, — зітхнув асистент, зважуючи кожне слово. — Тож вам краще знати про наслідки своїх учинків. Під час коми, викликаної пігулками, ваше серце зазнало невиліковних пошкоджень. Стався некроз серцевого шлуночка...

— Не треба термінології, — втрутився старший. — Говоріть по суті.

— Ваше серце зазнало невиліковних пошкоджень і скоро зупиниться зовсім.

— Як це? — злякано перепитала вона.

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

— Якщо серце зупиниться, це означатиме одне — смерть. Не знаю, які у вас релігійні переконання, але...

— Коли зупиниться моє серце? — перервала його Вероніка.

— Днів через п'ять, максимум через тиждень.

Вероніка усвідомила, що, попри професійний вигляд і поведінку, попри позірну стурбованість, молодший асистент отримував величезне задоволення від власних слів, — адже вона сама заслужила цю кару й буде тепер засторогою для інших.

Вероніка не раз помічала, що дехто з її знайомих говорив про певні жажіття в житті інших так, ніби щиро хотів їм допомогти, хоча насправді чужі страждання приносили їм насолоду, — їм-бо тоді здавалося, що самі вони щасливі, щедро обдаровані життям. Вона ненавиділа таких людей і не збиралася давати цьому молодикові нагоду її коштом заглушити власне незадоволення.

Пильно глянула на нього й сказала, посміхнувшись:

— Тоді я свого досягла.

— Ну, так, — почулося у відповідь. Але насолоди, яку мав відчути, повідомивши прикру новину, він так і не отримав.

Вночі, однак, вона відчула страх. Одна річ померти швидко; та зовсім інша — чекати приходу смерті днів п'ять або й цілий тиждень, після всього того, що вона пережила.

* * *

Усе своє життя вона чогось чекала: батька з роботи, листа від коханця, якого так і не отримала, іспитів, поїзда, автобуса, телефонного дзвінка, канікул, кінця канікул. Тепер настала черга чекати смерті, яка їй призначила побачення.

«Таке могло статися тільки зі мною. Нормальні люди помирають, коли найменше цього сподіваються».

Їй треба вибратися звідси й добути ще пігулок. Якщо не добуде, то доведеться тоді стрибати з найвищого будинку в Любляні, нехай і так. Вона хотіла врятувати своїх батьків від зайвих страждань, але тепер немає вибору.

Глянула навколо: на всіх ліжках сплять пацієнтки, дехто хропить. Вікна заґратовані. В глибині палати — невеличка лампа, що відкидає чудернацькі тіні й нагадує, що тут — постійний нагляд. Біля лампи якась жінка читає книгу.

«Ці медсестри мають бути дуже культурними. Тільки те й роблять, що читають».

Ліжко Вероніки знаходилося найдалі від дверей; між нею та медсестрою було зо двадцять інших ліжок. Вона ледве стала на ноги — адже, якщо вірити докторові, вона пролежала майже три тижні. Медсестра підняла голову й побачила дівчину, що наближалася до неї, тягнучи за собою крапельницю.

— Мені треба в туалет, — сказала вона пошепки, щоб не розбудити сплячих.

Сестра непевно махнула в бік дверей. Мозок Вероніки працював швидко, шукаючи шлях до втечі, хоч якийсь вихід, бодай щілину.

«Не можна гаяти жодної хвилини, поки вони вважають, що я безсила, не здатна до дій».

Туалет був кабінкою без дверей. Щоб утекти з лікарні, треба було б примусити медсестру віддати їй ключі, але вона ще не здужає цього зробити.

— Це що, тюрма? — запитала в медсестри, котра припинила читання й стежила тепер за кожним її рухом.

— Ні, психіатрична лікарня.

— Але ж я не божевільна.

Та всміхнулася.

— Всі так кажуть.

— Гаразд, нехай я божевільна, але що це означає?

У відповідь почула, що їй не варто задовго бути на ногах, їй краще вертатися до ліжка.

— Що таке бути божевільною? — не відступалася Вероніка.

— Запитаєте завтра в лікаря. А зараз лягайте, бо інакше я зроблю вам укол, хочете ви цього, чи ні.

Вероніка підкорилася. Повертаючись, почула з якогось ліжка шепіт: «Не знаєш, що таке бути божевільною?»

Спочатку думала зігнорувати цей голос — їй не хотілося заводити друзів, шукати спільників для масового бунту. Мала лише одну нав'язливу ідею: смерть. Якщо не вдасться втекти, знайде спосіб покінчити з собою тут, притім якнайшвидше.

Але жінка знову повторила своє запитання:

— Не знаєш, що таке бути божевільною?

— Хто ви?

— Мене звати Зедка. Вертайся до ліжка. А коли сестра впевниться, що ти заснула, підповзай сюди.

Вероніка лягла й чекала, поки медсестра знову візьметься за читання. Що таке бути божевільною? Вона не мала найменшого уявлення, адже цим словом користуються, хто як захоче. Скажімо, божевільними називають спортсменів, які мріють побити світовий рекорд, або художників, які живуть дуже дивним і невлаштованим життям, зовсім не таким, як у «нормальних» людей. А ще були не за сезоном одягнені люди, котрі блукали взимку вуличками Любляни, штовхаючи перед собою візки з купою лахміття у торбах та проголошуючи кінець світу.

Їй не хотілося спати. Якщо вірити докторові, вона проспала майже тиждень — занадто довго для когось, хто звик жити без особливих емоцій, з чітким режимом відпочинку.

Що таке бути божевільною? Мабуть, варто б запитати когось із хворих.

Вероніка сповзла з ліжка, витягла з руки голку й пробралася до ліжка Зедки, намагаючись не звертати уваги на спазми в шлунку. Не знала, чи її нудить через ослаблене серце, чи через прикладені зусилля.

— Не знаю, що таке бути божевільною, — пробурмотіла Вероніка. — Але я не божевільна. Я просто невдала самогубця.

— Божевільні — ті, хто живе у власному світі. Шизофреніки, психопати, маньяки. Люди, що відрізняються від інших.

— Такі, як ви?

— З іншого боку, — вела далі Зедка, вдаючи, що не почула, — маємо Ейнштейна, котрий твердив, що час і простір не існують окремо, а тільки в єдності. Або Колумба, котрий наполягав, що на протилежному боці світу є не безодня, а континент. Або Едмунда Гіллари, впевненого, що людина може подолати Еверест. Або Бітлів, які створили цілком інакшу музику і вдягалися, наче люди з іншої епохи. Всі вони — як і тисячі інших — жили у власному світі.

«Ця божевільна міркує досить логічно», — подумала Вероніка, пригадуючи розповіді мами про святих, які запевняли, що говорять з Ісусом чи Дівою Марією. Може, й вони жили в інакшому світі?

— Яюсь я бачила жінку в сукні з глибоким вирізом; погляд у неї був відсутній, і вона блукала вулицями Любляни при температурі мінус п'ять градусів.

Я думала, що вона п'яна, й хотіла їй допомогти, але вона відмовилася вбрати мою куртку. Можливо, в її світі було літо, й вона зігрівалася почуттям до того, хто її чекав. Навіть, якщо цей хтось існував лише в її мареннях, вона мала право жити й вмирати, як їй хочеться, правда?

Вероніка не знала, що на це відповісти, проте слова божевільної були не позбавлені сенсу. Хтозна, може, вона сама була тією жінкою, котра блукала напіводягнуеною по вулицях Любляни?

— Я тобі щось розповім, — сказала Зедка. — Могутній чаклун, бажаючи знищити ціле королівство, налив до криниці, з якої пили всі мешканці, магічну отруту. Хто напився тієї води, ставав божевільним.

— Наступного ранку побожеволіли всі жителі, крім короля з родиною, бо в них була окрема криниця, — чаклун не зміг її отруїти. Стурбований король намагався навести порядок, видаючи укази, що контролювали б безпеку й здоров'я його підданих. Але поліцаї та інспектори також напились отруєної води, тому вважали королівські розпорядження безглуздими й не звертали на них уваги.

— Коли про них довідалися мешканці королівства, то подумали, що король здурів, бо видає безглузді укази. І пішли до замку з вимогою, щоб він зрікся престолу.

— У відчаї король уже готувався віддати трон, коли його спинила королева, запропонувавши: «Ходім нап'ємося зі спільної криниці. Тоді й ми станемо такими, як вони».

— Так вони й зробили: король з королевою випили божевільної води й одразу почали верзти нісенітниці. Піддані втішилися: якщо король виявив таку

мудрість, то чого б йому й надалі не керувати країною?

— Країна жила собі в мирі та спокої, хоча мешканці її поводитися зовсім не так, як їхні сусіди. А король правив ними до самої смерті.

Вероніка засміялася.

— Ви зовсім не схожа на божевільну, — сказала вона.

— Але я такою є, хоч лікуюся тут, бо мені бракує певних хімічних речовин. Сподіваюся, це зніме мені мою хронічну депресію, але я й надалі воліла б бути божевільною й жити так, як хочу я, а не так, як хочуть інші. Знаєш, хто мешкає там, за мурами Віллету?

— Ті, хто напився з однієї криниці.

— Саме так, — підтвердила Зедка. — Вони вважають себе нормальними, бо роблять подібні речі. Ну, і я вдаватиму, що теж напилася звідти.

— Я вже вдавала, і в цьому моя біда. Депресії в мене ніколи не було, просто я не відчувала ні радості, ні смутку, хіба що хвилиночку. В мене ті самі проблеми, що й у всіх.

Якийсь час Зедка мовчала, а тоді мовила: «Кажуть, ти маєш померти».

Вероніка завагалася. Чи варто довіряти цій жінці? Вирішила ризикнути.

— Так, за якихось п'ять-шість днів. Як би мені померти швидше? От якщо б ви, чи хто інший, поміг мені добути пігулки, то на цей раз серце моє вже не витримало б. Ви ж розумієте, як це жахливо — чекати смерті; допоможіть мені.

Не встигла Зедка відповісти, як поруч з'явилася медсестра зі шприцем.

— Я можу зробити укол сама, — сказала вона, — або, якщо бажаєте, закличу на поміч санітарів.

— Не витрачай намарно енергію, — сказала Зедка Вероніці. — Бережи сили, якщо хочеш мати те, що попросила.

Вероніка підвелася й пішла до ліжка, дозволивши медсестрі виконати свою роботу.

Це був її перший нормальний день у психіатричній лікарні. Вийшла з палати, поснідала у великій їдальні, де харчувалися разом чоловіки й жінки. Зауважила, що все було зовсім не так, як у кінофільмах — істерики, верески, чудернацькі жести: навколо висіла аура гнітючої мовчанки; здавалося, ніхто не мав бажання відкривати для незнайомців свій внутрішній світ.

* * *

Після сніданку (цілком пристойного; щодо цього репутація Віллету була бездоганна) всі повиходили на сонце. Хоча сонця, властиво, й не було — стояв мороз, на подвір'ї лежав сніг.

— Я тут не для того, щоб берегти своє життя, а щоб його знищити, — сказала Вероніка якійсь медсестрі.

— Все одно треба бути на сонці.

— Це ви божевільні: сонця ж немає!

— Зате є денне світло, а воно пацієнтів заспокоює. Зима в наших краях, на жаль, довга; а то б мали ми менше роботи.

Сперечатися було марно; вона вийшла на подвір'я, все нишком розглядаючи у пошуках шляху до втечі. Мур був високий, як в усіх старих казармах, але на сторожових вежах нікого не було видно. Подвір'я оточували казарменні будівлі, пристосовані під чоловічі й жіночі палати, адміністративні приміщення й кімнати для персоналу. За першим побіжним оглядом вона спостерегла, що по-справжньому охороняються лише головні ворота, де всі, хто виходив і заходив, мали пред'являти документи двом охоронцям.

У голові в неї все потроху ставало на свої місця. Для перевірки пам'яті почала пригадувати всілякі дрібниці, — наприклад, де вона залишала ключі до кімнати, які музичні записи придбала недавно, яку книгу в неї замовляли в бібліотеці востаннє.

— Я — Зедка, — сказала якась жінка, наблизившись.

Минулої ночі Вероніка не розгледіла її обличчя як слід, бо під час розмови сиділа навпочіпки біля ліжка. Зедці було десь під тридцять п'ять, і виглядала вона цілком нормальною.

— Сподіваюся, укол на тебе не дуже вплинув. З часом тіло звикає до них, й вони стають менш ефективні.

— Зі мною все гаразд.

— Щодо нашої нічної розмови... пам'ятаєш, про що ти мене питала?

— Звичайно.

Зедка взяла її під руку, й вони почали прогулюватися поміж безлистих дерев. За мурами видніли гори, верхів'я яких ховалося у хмарах.

— Холодний ранок, але досить приємний, — сказала Зедка. — Дивно, та якраз у такі холодні, сірі, хмарні дні депресія на мене ніколи не нападала. Тоді я відчувала, що природа зі мною в гармонії, відзеркалює мою душу. Зате коли з'являлося сонце, діти вибігали на вулицю й усі раділи чудовому дню, я почувала себе жакливо, — ніби була якась несправедливість у всій цій розкоші, в якій я не можу взяти участі.

Вероніка несамохіть відхилилася від жінки. Їй не подобався фізичний контакт.

— Ви не закінчили думку. Про моє до вас прохання минулої ночі.

— Є тут така група, — жінки й чоловіки, — котрі могли б уже й виписатися, повернутися додому, але не хочуть. Для цього є багато підстав: Віллет не такий вже й поганий, як про нього кажуть, хоч це далеко не п'ятизірковий готель. Тут кожен може говорити все, що завгодно, робити що завгодно, й нікому до цього немає справи. Зрештою, це ж психлікарня. Під час урядових перевірок ці люди поведуться, як агресивні маньяки, бо дехто з них сидить тут на державному забезпеченні. Лікарі про це знають, але, мабуть, є якась вказівка від власників, бо нічого не міняється, і місць тут більше, ніж пацієнтів.

— Чи не могли б вони дістати мені пігулки?

— Спробуй з ними зв'язатися; вони називають себе «Братством».

Зедка показала на світловолосу жінку, що вела жваву бесіду з кількома молодшими.

— Це Марі, вона з «Братства». Запитай у неї.

Вероніка хотіла вже йти до Марі, та Зедка її зупинила: «Ні, не зараз, бо вона чимось захоплена. Вона не стане переривати власне задоволення тільки для того, щоб приділити увагу якійсь незнайомці. А якщо ти викличеш негативну емоцію, то більше не матимеш шансів до неї підійти. Вар'яти завжди довіряють першому враженню».

Вероніку розсмішило те, як Зедка вимовила слово «вар'яти», та водночас її щось турбувало, бо все тут виглядало так нормально, так приємно. Після стількох років ходження з роботи до бару, з бару до ліжка якогось коханця, з його ліжка до своєї кімнати, з кімнати до маминої хати, вона тепер переживала щось таке, про що раніше й уявлення не мала: психіатрична лікарня, божевільня, притулок для розумово хворих, *де людям не соромно зізнатися, що вони ненормальні, де ніхто не зречеться насолоди ради чемності до інших.*

Вона почала сумніватись, що Зедка говорить усе це всерйоз, — хоча, можливо, таким чином ці божевільні тільки вдають, що світ, у якому вони живуть, кращий від нормального. Ну то й що? З нею тут діялося щось цікаве, незвичне, неочікуване. Ви тільки уявіть собі — місце, де люди вдають божевільних, щоб займатися саме тим, що їм подобається.

Цієї миті серце Вероніки защеміло. Їй зразу пригадалися слова лікаря, й вона відчула страх.

— Я хочу трохи побути на самоті, — сказала вона Зедці. Зрештою, вона теж вар'ятка, тож не мусить перейматися тим, щоб часом когось не образити.

Зедка відійшла, а Вероніка задивилася на гори поза мурами Віллету. Відчула ледь уловиме бажання жити, але рішуче відкинула його геть.

«Треба якнайшвидше добути пігулки».

Замислилася над своїм становищем: воно було далеке від ідеального. Хоч їй і дозволені божевільні витівки, але з чого розпочати, вона не знала.

Ніколи не робила нічого шаленого.

Після прогулянки всі повернулися до їдальні на обід. Відразу після обіду медсестри відвели пацієнтів до величезної вітальні, розділеної на кілька частин, — столи, стільці, канапи, піаніно, телевізор і широкі вікна, крізь які виднілося сіре небо й низькі хмарини. Ґрат на них не було, бо всі вони виходили в лікарняний сад. Двері були зачинені, щоб не напускати холоду, але варто було повернути клямку, як ви могли знову опинитися назовні й гуляти собі далі поміж дерев.

Більшість хворих посідали перед телевізором. Інші дивилися кудись у простір, ще інші тихенько говорили самі до себе, — але з ким такого не траплялося? Вероніка помітила, що світловолоса Марі стояла тепер серед більшого гурту в одному з кутків простої кімнати. Поруч них прогулювалися інші пацієнти, й Вероніка вирішила пройтися й собі, щоб підслухати, про що говорять у тому гурті.

Намагалася ретельно приховати свої наміри, але варто було їй підійти ближче, як вони замовкли і всі як один обернулися до неї.

— Що вам потрібно? — запитав старший чоловік, — це міг бути голова «Братства» (якщо таке угруповання насправді існувало, і Зедка не була божевільнішою, ніж виглядала).

— Нічого, я просто ходжу.

Вони перекинулися поглядами і засмикали головами. Один сказав сусіді: «Вона просто ходить». Сусіда повторив це голосніше, й невдовзі вже всі вигукували: «Просто ходить!»

Вероніка не знала, що робити, й стояла, завмерши від страху. До них підступив кремезний санітар із злодійкуватими очима і запитав, що діється.

— Нічого, — відповів один з гурту. — *Вона просто ходить*. Стоїть тут перед нами, але насправді ходить.

Ціла група вибухла реготом. Вероніка іронічно посміхнулась і квапливо відійшла, щоб ніхто не зауважив сліз, що накопилися їй на очі. Вийшла в сад, навіть не накинувши плаща чи куртки. Якась медсестра напосілася, щоб вертала назад, але тут підійшла інша й шепнула тій щось на вухо. Її залишили в спокої, на холодному вітрі. Нема сенсу опікуватися кимсь, кому судилося вмерти.

Вона була розгублена, напружена й роздратована. Ніколи раніше не дозволяла себе спровокувати; рано навчилася, що в будь-якій ситуації треба залишатися врівноваженою і відстороненою. Але ці божевільні змусили її відчути сором, страх, лють, бажання їх усіх замордувати, зранити словами, яких вона не наважилася вимовити.

Мабуть, оті пігулки й процедури, призначені для виходу з коми, зробили її слабкою, нездатною до самозахисту. В юності вона потрапляла в набагато гірші ситуації, але оце вперше не змогла стримати сліз! Їй необхідно знову стати такою, якою була, щоб мати змогу відповідати іронією, вдавати, що їхні образи її не зачіпають, адже вона краща від них усіх.

Хто з них відважився б запрогнути смерті? Хто з них міг би навчити її життю, коли вони всі туляться один до одного тут, за мурами Віллету? Вона ніколи не звернеться до них по допомогу, хоч би й довелося чекати смерті п'ять або шість днів.

«Один день вже минув. Залишилося тільки чотири чи п'ять».

Пройшлася трохи, даючи морозному повітрю змогу проникнути в тіло й заспокоїти розгуляну кров і розтривожене серце.

«Ну, ось я тут, мої дні справді лічені, а я надаю значення словам, кинутим людьми, котрих я ніколи не бачила й котрих невдовзі ніколи вже й не побачу. Страждаю, сумую; хочу нападати й захищатися. Навіщо я марную час?»

А вона таки марнувала відведений їй час, змагаючись за своє маленьке місце в цій дивній спільноті, де треба боротися, щоб не жити за нав'язаними вам правилами.

«Аж не віриться, — я ж ніколи такою не була. Ніколи не переймалася дурницями».

Зупинилася посеред засніженого саду. Саме тому, що все в житті здавалося таким безглуздим, вона й почала змиритися з тим, що воно їй нав'язувало. В юності вона вважала, що вибирати їй ще зарано; тепер, у молодості, знала, що вже запізно щось міняти.

А на що вона досі витрачала свою енергію? На забезпечення того, що її життя буде точнісінько таким самим, як було. Зреклася багатьох своїх бажань, аби лиш батьки й далі любили її, як у дитинстві, хоча й розуміла, що справжня любов змінюється з часом, росте й віднаходить нові шляхи для вираження. Одного дня, наслухавшись, як заплакана мати бідкала-

ся, що їхній шлюб розпадається, Вероніка розшукала батька: ридала, погрожувала і врешті-решт вирвала з нього обіцянку не покидати дім, навіть не уявляючи, яку високу ціну згодом заплатять за це її батьки.

Шукаючи собі роботу, відкинула привабливу пропозицію від компанії, що якраз засновувалася в її новоствореній країні, і пішла працювати в бібліотеку, де була невеличка зарплата, зате не було ризику. Щодня ходила на роботу, завжди дотримуючись одного розпорядку, завжди намагалась нічим не виділятися; вона була задоволена; не боролася ні з чим, тому й не знала змін: їй було достатньо отримувати наприкінці місяця зарплату.

Винайняла кімнатку в жіночому монастирі, де черниці вимагали, щоб усі мешканці поверталися до певної години, після чого брама зачинялася: всім, хто не встиг, довелося б спати на вулиці. Таким чином вона завжди мала виправдання для коханців, щоб не залишатися на ніч в готелях або чужих ліжках.

Мріючи про заміжжя, уявляла себе в будиночку з каміном на околиці Любляни, і щоб чоловік був не такий, як її батько, — щоб він заробляв достатньо на родину, був би задоволений просто жити з нею і дивитися на вкриті снігом гори.

Вона привчила себе дарувати коханцям певну кількість задоволення — необхідний мінімум, не більше й не менше. Ні з ким не сперечалася, бо інакше треба було б реагувати, боротися з супротивником і, можливо, стикатися пізніше з такими наслідками, як помста.

Досягши майже всього, що хотіла від життя, дійшла висновку, що це життя не має сенсу, бо

кожен день схожий на попередній. І вирішила вмерти.

Вероніка повернулась у вітальню й підійшла до гурту в кутку. Всі вони жваво розмовляли, але замовкли відразу, щойно її побачили.

Підступила до старшого — того, що скидався на лідера. І несподівано стрімко дала йому дзвінкого ляпаса.

— Ну, й якою буде ваша реакція? — запитала голосно, щоб чули усі. — Що ви тепер зробите?

— Нічого, — відказав чоловік, провівши рукою по обличчі. З носа йому потекла цівочка крові. — Ви нас недовго ще тут турбуватимете.

Вона вийшла з вітальні й повернулась до палати з переможним виглядом. Зробила таке, чого в житті ще не робила.

Минуло три дні після інциденту з людьми, яких Зедка називала «Братством». Вероніка каялася, але не тому, що побоювалася того чоловіка, а тому, що вчинила щось незвичайне. Якщо перестати бути обачною, можна прийти до висновку, що життя чогось варте, але це лише завдасть їй зайвого болю, адже невдовзі вона й так буде змушена покинути цей світ.

Єдиний вибір — це триматися осторонь, намагатися в усьому бути такою, як і раніш, підкорятися правилам і приписам Віллету. Вона вже пристосувалася до лікарняної рутини: ранній підйом, сніданок, прогулянка в саду, обід, відпочинок у вітальні, ще одна прогулянка, вечеря, телевізор, сон.

Перед тим, як Вероніка лягала спати, завжди приходила медсестра з ліками. Решта жінок заживали

пігулки; Вероніка була єдиною, кому робили укол. Але вона не нарікала — хотіла лише знати, чому їй дають так багато заспокійливого, хоча в неї немає проблем зі сном. Їй пояснили, що це не заспокійливе, а ліки для серця.

І ось, таким чином, дні в лікарні почали виглядати подібними. Коли дні подібні, вони швидше минають; за якихось дві-три доби їй вже не треба буде чистити зуби чи розчісувати волосся. Вероніка зауважила, що серце її швидко слабне: вона часто задихалася, відчувала біль у грудях, втрачала апетит, а від найменшого зусилля їй паморочилося в голові.

Після інциденту з «Братством» вона часом думала:

«Якби я мала вибір, якби раніше збагнула, що дні мої були подібними, бо я сама так хотіла, то, можливо...»

Але відповідь завжди була однаковою: *«Жодних „можливо“ — вибору немає»*. І до неї повертався душевний спокій, адже все вже було вирішене.

За цей час вона ближче зійшлася із Зедкою (не заприятелювала, бо дружба потребує багато часу, проведеного разом). Вони грали в карти — аби швидше згаяти час — а іноді мовчки гуляли разом у саду.

Якось після сніданку всі вирушили, згідно з інструкціями, приймати сонячні ванни. Медсестра, однак, запросила Зедку назад у палату, бо то був день її «процедури».

Вероніка, котра снідала за одним столом із нею, почула запрошення.

— Що то за «процедура»?

— Це старий метод лікування, ще з шістдесятих років, але лікарі вважають, що він прискорить моє видужання. Хочеш подивитись?

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

— Ти казала, що мала постійні депресії. Чи не достатньо ліків, щоб відновити ту хімічну речовину, якої тобі бракує?

— Хочеш подивитися? — повторила Зедка.

«Вона тоді вийде за межу рутини», — подумала про себе Вероніка. — «Відкриє для себе щось нове, тоді як їй не треба нічого нового — треба тільки терпіння». Але цікавість перемогла й вона кивнула головою.

— Це ніяка не вистава, — запротестувала медсестра.

— Вона скоро помре. А ще майже нічого не бачила. Хай іде з нами.

Вероніка дивилася, як жінку, з уст якої не сходила посмішка, прив'язували до ліжка.

* * *

— Скажіть їй, що тут відбувається, — звернулася Зедка до санітара. — А то ще налякається.

Він обернувся й показав Вероніці шприц. Йому, мабуть, подобалося відчувати себе лікарем, який пояснює молодшому колезі хід процедури й процес лікування.

— У цьому шприці є певна доза інсуліну, — сказав він поважним, діловим тоном. — Його вживають діабетики для зменшення рівня глюкози в крові. Ко-

ли ж ця доза набагато більша від нормальної, різке зменшення глюкози викликає кому.

Він легенько постукав по шприцові, щоб вийшло повітря, а тоді встромив Зедці у вену на носі.

— Це й має зараз статися. Вона увійде в стан штучної коми. Не лякайтеся, якщо очі її затьмаряться, і вона вас не бачитиме, поки діють медикаменти.

— Це жахливий, нелюдський метод, — обурилася Вероніка. — Люди борються, щоб вийти з коми, а не потрапити в неї!

— Люди борються за життя, а не кінчають його самогубством, — відповів санітар, та Вероніка зігнувала цей закид. — А в стані коми організм відпочиває; всі його функції гальмуються, й знімається будь-яка напруга.

Говорячи, він продовжував вводити рідину, й очі Зедки ставали дедалі невиразніші.

— Не хвилюйся, — заспокоювала Зедку Вероніка. — Ти цілком нормальна; історія про короля, що ти мені розповіла...

— Не марнуйте слів. Вона вже вас не чує.

Жінка, яка ще кілька хвилин тому була цілком свідомою й повною життя, тепер бездумно втупилася кудись у простір, у кутику її рота шумувала слина.

— Що ви їй зробили? — крикнула санітарові Вероніка.

— Виконав свою роботу.

Вероніка почала гукати до Зедки, кричати, погрожувати, що звернеться до поліції, до преси, до організації із захисту людських прав.

— Не верещіть. Хоч ви й у психлікарні, але мусяте дотримуватися дисципліни.

Зрозуміла, що цей чоловік не жартує, і їй стало страшно. Проте не мала що втрачати, тому крику не припиняла.

Зі свого місця Зедка бачила палату й ліжка — всі порожні, крім того, до якого прив'язали її тіло й біля якого стояла нажахана дівчина. Дівчина не знала, що жінка на ліжку жива, що всі її біологічні функції діють цілком справно, тільки душа її літає, мало не під стелю, у стані глибокого вмиротворення.

* * *

Зедка здійснювала астральну подорож, що в час її першого зіткнення з інсуліновим шоком стало для неї несподіванкою. Нікому вона про це не сказала: адже тут її мали вилікувати від депресії, і видужавши, вона сподівалася назавжди покинути це місце.

Якби вона стала розповідати про те, як виходить із власного тіла, її б визнали ще ненормальнішою, ніж перед прибуттям до Віллету. Проте, повернувшись назад у своє тіло, відразу перечитала все, пов'язане з цими двома речами: інсуліновим шоком і дивовижним відчуттям лету в просторі.

Про методику лікування комою було написано не так уже й багато. Вперше її застосували десь близько 1930 року, але пізніше заборонили в психіатричних лікарнях, аби не завдати пацієнтам непоправної шкоди. Під час одного такого лікувального сеансу вона відвідала в астральній формі кабінет доктора Ігора саме тоді, коли він обговорював цю тему з одним із власників лікарні. «Це ж незаконно!», — говорив доктор Ігор. «Ну так, зате швидко й дешево! — відказав його співрозмовник. — Та й узагалі, кого тут обходять права божевільних? Ніхто не скаржитиметься!»

Попри все, деякі лікарі й надалі вважали це найкращим методом для лікування депресії. Зедка роздобула все, що тільки було написано про інсуліновий шок, особливо розповіді пацієнтів, які випробували його дію на собі. Йшлося завжди про одне: жахіття, неймовірне жахіття; жоден з них не пережив чогось такого, як вона.

Зробила висновок — і цілком слушний, — що між інсуліном і відчуттям, ніби її свідомість покидає тіло, немає жодного зв'язку. Якраз навпаки, ця методика лікування виявляла тенденцію до зниження розумових здібностей пацієнта.

Зедка почала цікавитись життям душі, перечитала кілька книжок з окультизму, і ось одного дня натрапила на літературу, в якій описувалося саме те, що

діялося з нею: це називалося «*астральними подорожами*», й через це перейшли багато людей. Одні просто розказували про свої враження, тоді як інші виробили техніку, за допомогою якої все це досяглося. Зедка тепер уже досконало володіла цією технікою й користалася нею щонаочі для подорожей за власним бажанням.

Описи цих переживань і видінь мінялися, але всі вони мали певні спільні риси: дивний, дратівливий шум, який передував відокремленню тіла від духа, а вслід за цим шок, раптова втрата свідомості й урешті-решт спокій та радість від лету в повітрі, коли дух і тіло сполучені сріблистою ниткою, ниткою, що може розтягуватися просто-таки безмежно, хоча й існували легенди (книжні, звісно) про те, як люди помирали, коли ненароком уривалася ця срібна павутинка.

Її досвід, одначе, свідчив, що вона може відлітати так далеко, як їй хочеться, і нитка ніколи не рвалася. Але загалом книжки були вельми корисними, бо вчили, як досягати чимраз більшого в астральних мандрах. Скажімо, вона навчилася, що, коли хочеш кудись перенестися, треба лишень уявно зосередитися на цій точці простору, в якій волієш опинитися. На відміну від літаків — які вилітають з одного місця і, щоб досягти іншого, мусять пролетіти певну відстань, — астральні подорожі здійснюються крізь загадкові тунелі. Ви уявляєте себе в певному місці, влітаєте на шаленій швидкості у відповідний тунель, і ось ви вже там.

Завдяки книжкам вона також позбулася страху перед істотами, котрі населяють простір. Нині в палаті не було нікого. Тоді як першого разу, коли вона покинула тіло, там було безліч людей, яких потішав її розгублений вигляд.

Спочатку вона думала, що то небіжчики, привиди, які мешкають у лікарні. Пізніше, завдяки книжкам і власному досвідові збагнула, що, хоч серед них блукали й деякі безтілесні духи, то були такі самі живі люди, як і вона, котрі або оволоділи технікою виходу з тіла, або навіть не усвідомлювали, що з ними відбувається, бо поки їхні душі вільно літали в просторі, самі вони мирно спали в якійсь зовсім іншій частині світу.

Сьогодні, знаючи, що це її остання подорож під дією інсуліну, — бо щойно побувала в кабінеті доктора Ігора й підслухала, що він має намір її виписати, — вона вирішила не покидати межі Віллету. Залишивши позаду лікарняну браму, вже ніколи сюди не вернеться, навіть у вигляді духа, отож воліла попрощатися востаннє.

Прощатися. Це було нелегко. Опинившись у психлікарні, людина зникає до свободи, яка існує в світі божевілля, й стає від неї залежною. Вам ні за що не треба відповідати, не треба боротися за хліб щоденний, перейматися нудними побутовими проблемами. Ви можете годинами дивитися на картину чи вимальовувати якісь закарлючки. Тут усе стерплять — адже ви, зрештою, розумово неповноцінна особа. Зедка мала нагоду спостерігати, як більшість пацієнтів, потрапивши до лікарні, відразу виявляли ознаки явного покращання. Їм уже не потрібно було приховувати свої симптоми, а «родинна» атмосфера ще й допомагала *достосовуватись* до власних неврозів і психозів.

Зедка напочатку захопилася Віллетом і навіть планувала, як тільки вилікується, приєднатися до «Братства». Але згодом усвідомила, що з певною мірою розсудливості могла б і надалі займатися всім, чим любила займатися поза Віллетом, якби тільки

зуміла давати собі раду з буденними проблемами. Як хтось казав, потрібно лише вміти контролювати власне божевілля. Можна плакати, обурюватися, лютувати, як і будь-яка інша нормальна людина, не забуваючи лишень при цьому, що десь там угорі ваш дух помирає зі сміху, слідкуючи за усіма цими позірно безвихідними ситуаціями.

Невдовзі вона буде вдома зі своїми дітьми й чоловіком, а цей відтинок її життя також мав свою привабливість. Звичайно, їй нелегко буде знайти роботу; адже в такому невеличкому місті, як Любляна, чутки розносяться швидко і про те, що вона лікується у Віллеті, вже й так багато хто знав. Але її чоловік достатньо заробляє, щоб утримати родину, й вона зможе у вільний час пускатися в свої астральні мандри, тільки вже без небезпечного впливу інсуліну.

Одного лише не хотіла би знову зазнати — того, що було причиною її перебування у Віллеті.

Депресії.

Лікарі казали, що нещодавно відкрита речовина, серотонін, є одним з компонентів, який безпосередньо впливає на людські почуття. Нестача серотоніну погіршує здатність людини зосереджуватися на своїй роботі, спати, їсти, насолоджуватися життєвими благами. При цілковитому бракові цієї речовини людина впадає у відчай, песимізм, відчуває свою непотрібність, непомірну втому, неспокій, має проблеми з прийняттям рішень, і врешті-решт не може вийти з гнітючого настрою, що й призводить до суцільної апатії або до самогубства.

Консервативніші лікарі твердили, що депресію може викликати будь-яка різка зміна в житті — переїзд до іншого краю, втрата коханого, розлучення, зростання вимог на роботі чи з боку родини. Деякі

сучасні дослідники, порівнюючи кількість захворювань узимку і влітку, вважали однією з причин депресії відсутність сонячного світла.

У її ж випадку все було значно простіше — так просто, що ніхто й подумати б не зміг: причиною Зедчиної депресії був певний чоловік, якого вона знала в минулому. Вірніше, не чоловік, а плід її уяви, пов'язаний із цим чоловіком.

То було цілковите безглуздя. Впасти в депресію і збожеволіти через чоловіка, про якого вона навіть не знала, де він живе, але в якого безнадійно закохалася в юності, — бо ж, як кожній нормальній дівчині, Зедці треба було пережити Неймовірне Кохання.

Однак, на відміну від приятельок, які тільки мріяли про Неймовірне Кохання, Зедка вирішила піти далі: вона спробувала здійснити мрію. Чоловік мешкав по той бік океану, й вона все розпродала, щоб полетіти до нього. Він був одружений, але вона змирилася з роллю коханки, таємно плекаючи намір зробити його своїм чоловіком. Він рідко коли знаходив для неї час, але вона покійно вичікувала дні й ночі в дешевому готельному номері, чи не задзвонить телефон.

Попри всю її рішучість все перетерпіти заради любові, нічого у них не вийшло. Він ніколи не був із нею відвертий, але одного дня Зедка усвідомила, що її вже не хочуть, і повернулася до Словенії.

Кілька місяців вона майже нічого не їла, лише пригадувала кожну мить, проведену з ним, знову й знову перебираючи в пам'яті хвилини втіхи й тілесної насолоди та намагаючись знайти щось, що підтримало б її віру в їхнє спільне майбутнє. Приятельки були стурбовані, але Зедчине серце підказувало

їй, що все минеться; за зростання особистості треба платити, й вона росла без нарікань. Так і сталося: одного ранку прокинулася з неймовірним бажанням жити; вперше за стільки часу з апетитом поїла, тоді пішла і знайшла собі роботу. І не тільки роботу, а й вродливого, розумного юнака, за яким побивалося немало жінок. Через рік вони одружилися.

Приятельки і заздрили, і захоплювалися. Зедка з чоловіком оселилися у затишному будинку з садочком над рікою, що текла через Любляню. Мали дітей, а влітку подорожували по Австрії чи Італії.

Коли Словенія вирішила від'єднатися від Югославії, чоловіка її мобілізували. Зедка була сербкою — тобто «ворогом», — і життя її опинилося на грані краху. Впродовж десяти напружених днів, поки війська готувалися до зіткнення й ніхто не міг знати, чим обернеться декларація незалежності та скільки в результаті проллється крові, Зедка усвідомила, як сильно вона його любить. Весь час молилася Богові, який досі здавався їй дуже далеким, але тепер був її єдиною надією. Обіцяла все найдорожче святим та ангелам, аби лиш її чоловік повернувся.

Так воно й сталося. Чоловік повернувся, діти пішли до школи зі словенською мовою навчання, а під загрозою війни опинилася сусідня республіка, Хорватія.

Минуло три роки. Війна Югославії з Хорватією перекинулася до Боснії, з'явилися перші свідчення про масові вбивства, вчинені сербами. Зедка вважала несправедливим проголошувати цілу націю злочинцями через звірства кількох ідіотів. Її життя неочікувано для неї самої набуло великого сенсу. Вона гордо й відчайдушно захищала свій народ, пишучи статті до

газет, виступаючи по телебаченню, влаштовуючи конференції. Зусилля ці виявилися марними, бо іноземці й досі переконані, що всі серби несуть однако-ву відповідальність за різню, але Зедка знала, що виконувала свій обов'язок і не могла зректися своїх братів і сестер у такий тяжкий час. Розраховувала на підтримку свого чоловіка-словенця, своїх дітей і всіх тих, хто не піддався сліпо пропаганді з обидвох боків.

Одного вечора, проходячи повз пам'ятник великому словенському поетові Прешрену, вона замислилася над його життям. Коли йому було тридцять чотири, він, зайшовши до церкви, побачив там молоденьку дівчину, Джулію Приміч, в яку безтямно закохався. Неначе давні менестрелі, почав присвячувати їй вірші, з надією на одруження.

Джулія виявилася донькою із заможної родини, тож після тієї випадкової зустрічі в церкві убогий Прешрен більше її не побачив. Але зустріч надихнула його на прекрасну поезію й створила навколо його імені цілу легенду. Камінний поет на невеличкому центральному майдані Любляни пильно у щось вдивляється. Простеживши за його поглядом, ви побачите навпроти камінне обличчя жінки, вирізьблене на стіні одного з будинків. Саме тут і жила Джулія. Навіть після смерті Прешренові судилося вічно споглядати своє Неймовірне Кохання.

А що, якби він почав за нього боротися?

Серце Зедці закалатало. Може, це передчуття біди, нещасного випадку з котримсь із її дітей? Помчала додому, де діти спокійнісінько дивилися телевізор, ласуючи смаженою кукурудзою.

Смуток, проте, не відступав. Зедка лягла й проспала майже півдоби, а коли прокинулася, не мала

настрою вставати. Історія з Прешреном нагадала їй про втраченого коханця, котрий більше не шукав зустрічі з нею.

І тоді вона запитала саму себе: *«Чи достатньо я боролася? Чи повинна була я миритися з роллю коханки замість того, щоб добиватися своєї мети? Чи захищала я своє перше кохання з таким же завзяттям, як захищала свій народ?»*

Так, переконувала себе Зедка, проте смуток її не покидав. Те, що колись здавалося раєм — будиночок над річкою, коханий чоловік, діти, що наминають кукурудзу перед телевізором, — поступово оберталося на пекло.

Тепер, після багатьох астральних подорожей і численних зустрічей з високорозвиненими сутностями, Зедка розуміла, що все це було безглуздя. Її Неймовірне Кохання стало для неї виправданням, приводом для розриву з буденним життям, бо виявилось, що життя зовсім не таке, яким вона його собі вимріяла.

Але тоді, роком раніше, ситуація була цілком інакша: вона розпочала нестямні розшуки свого коханця, витратила величезні гроші на міжнародні телефони, але він уже не мешкав у тому місті, й знайти його було неможливо. Відправляла листи експрес-поштою, та вони завжди поверталися назад. Видзвонювала до його друзів, проте ніхто й гадки не мав, що сталося з ним.

Її чоловік також не тямив, що відбувається, й це її тільки розлючувало, — хай би хоч щось запідозрив, улаштував скандал, хай би нарікав, погрожував викинути її на вулицю. Була певна, що він підкупив міжнародних телефоністок, листоношу та її подруг,

аби всі вони вдавали байдужість. Продала коштовності, подаровані ним, і купила квиток на заокеанський літак, аж урешті хтось зумів її переконати, що Америка надто велика, й немає сенсу летіти туди, не знаючи напевне, чого шукаєш.

Одного вечора лягла до ліжка, страждаючи від любовних мук, яких досі не зазнавала ніколи, — навіть тоді, коли їй довелось вернутися в жахливе одноманіття Любляни. Провела цю ніч і ще два дні й дві ночі в своїй спальні. На третій день її чоловік — такий добрий, такий дбайливий — викликав лікаря. Невже він справді не знав, що Зедка намагається знайти когось іншого, зрадити його, поміняти родинний затишок на сумнівну честь бути чиеюсь таємною коханкою, назавжди покинути Люблянину, дім, дітей?

Приїхав лікар. У неї почалася істерика, вона зачинилася в кімнаті й відчинила двері лише коли лікар пішов. Минув тиждень; вона все ще не мала достатньо енергії, щоб устати з ліжка, й почала робити під себе. Ні про що не дбала; голова її була геть забита уривками спогадів про того чоловіка, який, на її переконання, також безуспішно її шукав.

Її неймовірно шляхетний власний чоловік міняв їй простирадла, розчісував волосся, примовляючи, що врешті-решт усе буде гаразд. Діти вже не заходили до неї, особливо відтоді, як вона без жодної на те підстави ляснула одне з них по щоці, а тоді впала навколішки, цілувала дитині ноги, благала вибачення, роздирала на клапті свою нічну сорочку, виказуючи відчай і каяття.

Минув ще один тиждень, коли вона випльовувала те, чим її годували, втрачала відчуття реальності, проводила ночі без сну й натомість цілими днями

спала як забита, — й аж ось до її кімнати увійшли без стуку двоє чоловіків. Один її тримав, інший зробив укол, і прокинулась вона у Віллеті.

— *Депресія*, — почула слова лікаря, звернені до її чоловіка. — *Іноді до цього призводять цілком банальні речі, такі як відсутність в організмі певної хімічної речовини, — скажімо, серотоніну.*

Зі стелі палати Зедка спостерігала, як до неї наближається санітар зі шприцем у руці. Дівчина й далі стояла біля ліжка, говорячи щось до її тіла й жахаючись її порожнього погляду. Якусь мить Зедка гадала, чи не розповісти тій дівчині все, що тут діється, та передумала: люди ніколи не вчаться від того, що їм розказують, вони все повинні пізнати самі.

* * *

Санітар застромив голку Зедці у руку, впорскуючи їй глюкозу. Дух її зірвався зі стелі, мовби підхоплений велетенською рукою, промчав крізь темний тунель і повернувся в тіло.

— Привіт, Вероніко.

Дівчина мала переляканий вигляд.

— З тобою все гаразд?

— Так, усе гаразд. На щастя, я зуміла пережити цю небезпечну процедуру, але вона вже не повториться.

— Звідки ти знаєш? Тут ніхто не рахується з бажаннями пацієнтів.

Зедка знала, бо під час астральної подорожі відвідала кабінет доктора Ігора.

— Не можу пояснити, — просто знаю. Ти пам'ятаєш моє перше питання?

— «Що таке бути божевільною?»

— Власне. Цього разу я не розповідатиму тобі історій. Скажу тільки, що божевілля — це нездатність передавати свої думки. Так, ніби ти в чужій країні, все навколо бачиш і сприймаєш, але не можеш пояснити, що тобі потрібно, бо не знаєш їхньої мови.

— Всі ми таке відчували.

— Бо всі ми, так чи інакше, божевільні.

Небо за загратованими вікнами було густо всіяне зірками, а над горами сховався молоденький місяць. Поети завжди захоплювалися повним місяцем; вони присвятили йому тисячі віршів, але Вероніці подобалося, коли він щойно народжується і ще може рости, бубнявити, повнитися світлом, поки прийде до неминучої загибелі.

* * *

Їй захотілося підійти до піаніно у вітальні й відсвяткувати цю ніч чудовою сонатою, яку вона вивчила ще в школі. Задивившись у небо, відчула дивовижну благодать, немовби безмежжя космосу відкрило їй таємницю власної вічності. Здійсненню її

бажання заважали, однак, залізні двері й жінка, котра постійно, безперервно читала книгу. До того ж, ніхто такої пізньої години не грає на піаніно; вона б розбудила ціле довкілля.

Вероніка засміялася. *«Довкілля»* складалося з палат, заповнених божевільними, що їх, аби добре спали, накачали наркотиками.

Почуття благодаті, однак, не зникало. Вона встала й пішла до Зедчиного ліжка, але та також міцно спала, — ще не відійшла, мабуть, від отої жажливої процедури.

— Ану до ліжка, — звеліла медсестра. — Чемні дівчата дивляться сни про ангелів або коханих.

— Я вам не дитина. І не якась покірна ідіотка, що всього боїться; я буйна, істерична й нітрохи не дбаю про власне життя, а тим більше про чужі. В усякому разі, мені не спиться. Дивилася на місяць, а тепер-от хочу балакати.

Медсестра здивовано глянула на неї.

— Злякалися? — запитала Вероніка. — Ще кілька днів, і я буду мертва; що мені втрачати?

— Чому б вам не прогулятися, люба, й не дати мені скінчити книжку?

— Бо це тюрма, з тюремною наглядачкою, яка вдає, що читає книжку, аби її вважали інтелігентною. Насправді ж вона стежить за найменшим рухом у палаті й охороняє ключі від дверей, немов який скарб. Такі інструкції, й вона має їх триматися. І так вдає, що має владу, якою обділена в її житті з чоловіком та дітьми.

Вероніка тремтіла, сама не знаючи чому.

— Ключі? — відізвалася медсестра. — Та двері завжди відчинені. Ви гадаєте, я б тут сиділа замкнена з цілою купою божевільних, га?

«Що значить — «двері відчинені»? Кілька днів тому я хотіла звідси вирватись, і ця ж жінка ходила слідом за мною до самого туалету. Що вона верзе?»

— Не сприймайте мене аж так серйозно, — сказала медсестра. — Нам не потрібна зайва охорона — при тих заспокійливих медикаментах, які ми призначаємо. Ви тремтите, вам холодно?

— Не знаю. Мабуть, це щось із серцем.

— Якщо хочете, можете вийти прогулятися.

— Мені хочеться пограти на піаніно.

— Вітальня цілком ізольована, тож ваше піаніно нікому не заважатиме. Робіть що хочете.

Тремтіння Вероніки перейшло у тихий приглушений плач. Вона впала навколішки, поклала голову жінці на коліна й нестримно заридала.

Медсестра відклала книжку й погладжувала її волосся, не опираючись цій несподіваній хвилі смутку і сліз. Так вони просиділи мало не півгодини, одна ридючи, інша заспокоюючи, хоча ніхто з них і не знав, чому й навіщо?

Врешті ридання припинилися. Медсестра допомогла їй підвестися, взяла попід руку й підвела до дверей.

— В мене донька вашого віку. Коли вас сюди привезли, з усіма цими голками й трубками, я все дивувалася, чому це така чарівна дівчина, в якої все життя попереду, хотіла себе вбити. Тоді почали ходити всілякі чутки: про лист, залишений вами, й про те, що вам залишилося недовго жити через невиліковну сердечну травму. Я не могла позбутися думок про власну доньку: а що, як їй захотілося б таке вчинити? Чому є люди, що протидіють природному ходу речей, не борються за виживання за будь-яких обставин?

— Ось тому я й ридала, — відповіла Вероніка. — Заживши таблетки, я хотіла вбити ту, котру ненавиділа. Я й не знала, що в мені існують інші Вероніки, ті, котрих я могла б полюбити.

— Що змушує людину ненавидіти себе?

— Боягузство, мабуть. Постійний страх помилитися, зробити не те, що від тебе чекають. Кілька хвилин тому я була щасливою, — я забула, що приречена на смерть; а потім згадала і злякалася.

Медсестра прочинила двері; Вероніка вийшла на двір.

«Як вона може таке питати? Навіщо допитується чому я ридаю? Невже вона не усвідомлює, що я цілком нормальна людина, що в мене ті самі бажання і страхи, як і в усіх, а такі питання тепер, коли вже запізно, можуть тільки викликати в мене паніку?»

Прямуючи вздовж коридору, так само тьмяно освітленого, як і палата, Вероніка збагнула, що вже й справді запізно: вона вже не могла перебороти страх.

«Я повинна взяти себе в руки. Я завжди доводжу свої рішення до кінця, завжди добиваюся свого».

І справді, в своєму житті вона багато чого досягла, та все це були речі неістотні — затягувала конфлікт, який можна було легко припинити, вибачившись, або переставала дзвонити чоловікові, якого кохала, бо їй здавалося, що їхні стосунки приречені. Була безкомпромісною в дрібницях, немовби намагалася довести сама собі, яка вона сильна й незламна, тоді як насправді була лише слабкою жінкою, котра нічого особливого не досягла у навчанні, ніколи не була першою у шкільних спортивних змаганнях і не зуміла створити домашнього затишку.

Долаючи дрібні свої вади, вона відступала, коли треба було прийняти якесь серйозне рішення. На

позір незалежна, вона насправді у край потребувала чийогось товариства. Коли заходила до кімнати, всі погляди зверталися до неї, проте ніч вона завжди зустрічала на самоті в жіночому монастирі, біля телевізора, завжди погано настроєного, але й це її не обходило. Склалося так, що всі подруги їй заздрили, й вона з усіх сил намагалася підтримувати створений нею образ.

Тому їй не вистачало сили, щоб бути собою, тобто людиною, котра, як і всі решта, потребує для повного щастя інших людей. Але з іншими людьми було нелегко! Вони реагували непередбачено, оточували себе захисними мурами, поводитись точнісінько, як і вона, вдаючи, що їм усе байдуже. Коли ж з'являвся хтось відкритий до життя, таких або ігнорували, або завдавали їм болю, трактуючи як наївних простачків.

Що з того, що вона вражала багатьох своєю силою й рішучістю? До чого це її привело? До пустки. До повної самотності. У Віллеті. В приймальні Смерті.

Вероніку знову почало гризти сумління щодо доцільності її самогубства, але вона знов його придушила. Тепер відчувала щось таке, чого ніколи раніше не допускала: ненависть.

Ненависть. Щось настільки фізично реальне, як стіни, піаніно чи санітари. Її можна було намацати — ту деструктивну енергію, що вибухала з її тіла. Вона не опиралася цьому почуттю, — байдуже, добре воно чи зле: їй остогидли самоконтроль, маски, пристойна поведінка. В останні два-три дні свого життя їй хотілося поводитись якнайнепристойніше.

Почала з того, що дала тому старшому чоловікові ляпаса, потім — розридалася перед медсестрою;

вона відмовилася чемно розмовляти з іншими, коли їй того не хотілося; а тепер вона вільна віддатися ненависті, хоча їй і вистачить глузду для того, щоб не потрошити все довкола, ризикуючи провести залишок свого життя на ліжку під дією заспокійливих засобів.

Цієї миті ненавиділа все: себе, світ, крісло перед собою, зіпсутий радіатор у коридорі, людей, котрі були верхом досконалості, злочинців. Була в психлікарні, тож могла собі дозволити ті почуття, що їх зазвичай приховують. Ми виховані, щоб тільки любити, погоджуватися, шукати обхідні шляхи, уникати конфліктів. Вероніка ненавиділа все, але насамперед власне життя, яке прожила, не прагнучи віднайти у собі сотні інших Веронік — цікавих, божевільних, несподіваних, відважних, відчайдушних.

Тоді відчула ненависть до людини, котру любила найбільше в світі: до матері. Прекрасна дружина, вона вдень працювала, а вечорами мила вдома посуд, жертвуючи своїм здоров'ям, аби донька її отримала добру освіту, могла грати на піаніно та скрипці й одягатися як принцеса, — донька її ходила в наймодніших кросівках і джинсах, тоді як сама вона роками носила стареньку, латану сукенку.

«Як можна ненавидіти того, хто дарував мені тільки любов?» — дивувалася збентежена Вероніка, намагаючись погамувати свої емоції. Але було запізно; вона вже дала волю ненависті й відімкнула двері до свого пекла. Ненавиділа даровану любов, бо та нічого не вимагала взамін, а це було абсурдно, безглуздо, супроти законів природи.

Любов, що не вимагала нічого взамін, наповнювала її натомість відчуттям вини, бажанням виправ-

дати чиїсь сподівання, хоча б і коштом власних мрій. Це була любов, яка роками намагалася приховати від неї всю жорстокість і продажність світу, не думаючи, що колись вона все це виявить і стане перед ним беззахисна.

А батько? Вона й батька ненавиділа, бо, на відміну від матері, котра з ранку до ночі працювала, він умів насолоджуватися життям: водив доньку по барах і театрах, і разом їм було весело; а ще коли він був досить молодий, вона потай була закохана у нього, — не як у батька, а як у чоловіка. Вона його ненавиділа, бо він завжди був милий і відвертий з усіма, крім матері, єдиної, хто заслуговував на таке ставлення.

Ненавиділа все. Бібліотеку з купою книжок, які нібито тлумачили життя; школу, що примушувала її ціліснічними вечорами зубрити алгебру, хоча й вона не знала нікого, крім учителів та математиків, яким для щастя була потрібна алгебра. Навіщо була їй та алгебра, чи геометрія, чи маса інших абсолютно марних речей?

Вероніка штовхнула двері до вітальні, підійшла до піаніно, піднесла кришку й з усієї сили вдарила по клавішах. Шалений, дисонансний, різкий акорд заповнив кімнату, відбився від стін і повернувся до неї диким, пронизливим звуком, що вп'явся їй у душу. Але в цю хвилину й душа її була такою.

Знову вдарила по клавішах, і знову навколо забриніли дисонансні ноти.

«Я божевільна. Мені все дозволено. Можу ненавидіти, можу барабанити на піаніно. Звідки розумово хворим знати, як належним чином добувати звуки?»

Ще раз ударила — вдруге, вдесьте, двадцятьє, і ненависть її меншала, аж поки не зникла цілком.

Душа налилася глибоким спокоєм, і вона звела очі до зоряного неба, до молоденького місяця, котрий так любила і котрий заливав кімнату лагідним сьайвом. Її вразило усвідомлення глибинної єдності Безмежжя й Вічності; варто було зануритися в одне з них — скажімо, в нескінченний Космос — як відчувалася незрима присутність другого — Часу, що ніколи не минає, не уривається, вічно триваючи тут, де сховані життєві таємниці. По дорозі сюди вона так насякла ненавистю, що місця для озлоблення просто не лишилося. Нарешті вона випустила назовні погані емоції, які стільки років стримувала в своїй душі. Вона їх *відчула*, й тепер вони були вже зайві, могли її покинути назавжди.

Сиділа в повній тиші, насолоджуючись моментом і дозволяючи любові заповнювати порожнечу, залишену ненавистю. А в належну мить повернулася до місяця й заграла присвячену йому сонату, знаючи, що місяць слухає й пишається, а зорі йому заздять. Потім грала для зірок, для саду, для гір, невидимих у темряві.

Коли вона грала для саду, з'явився ще один божевільний — невиліковний шизофренік Едуард. Вона анітрохи не злякалася; навпаки, всміхнулася, а він, на диво, всміхнувся їй у відповідь.

Музика проникала навіть у його недоступний світ, ще недоступніший, ніж місяць: музика творила чудеса.

«Треба купити нове кільце для ключів», — подумав доктор Ігор, відчиняючи двері свого невеличкого кабінету у Віллеті. Старе вже зносилося, і з нього щойно зірвався і впав на підлогу металевий декоративний брелок.

* * *

Доктор Ігор нахилився й підніс його — брелок з гербом Любляни. Що йому з ним робити? Можна викинути, проте можна й направити, причепивши новий шкіряний ремінець, або ж віддати племінікові. Дві останні альтернативи виглядали однаково абсурдними. Кільце для ключів багато не коштувало, а племінник не цікавиться брелками; весь свій

час він проводить за телевізором або електронними іграшками, привезеними з Італії. Однак і викидати брелок доктор Ігор не хотів, тож поклав його назад до кишені; вирішить, що з ним робити, пізніше.

Тому він і був тут не пацієнтом, а головним лікарем, що довго думав, перш ніж прийняти рішення.

Увімкнув світло; надходила зима, й світало чимраз пізніше. Неспокій, подружні розлучення і брак світла — ось основні причини депресій. Доктор Ігор сподівався, що весна буде ранньою, й це допоможе йому розв'язати бодай половину проблем.

Переглянув свій лікарський щоденник. Треба щось придумати, аби вберегти Едуарда від голодної смерті; шизофренія робила його непередбачуваним, і ось він перестав їсти. Доктор Ігор уже приписав йому внутрішнє годування, але це не зможе тягтися безконечно. Едуард — міцний чоловік двадцяти восьми років, але навіть із крапельницею він поступово змарніє і перетвориться на скелет.

Що тоді подумає Едуардів батько? Він був одним із найавторитетніших послів молодій словенській республіці, що вів непрості переговори з Югославією на початку 90-х років. Він, зрештою, примудрився багато років попрацювати для белградського уряду, пережив усіх наклепників, що звинувачували його у співпраці з ворогом, й далі залишався в дипломатичному корпусі, тільки що тепер представляв іншу країну. Могутня впливова людина, котру всі побуються.

Доктор Ігор відчув хвилинну стурбованість, як і перед цим, коли вагався, що зробити з кільцем для ключів, але відразу ж позбувся тривожних думок. Щодо посла, то його й не обходило, добре чи погано виглядає його син; він не збирався залучати його до

офіційних заходів чи брати з собою до різних країв світу, де опинявся як урядовий представник. Едуард жив у Віллеті і мав залишатися у Віллеті — принаймні поки його батько зароблятиме свої доволі грубі гроші.

Доктор Ігор вирішив, що краще буде припинити внутрішнє годування, — хай Едуард ще трохи схудне, доки знову не відчує потребу в їжі. Якщо його стан погіршиться, він складе медичний звіт і перекладе відповідальність на лікарську раду Віллету. «Щоб уникнути біди, треба розділити відповідальність», — повчав його батько. Він також був лікарем і ніколи не мав проблем із начальством, хоча в його практиці й траплялися смертні випадки.

Вирішивши зняти Едуарда з крапельниці, перейшов до наступного пункту. Згідно зі звітом, Зедка Мендел завершила курс лікування, й її можна було виписувати. Доктор Ігор волів усе перевірити сам. Для лікаря не було нічого страшнішого, ніж скарга від родини пацієнта, якого виписали з Віллету, а таке траплялося регулярно, бо дуже рідко хворому вдавалося адаптуватись до нормального життя після психіатричної лікарні.

У цьому не була винна лікарня — ні ця, ні будь-яка інша з тих, що розкидані по цілому світі; проблема адаптації стояла всюди однаково гостро. Подібно до в'язниць, в яких в'язні не виправляються, а лише вчаться чинити нові злочини — так і в лікарнях пацієнти при звичаються до цілком нереального світу, де все дозволене й ніхто не відповідає за свої дії.

Існував лише один вихід: винайти ліки проти божевілля. І доктор Ігор присвятив себе душею й серцем саме цьому, працюючи над дисертацією, що

мала викликати революцію в світі психіатрії. В пацієнтів, які тимчасово жили в психлікарнях поруч із невиліковними хворими, починався процес соціальної деградації, котру потім годі було зупинити. Ось і Зедка Мендел з часом повернеться сюди, уже з власної волі, скаржачись на неіснуючі недуги тільки для того, щоб знов опинитися серед людей, котрі нібито розуміють її краще, ніж ті, у зовнішньому світі.

Але якщо він зуміє знайти засіб проти вітріолу, — отрути, котра, на думку доктора Ігора, й була причиною божевілля, його ім'я увійде в історію, й люди нарешті знатимуть, де є Словенія. Цього тижня самі небеса надали йому такий шанс — жінку, якій не вдалося накласти на себе руки; він не втратить цього шансу, хоч чого б йому це коштувало.

Доктор був задоволений. Хоча, з економічних причин, він мусив застосовувати процедури, давно засуджені в медичних колах, — скажімо, інсуліновий шок, ті самі економічні причини дали Віллету імпульс до започаткування нових методик. Маючи доволі часу й персоналу для ґрунтовного дослідження вітріолу, він ще й мав дозвіл власників залишити в лікарні групу під назвою «Братство». Власники толерантно ставилися — зверніть увагу на ці слова: не «заохочували», а «толерантно ставилися» — до довшого, ніж необхідно, терміну перебування в лікарні. Вони доводили, що суто з гуманітарних принципів потрібно надати пацієнтові можливість самому визначити найкращий момент для свого повернення в світ, — наслідком такого ставлення і була група людей, котрі продовжували жити у Віллеті, немов у якомусь ексклюзивному готелі чи клубі за інтересами. Таким чином божевільні й нормальні могли

спілкуватися, і так другі позитивно впливали на перших. Аби не допускати деградації й не піддаватися негативному впливові божевільних, кожен здоровий член «Братства» повинен був виходити з лікарні принаймні раз на день.

Доктор Ігор знав, що «гуманітарні принципи», що ними власники пояснювали перебування здорових людей у лікарні, були лише виправданням. Насправді вони побоювалися, що в Любляні — цій чарівній, але невеличкій столиці Словенії — не вистачить заможних родичів, щоб окупити цю дорогу сучасну будівлю. А що в системі державної охорони здоров'я також діяло декілька першорядних психіатричних лікарень, то це ставило Віллет у невідгідні умови на ринку розумово хворих.

Коли акціонери перетворювали старі казарми в лікарню, вони розраховували на значний контингент хворих, як наслідок югославської війни. Але війна виявилася короткочасною. Акціонери були певні, що вона спалахне знов, та цього не сталося.

Більше того, недавні дослідження виявили, що війни руйнують психіку набагато менше, аніж стреси, втома, каліцтво, самотність та ізоляція. В суспільстві, zagrożеному війною, гіперінфляцією або чумою дещо частішали випадки самогубства, зате відчутно зменшувалося число депресій, параної і психозів. Все ставало на свої місця, як тільки вирішувалася чергова проблема, — а це, на думку доктора Ігора, означало, що люди дозволяють собі божеволіти тільки тоді, коли для цього є умови.

Перед ним лежав ще один огляд, цього разу з Канади — країни, що, згідно з опитуванням однієї з американських газет, має найвищий рівень життя. Доктор Ігор прочитав:

Відповідно до даних Канадського статистичного бюро, те чи інше психічне захворювання мали колись:

40% людей від 15 до 34 років;

33% людей від 35 до 54 років;

20% людей від 55 до 64 років.

Підраховано, що кожен п'ятий канадієць страждає від психічного розладу. Кожен восьмий канадієць принаймні раз у житті побував у лікарні в зв'язку з відхиленнями психіки.

«У них більший ринок, ніж у нас, — подумав він. — Чим щасливішими можуть бути люди, тим вони нещасніші».

Доктор Ігор проаналізував ще кілька звітів, ретельно обдумуючи, які з них передати на розгляд ради, а якими зайнятися особисто. Коли закінчив, уже розвиднілося, і він вимкнув світло.

Сказав негайно впустити першого відвідувача: це була мати тієї самої пацієнтки, яка намагалася покінчити з собою.

— Я — мама Вероніки. Що там з моєю донькою?

Доктор Ігор вагався, чи не сказати їй правду, щоб запобігти неприємним сюрпризам — зрештою, його донька мала те ж саме ім'я, — але вирішив краще не говорити зайвого.

— Ми ще не знаємо, — збрехав він. — Треба ще з тиждень зачекати.

— Не можемо зрозуміти, чому Вероніка це зробила, — мовила жінка крізь сльози. — Ми завжди її так любили, жертвували всім, щоб виховати її якнайкраще. В мене з чоловіком всяке бувало, але ми втримали родину, як зразок стабільності в скрутні

часи. В неї була чудова робота, вона сама така гарна і все ж...

— ...і все ж вона хотіла покінчити з собою, — перервав її доктор Ігор. — Нічого дивного; і таке буває. Люди не дають собі ради зі щастям. Якщо хочете, можу вам показати статистичні дані про Канаду.

— Канаду? — здивувалася жінка.

Доктор Ігор побачив, що зумів оволодіти її увагою, й повів далі:

— Ви прийшли сюди не для того, щоб довідатися про свою дочку, а щоб вибачитися за її спробу самогубства, — адже так? Скільки їй років?

— Двадцять чотири.

— Отже, це зріла, досвідчена жінка, котра знає, чого хоче й цілком здатна робити власний вибір. До чого тут ваше подружжя чи жертви, принесені вами й вашим чоловіком? Скільки часу вона прожила самотійно?

— Шість років.

— Бачите? Вона абсолютно незалежна. Але після того, як один доктор — Зигмунд Фройд, ви, мабуть, про нього чули — написав про хворобливі стосунки між батьками й дітьми, люди й досі звинувачують у різних бідах самих себе. Ви можете собі уявити подружжя індіців, які вірять, що їхній син-убивця — жертва батьківського виховання? Скажіть-но мені.

— Не маю найменшого поняття, — відповіла жінка, вочевидь приголомшена поведінкою доктора. Можливо, це вплив його власних пацієнтів.

— Ну, то я вам скажу, — мовив доктор Ігор. — Індійці вірять, що провина лежить на вбивці, а не на суспільстві, батьках чи предках. Чи, може, японець накладає на себе руки, бо його син накачався наркоти і пішов стріляти в людей? Відповідь буде така са-

ма: ні! А ми знаємо, що японці готові покінчити з собою за першої нагоди. Недавно я прочитав, що молодий японець убив себе, проваливши вступні іспити до університету.

— Чи могла б я порозмовляти з дочкою? — запитала жінка, яку не цікавили японці, індійці чи канадійці.

— Так, так, секундочку, — відповів доктор Ігор, трохи роздратований, що його перервали. — Але спочатку я хотів би, щоб ви збагнули одну річ: якщо не брати до уваги певних серйозних патологій, люди божеволіють лише тоді, коли *не годні вирватися з життєвої рутини*. Розумієте?

— Так, — погодилася вона. — І якщо вам здається, що я не зможу опікуватися нею, можете не хвилюватися — я *ніколи* не старалася змінити своє життя.

— Добре, — дещо заспокоївся доктор Ігор. — Чи ви можете собі уявити світ, у якому всі ми не мусили б кожного дня робити одне і те ж, усе наше життя? Якби, наприклад, всі вирішили їсти лише тоді, коли зголодніють, чим би в такому разі зайнялися домогосподарки і власники ресторанів?

«*Значно нормальніше їсти, коли зголоднієш*», — подумала жінка, але промовчала, побоюючись, що він не дозволить їй поговорити з Веронікою.

— Ну, це б могло привести до жахливої плутанини, — мовила вона по паузі. — Я сама домогосподарка і розумію, що ви маєте на увазі.

— Тому ми й маємо сніданок, обід і вечерю. Ми повинні прокидатися щодня певної години й відпочивати раз на тиждень. Різдво існує для того, щоб ми обмінювалися дарунками, Великдень дає нам змогу провести кілька днів над озером. Як би вам це спо-

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

добалося, коли б ваш чоловік, охоплений хіттю, вирішив кохатися просто у вітальні?

Жінка подумала: *«Що він верзе? Я прийшла побачитися з донькою»*.

— Мені було б прикро, — обережно сказала вона, сподіваючись, що дає правильну відповідь.

— Чудово! — вигукнув доктор Ігор. — Для кохання відповідне місце — спальня. Якщо ж кохатися деінде, це буде поганим прикладом і сприятиме анархії.

— Чи можу я побачити дочку? — запитала жінка.

Доктор Ігор спинився. Ця селянка ніколи не збагне його слів; її не цікавить осмислення божевілля з філософської точки зору, хоча вона й знає, що її донька вчинила серйозну спробу самогубства і була в комі.

Натиснув дзвінок, і з'явилася його секретарка.

— Покличте молоду жінку, котра хотіла покінчити з собою, — розпорядився він. — Ту, що написала листа в газету, заявляючи, що вбиває себе, аби повернути увагу до Словенії.

— Не хочу її бачити. Я розірвала всі зв'язки зі світом.

* * *

Було неприємно говорити це при всіх у вітальні. Але ж і санітар не був надто делікатним, голосно повідомивши, що її чекає мати, немовби це стосувалося всіх.

Вона не хотіла бачитися з матір'ю; ця зустріч їх обох тільки засмутить. Хай би для матері вона була вже мертва. Вероніка ніколи не любила прощатися.

Санітар пішов, і вона знову задивилася на гори. Після тижневої захмареності нарешті з'явилося сон-

це, й вона знала, що так буде, бо минулої ночі, коли грала на піаніно, їй про це сказав місяць.

«Ні, це якесь божевілля, я втрачаю глузд. Планети не говорять, хіба що з астрологами-самозванцями. Кому місяць міг би щось сказати, то це тому шизофренікові».

На цій думці зненацька відчула різкий біль у грудях, і рука їй занімала, в голові запаморочилося. Серцевий напад!

Вона ввійшла в стан якоїсь ейфорії, неначе смерть звільнила її від страху перед кінцем. Ну, от і все. Їй ще трохи поболить, але що там п'ять хвилин агонії порівняно з вічним спокоєм? Зараз, мабуть, найліпше просто заплющити очі: в кіно її найбільше дратували мертві люди з розплющеними очима.

Але серцевий напад виявився дещо інакшим за той, яким вона його уявляла; Вероніці забило дух, й вона з жахом усвідомила, що мусить перейти те, чого найбільше боялася — смерть від задухи. Помирала, немов похована живцем або кинута в морську пучину.

Захиталася, впала, відчула болючий удар в обличчя, хапала ротом повітря, але воно не проходило досередини. Що найгірше, смерть не наставала. Вона усвідомлювала все, що відбувалося навколо, бачила кольори й форми, хоча їй важко було дочути, що говорять інші: крики й вигуки долинали звідкись здаля, немовби з іншого світу. Поза тим, все залишалось реальним; повітря не проникало до її легенів, воно просто не підкорялося легеням та м'язам, але вона й далі не втрачала свідомості.

Відчула, як чиясь рука перевернула її на спину, але тепер вона втратила контроль над повіками, і вони шалено кліпали, посилаючи до мозку тисячі різних образів і додаючи до відчуття задухи враження цілковитого хаосу.

Через мить і ці образи віддалилися, а коли агонія дійшла кульмінації, повітря нарешті ввірвалося в її легені з жахливим свистом, від якого усі в кімнаті настрашено завмерли.

Вероніка почала нестримно блювати. Трагедії не сталося, й ось уже дехто з божевільних почав сміятися, а вона відчула себе приниженою, розгубленою й безпомічною.

Підбіг санітар і зробив їй укол в руку.

— Все гаразд, заспокойтеся, все вже скінчилося.

— Я не померла! — закричала вона, повзаючи поміж пацієнтами і забруднюючи підлогу й меблі своєю блювотиною. — Я й далі в цій клятій лікарні, мушу жити тут з вами й помирати по тисячу разів щодня і щоночі, але ніхто з вас не має й краплиночки жалю.

Накинулась на санітара, видерла йому з руки шприц і жбурнула геть.

— Чого тобі треба? Чому відразу не введеш мені отруту, я ж однаково приречена на смерть? Як можна бути таким безсердечним?

Не в змозі більше стримуватись, знову всілася на підлогу й нестямно заридала, закричала, застогнала, а хворі тільки реготали й глузували з її брудного вбрання.

— Введіть їй заспокійливе! — крикнув лікар, який щойно прибіг. — Контролюйте ситуацію.

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

Але санітар застиг на місці. Лікар знову вибіг і повернувся ще з двома санітарами та новим шприцем. Вони схопили дівчину, що кидалася в істериці, і лікар увів велику дозу заспокійливого у вену на її обльованій руці.

Вона лежала в кабінеті доктора Ігора на білосніжній кушетці між чистих простирадл.

* * *

Він прослуховував її серце. Вона вдавала, що спить, але, судячи з докторового бурмотіння, щось змінилося.

— Не журіться. З вашим здоров'ям ви й до сотні протягнете.

Вероніка розплющила очі. Хтось її роздягнув. Хто саме? Доктор Ігор? То він бачив її голою? Думки їй розбігалися.

— Що ви сказали?

— Щоб ви не журилися.

— Ні, ви сказали, що я доживу до сотні.

Доктор відійшов до свого столу.

— Ви сказали, я доживу до ста років, — повторила Вероніка.

— В медицині немає нічого певного, — ухильно відповів доктор Ігор. — Все можливе.

— Що з моїм серцем?

— Без змін.

Все ясно. Коли хвороба серйозна, лікарі завжди кажуть: «Ви й до сотні протянете», або «Нічого страшного», або «У вас серце й тиск молодої дівчини», або навіть «Треба повторно взяти аналізи». Мабуть, вони побоюються, щоб пацієнт не почав шаленіти просто у них на очах.

Спробувала підвестися, але ціла кімната враз закружляла.

— Полежіть ще трохи, поки не стане краще. Ви мені не заважаєте.

— «Чудово, — подумала Вероніка. — А якби й заважала?»

Як досвідчений фахівець, доктор Ігор якийсь час мовчав, вдаючи, що переглядає папери на столі. Коли люди поруч тебе вперто мовчать, ситуація стає напруженою, дразливою, нестерпною. Доктор сподівався, що дівчина сама заговорить і дасть йому більше матеріалу для дисертації.

Але Вероніка не зронила й слова. «Мабуть, вона досі під впливом вітриолу», — подумав доктор Ігор і вирішив урвати мовчанку, що ставала напруженою, дразливою, нестерпною.

— То вам подобається грати на піаніно, — мовив він, намагаючись звучати якомога недбаліше.

— І божевільним подобається. Вчора там був один юнак, якого моя музика просто приголомшила.

— Так, Едуард. Він навіть розповідав комусь, як йому було солодко. Хтозна, може, він знову почне нормально їсти.

— Шизофренік, який захоплюється музикою? Та ще й розповідає про це?

— Так. Здається, ви про цю хворобу нічого не знаєте.

Цей доктор — радше сам схожий на пацієнта, з отим фарбованим начорно волоссям — мав рацію. Вероніка не раз чула слово «шизофренік», але погано уявляла, що за ним стоїть.

— Вона виліковується? — запитала, сподіваючись дізнатися трохи більше.

— Її можна контролювати. Ми насправді не знаємо, що відбувається в світі божевілля. Все вкрите невідомістю, та й методики лікування постійно змінюються. Шизофренік — це той, хто вже має природжену тенденцію до самовідчуження, аж доки певний фактор, — іноді серйозний, іноді поверховий, залежно від індивідуальних обставин, — не підштовхне його до створення власної реальності. Він може перейти у стан цілковитого заціпеніння, що зветься каталепсією, але може й одужати — достатньо, принаймні, щоб повернутися до більш-менш нормального життя. Все залежить від одного — від його оточення.

— Кажете, вони творять власну реальність, — сказала Вероніка. — Але що таке «реальність»?

— Те, що більшості людей мислиться як реальне. Не обов'язково щось найкраще чи найлогічніше, просто те, що відповідає бажанням загалу. Бачите цю штуку в мене на шиї?

— Краватку?

— Саме так. Ваша відповідь є логічною й послідовною, як і відповідь будь-якої нормальної людини: це — краватка! Божевільний, натомість, скаже, що я ношу на шиї безглуздий і непотрібний пасок кольорової тканини з чудернацькими вузлами, який не дає повітрю вільно заходити в легені, а мені — вільно рухати шиєю. А ще треба зважати на вентилятор, аби часом не задушитися цим паском.

Якби божевільний запитав, для чого мені краватка, я б мав відповісти: абсолютно ні для чого. Це навіть не декоративна ozdoba — це ознака рабства, влади, відчуженості. Єдиною корисною функцією краватки є відчуття полегшення, коли ви її скидаєте, вертаючись додому, — ви ніби звільняєтеся від чогось, хоча й не знаєте від чого саме.

Але хіба відчуття полегшення виправдовує існування краваток? Ні. Однак, якщо я запитаю в нормальної людини, що це таке, вона відповість: «крavatка». І річ не в тому, чия відповідь точніша, а в тому, чия доречніша.

— Отже, я доречно назвала цей пасок кольорової тканини, з чого ви зробили висновок, що я не божевільна.

«Ні, не божевільна», — подумав доктор Ігор, а він був фахівцем у цій галузі, — підтвердженням слугували дипломи, розвішені на стінах його кабінету. Стремління до самогубства є невід'ємною рисою будь-якої людської істоти: він знав багатьох, хто чинив саме так, хоча й не потрапляв до лікарні; всі вони були нібито нормальні й безневинні лише тому, що не вдавалися до надто скандальних методів самогубства. Вони вбивали себе поступово, труючись тим, що доктор Ігор називав вітріолом.

Vitriol був токсичною речовиною, симптоми дії якої він розпізнавав, розмовляючи з різними чоловіками й жінками. Він саме писав дисертацію на цю тему й збирався подати її на розгляд Словенської Академії Наук. Це буде чи не найважливіша віха в дослідженні божевілля відтоді, як доктор Пінел звільнив пацієнтів від пут, приголомшивши увесь медичний світ ідеєю про можливість вилікування декого з них.

Подібно до лібідо — хімічної реакції, що зумовлює сексуальний потяг, відкритої доктором Фройдом, але досі не виявленої в жодній з лабораторій — *vitriol* виділявся людським організмом, коли особа потрапляла в небезпечну ситуацію, хоча і його ще не зафіксували жодні спектрографічні аналізи. Проте він легко розпізнавався завдяки своєму смакові — не солодкому й не кислому, а, фактично, гіркому. Доктор Ігор, поки що невизнаний винахідник цієї фатальної речовини, дав їй ім'я отрути, колись вельми популярної серед імператорів, королів і всіляких коханців, які хотіли позбутися тих, хто їм заважав.

Золотий то був вік, вік імператорів і королів, коли ще можна було жити й помирати романтично. Вбивця запрошував свою жертву на вишукану вечерю, слуга подавав їм вино у кришталевих келихах, в одному підмішаний вітріол. Лише уявити собі, що відчував убивця, коли його жертва підносила келих, промовляла кілька приємних а чи гострих слів, спорожняла келих, гадаючи, що п'є добірне вино, востаннє спантеличено дивилася на господаря і — падала на долівку.

Цю надто дорогу й недоступну отруту замінили надійніші засоби знищення — револьвери, бактерії тощо. Доктор Ігор, романтик за натурою, врятував її

назву від забуття, назвавши так душевну хворобу, котру зумів діагностувати й відкриття якої невдовзі здивує світ.

Дивно, що ніхто досі не визнав *вітріол* отрутою, хоча більшість уражених могли розпізнати його смак і характеризували процес отруєння як гіркоту. Кожен із нас має певну кількість *гіркоти* в організмі, подібно до того, як усі ми носимо в собі, скажімо, туберкульозні бацили, але піддаються хворобі тільки ослаблені організми. Щодо *гіркоти*, то умови для цього захворювання виникають тоді, коли людина починає боятися так званої «реальності».

Деякі люди, намагаючись створити внутрішній світ, закритий для будь-яких зовнішніх загроз, зводять непомірно високий захисний мур супроти нових людей, місць, досвідів, інших світів і тим самим вихолощують свій власний. Власне тут починає свою руйнівну роботу *гіркота*.

Воля людини є головною мішенню *гіркоти* (або *вітріолу*, як її волів називати доктор Ігор). Люди, уражені цією недугою, втрачають будь-які бажання й за кілька років уже неспроможні вийти з власного світу, витративши всю енергію на спорудження високих мурів і на створення милої їм реальності.

Щоб уникнути зовнішніх впливів, вони також зумисне обмежують свій внутрішній розвиток. Вони й далі ходять до праці, дивляться телевізор, виховують дітей, нарікають на погані дороги, але все це робиться автоматично, без якихось особливих емоцій, бо ж, урешті-решт, усе перебуває під їхнім контролем.

Найбільшою проблемою при отруєнні *гіркотою* є те, що пристрасті — ненависть, любов, відчай, завзяття, цікавість — також гаснуть. Через деякий час

отруєна особа вже не відчуває жодних бажань. Їй чи йому бракує волі як до життя, так і до смерті, — ось у чому полягає проблема.

Власне тому люди, сповнені *гіркоти*, завжди захоплюються героями й божевільними, адже ні одні, ні другі не мають страху перед життям чи смертю. Одні й другі байдужі до небезпек і йдуть уперед незалежно від того, що кажуть інші. Божевільний учинить самогубство, герой принесе себе в жертву заради ідеї, але і той, і той загине, тоді, як *гіркотна* людина днями й ночами думатиме про їхню славу чи безум. Це ті моменти, коли вона здатна піднятися на свій захисний мур і зазирнути у зовнішній світ, але згодом втомлюється й повертається до буденного життя.

Хронічний *гіркотник* помічає свою хворобу тільки раз на тиждень, у неділю пополудні. Саме тоді, коли ані праця, ані щоденна рутинна не можуть заглушити симптомів його недуги, ним оволодіває непевність, бо спокій цих нескінченних недільних вечорів стає пекельним, і його не покидає гостре роздратування.

Проте настає понеділок, і *гіркотник* негайно забуває всі симптоми, хоча й ревно нарікатиме, що не мав часу відпочити й що вихідні завжди минають надто швидко.

З суспільної точки зору вітриольна хвороба мала ту єдину перевагу, що вже стала нормою, отож відпала потреба в ізоляції, — хіба що отруєння було настільки серйозним, що хворий своєю поведінкою починав докучати іншим. Проте більшість таких хворих могли й далі перебувати на волі, без жодної загрози для суспільства, бо мури, якими вони себе оточили,

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

надійно відгороджували їх від нього, хоча вони й брали нібито певну участь у його житті.

Доктор Зигмунд Фройд винайшов і лібідо, і психоаналіз як метод лікування спричинених ним відхилень. Так само й доктор Ігор, довівши існування *вітриолу*, мусив довести, що його можна й позбутися. Він хотів залишити слід в історії медицини, хоча й не мав жодних ілюзій щодо опору, на який наштовхнуться його ідеї, коли їх оприлюднити, — адже «нормальні» люди задоволені своїм життям і ніколи не зізнаються, що мають подібні симптоми, а «хворі» забезпечують існування гігантського конгломерату психіатричних лікарень, лабораторій, наукових конференцій тощо.

«Я знаю, що світ не візнає моїх зусиль», — мовив він сам до себе, вже пишаючись тим, що його не розуміють. Зрештою, такою була ціна, котру сплачували всі генії.

— Щось не гаразд, докторе? — запитала дівчина. — Здається, ви надто занурились у світ ваших пацієнтів.

Доктор Ігор проігнорував цю зухвалу заувагу.

— Можете вже йти, — сказав він.

Вероніка не знала, день це чи ніч. У кабінеті доктора Ігора горіло світло, але ж він його вмикав щоранку. Лише вийшовши в коридор і побачивши у вікні місяць, вона зрозуміла, що проспала значно довше, ніж думала.

* * *

Вертаючись до палати, помітила на стіні фотографію в рамці: таким був головний майдан Любляни ще до того, як там поставили пам'ятник Прешрена; на ньому прогулювалися пари, — ймовірно, була неділя.

Глянула на дату: літо 1910 року.

Літо 1910 року. Всі ці люди, діти й онуки яких уже, мабуть, повмирали, були зафіксовані у певну мить

свого життя. Жінки були в пишних сукнях, а чоловіки — в жакетах та гетрах, при капелюхах та краватках (чи, за визначенням божевільних, «кольорових пасках тканини»), і кожен тримав під пахвою парасольку.

Цікаво, чи гаряче було того літа? Мабуть, так само, як і цього, — під тридцять п'ять градусів у тіні. Якби там з'явився якийсь англієць у відповіднішому для такої спеки одязі — у шортах і сорочці з коротким рукавом, — що б тоді подумали всі ці люди?

«Якийсь божевільний».

Вона чудово зрозуміла все, що мав на увазі доктор Ігор, як зрозуміла й те, що, попри всю отриману любов і опіку, їй бракувало однієї деталі, яка б зробила цю любов благословенною: можливості дозволити собі бодай дещицю божевілья.

Батьки й далі любили б її, але, остерігаючись завдати їм прикрощів, вона не наважилася сплатити цінну власної мрії. Мрію цю вона поховала в глибині пам'яті, хоч та іноді й пробуджувалася на якомусь концерті або коли вона слухала чудовий музичний запис. Проте розчарування, яке її охоплювало відразу по тому, було настільки гостре, що вона негайно знову присипляла свою мрію.

Вероніка з дитинства знала, що її справжнім поклонником була музика.

Вона це відчула вже під час свого першого уроку, в дванадцять років. Її вчитель теж розпізнав у ній талант і заохочував стати професійною піаністкою. Але, коли вона, скажімо, раділа з перемоги на якомусь конкурсі й заявляла матері, що все інше кине і присвятить себе грі на піаніно, мати дивилася на неї з любов'ю й казала: «Ніхто, дорога моя, не заробляє на життя грою на піаніно».

— Ти ж сама хотіла, щоб я брала уроки музики.

— Щоб розвинути твої артистичні здібності, тільки й того. Чоловікам це завжди подобається в їхніх дружинах; будеш розважати гостей під час вечірок. Навіть не мрій, щоб стати піаністкою, — вивчай краще право, це дуже перспективний фах.

Вероніка зробила, як радила мати, адже та мала неабиякий досвід і добре знала житейські реалії. Вона закінчила школу, вступила до університету, отримала диплом, але стала врешті-решт бібліотекаркою.

«Мені не вистачило крихти божевілля».

Проте, як то буває з більшістю людей, збагнула це надто пізно.

Збиралася вже рушити далі, коли хтось узяв її за руку. Вона й досі була під потужною дією заспокійливого; тому й не впиралася, коли Едуард-шизофренік делікатно повів її в іншому напрямку — до вітальні.

Місяць і далі був молодий, і ось Вероніка вже сіла за піаніно — на мовчазне прохання Едуарда, коли з ідальні долинув чоловічий голос, що говорив з іноземним акцентом. Вероніка не чула тут цього голосу раніше.

— Я зараз не хочу грати, Едуарде. Я хочу знати, що там діється, про що вони говорять, хто цей чоловік.

Едуард посміхнувся, мабуть, не зрозумівши ні слова. Але вона пригадала, що казав доктор Ігор: шизофреніки легко входять і виходять з власної реальності.

— Я скоро помру, — продовжила вона, сподіваючися, що її слова матимуть для нього бодай якийсь

сенса. — Сьогодні смерть уже торкнула мене своїм крилом і як не завтра, то післязавтра постукає, мабуть, до моїх дверей. Не варто тобі звикати слухати піаніно щовечора.

Ні до чого не варто звикати, Едуарде. Ось глянь на мене; я знову почала радіти сонцю, горам, навіть життєвим проблемам — я почала усвідомлювати, що в безглуздості мого життя не винен ніхто, крім мене самої. Я знову захотіла побачити головний майдан Любляни, відчутти ненависть і любов, відчай і нудьгу — всі ці прості, нісенітні речі, з яких і складається щоденне життя, в яких і полягає радість нашого з тобою існування. Якби я могла звідси вибратися, я дозволила б собі крихту божевілья. Кожен з нас — божевільний, але найбожевільніші ті, хто про це не знає; вони лише твердять те, що чують від інших.

Але тепер це неможливо, розумієш? От і ти не можеш цілісний день чекати, поки надійде ніч і я почну грати на піаніно — бо це скоро закінчиться. Мій світ і твій світ прямують до фіналу.

Підвелася, легенько торкнулась юнакового обличчя й рушила до їдальні.

Відчинивши двері, стала свідком незвичної сцени; столи й стільці були відсунуті до стін, а посередині на підлозі сиділи члени «Братства», слухаючи чоловіка в костюмі з краваткою.

— ...Тоді вони запросили прочитати їм лекцію видатного майстра суфізму Насруддіна, — говорив він.

Коли відчинилися двері, всі глянули на Вероніку, а чоловік у костюмі обернувся до неї:

— Сідайте.

Вона присіла на підлогу поруч із світловолосою Марі, що була така агресивна під час їхньої першої

зустрічі. На подив Вероніки, Марі приязно всміхнулася до неї.

Чоловік у костюмі вів далі: «Насруддін погодився прочитати лекцію о другій годині пополудні, й виглядало на те, що вона матиме великий успіх — залу на тисячу місць повністю випродали, а ще майже сімсот людей чекало назовні, щоб стежити за лекцією з великого екрана.

Рівно о другій з'явився помічник Насруддіна, оголосивши, що з певних поважних причин початок лекції затримується. Дехто обурено підвівся, почав вимагати назад свої гроші й пішов геть. Проте більшість людей залишилися як у лекційній залі, так і надворі.

О четвертій пополудні суфійського майстра все ще не було, тож люди поступово почали виходили, забираючи з каси гроші. Закінчувався робочий день; час було йти додому. О шостій годині з початкових тисячі сімсот глядачів залишилося менше сотні.

Саме тоді й з'явився Насруддін. Він здавався цілком п'яним і відразу почав залицятися до молодички, що сиділа в першому ряді.

Спантеличені люди, котрі ще там були, стали обурюватися. Як він може так поводитися після того, як змусив себе чекати аж чотири години? Лунали неохвальні коментарі, проте суфійський майстер не звертав на них жодної уваги. Він голосно розхвалював сексуальні принади молодички, запрошуючи її поїхати з ним до Франції».

«Оце так учитель! — подумала Вероніка. — Добре, що я ніколи не вірила в усі ці штуки».

«Вилаявши своїх хулителів, Насруддін спробував був підвестися, але незграбно гепнувся на підлогу. Ще більше глядачів, сповнившись огиди, пішли

геть, називаючи все це чистісіньким шарлатанством і обіцяючи засудити в пресі таке ганебне явище.

Залишилося всього дев'ятеро. Як тільки вийшла остання група обурених, Насруддін звівся на ноги; він був цілковито тверезий, очі йому світилися, і весь він був уособленням мудрості й респектабельності.

— Ті, хто лишився, почують мене, — сказав він. — Ви витримали два найбільші випробування, що можуть трапитися під час духовної подорожі: у вас вистачило терпіння дочекатися слушної миті й відваги не розчаруватися в тому, що зустрінете. Саме вас я й навчатиму.

І Насруддін поділився з ними своїми знаннями з техніки суфізму».

Чоловік зупинився й витяг із кишені дивну флейту.

— Зараз зробимо коротку перерву, а тоді займемося медитацією.

Члени групи підвелися. Вероніка не знала, що їй робити.

— Також вставай, — сказала Марі, схопивши її за руку. — Маємо п'ятихвилинну перерву.

— Я краще піду, не хочу вам заважати.

Марі відвела її в куток.

— Невже ти ще нічого не навчилася, навіть з наближенням смерті? Перестань постійно думати, що ти комусь заважаєш, когось турбуєш! Якщо комусь щось не подобається, хай нарікає! А якщо не може на це зважитись, то вже його проблема!

— Того дня, коли я до вас підійшла, я зробила те, на що раніше ніколи не відважилася б.

— А потім злякалася жарту якогось божевільного. Чому ти себе не відстоювала? Що ти боялася втратити?

— Свою гідність. Прийшла туди, куди мене не просили.

— А що таке гідність? Бажання, щоб усі тебе вважали доброю, вихованою, повною любові до ближнього? Подивись на природу довкола, переглянь кілька фільмів про тварин і зверни увагу, як вони борються за власний простір. А тоді, до речі, ми всі були захоплені твоїм ляпасом.

Вероніка вже не мала часу боротися за простір, тож вирішила змінити тему й поцікавилася, хто той чоловік у костюмі.

— Це вже краще, — засміялася Марі. — Починаєш задавати питання, а не вагатися, випадає тобі так робити, чи ні. Він — майстер традиції суфі.

— А що таке "суфі"?

— Вовна.

Вероніка не зрозуміла. Вовна?

— Суфізм — це духовна традиція дервішів. Вчителі цієї школи не прагнуть демонструвати свою мудрість, а їхні учні входять у транс, кружляючи в ритуальному танці.

— Який у цьому сенс?

— Я не зовсім певна, але наша група вирішила дослідити все, що колись було заборонене. Ціле життя нам вбивали в голови, що єдиною метою тих, хто присвячував себе духовному пошуку, було відвернути людей від їхніх реальних проблем. Але скажи мені: чи намагання збагнути життя не є найреальнішою проблемою?

Так, звичайно, хоча Вероніка вже не мала певності щодо справжнього значення слова *«реальність»*.

Чоловік у костюмі — майстер суфі — знову запросив усіх сісти в коло. Забравши з вази всі квіти, крім однієї червоної троянди, він поставив її в центр кола.

— Дивіться, до чого ми дійшли, — сказала Вероніка. — Якийсь божевільний вирішив, що можна вирощувати квіти взимку, і тепер по всій Європі ми цілорічно маємо троянди. Гадаєте, цей суфі, з усіма його знаннями, спромігся б на таке?

Марі, здається, здогадалася, про що мова.

— Прибережи свою критику на потім.

— Спробую, хоча в мене залишилося тільки тепер, та й то, здається, надто коротке.

— «Тепер» є у кожного, і воно завжди коротке, хоча, звичайно, дехто гадає, що в них є ще минуле, в якому можна нагромаджувати речі, й майбутнє, де можна нагромадити ще більше. Між іншим, стосовно теперішнього часу, — чи ти часто мастурбуєш?

Хоча Вероніка й досі перебувала під дією заспокійливих ліків, вона відразу пригадала найперші слова, почуті у Віллеті.

— Коли мене сюди привезли, і на мені ще було повно отих трубок для штучного дихання, я чітко почула, як хтось запропонував помастурбувати мене. Що тут діється? Чому ви марнуєте час на такі речі?

— Все це діється й там, назовні; просто тут нам не треба нічого приховувати.

— То це ви пропонували?

— Ні. Але, вважаю, тобі треба випробувати себе, і перевірити, як далеко ти зможеш зайти. Тоді наступного разу, маючи трохи терпіння, зумієш завести туди й свого партнера, не чекаючи, щоб він тебе вів. Навіть якщо тобі залишилося тільки два дні, не думаю, що варто йти з цього життя, не довідавшись, куди ти можеш зайти.

— Хіба що цим партнером буде шизофренік, який не може дочекатися, коли я йому заграю на піаніно.

— А що, дуже вродливий юнак.

Чоловік у костюмі перервав їхню розмову, закликавши до тиші. Він звелів, аби всі зосередилися на троянці й викинули з голови все зайве.

— Думки повертатимуться, але спробуйте їх уникати. Одне з двох: або ви керуєте своїм розумом, або розум керує вами. Останнє вам добре знайоме, — вас часто охоплюють страхи, неврози, непевність, позаяк ми всі схильні до самознищення.

— Не плутайте божевілля зі втратою контролю. Пам'ятайте, що в традиції суфізму майстер — Насруддін — це той, кого й називають божевільним. І саме тому, що всі вважають його ненормальним, Насруддін може говорити те, що думає, й робити все, що хоче. Так було і з середньовічними придворними блазнями: вони могли попереджати короля про небезпеки, що їх замовчували його міністри, боячись утратити посаду.

Так має бути і з вами; будьте божевільними, але поведіться, як нормальні. Не бійтеся бути інакшими, але навчіться робити це так, щоб не привертати зайвої уваги. Зосередьтеся на цій квітці й дозвольте проявитися вашому справжньому «Я».

— Що таке справжнє «Я»? — запитала Вероніка. Можливо, це знали всі, та їй байдуже: вона вчиться не перейматися тим, дратує вона когось, чи ні.

Суфі, здається, здивувався, але відповів.

— Це те, *яка ви є*, а не те, якою вас бачать інші.

Вероніка вирішила виконати вправу, зосередживши всі свої зусилля на тому, щоб виявити, якою ж вона є. В ці дні у Віллеті вона відчула те, чого ніколи ще так сильно не відчувала — ненависть, любов, страх, цікавість і жагу до життя. Можливо, Марі має рацію: чи знає вона насправді, що таке оргазм? Чи,

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

може, вона бувала тільки там, куди її заводили чоловіки?

Суфі почав грати на флейті. Поступово душу її оповив спокій, і вона зуміла зосередитися на троянді. Можливо, подіяли її ліки, бо відтоді, як вона вийшла з кабінету доктора Ігора, їй було неймовірно добре.

Знала, що скоро помре, чого ж боятися? Так чи так серце їй відмовить, — тож краще насолоджуйся відведеними днями й годинами, роблячи те, чого ніколи не робила!

Музика була м'яка, а тьмяне світло в кімнаті творило якусь майже релігійну атмосферу. Релігія: чому б їй не проникнути в глиб самої себе й побачити, що лишилося від її переконань та віри?

Але музика вела її далі: викинь усе зайве з голови, не думай ні про що, просто БУДЬ. Вероніка повністю віддалася цьому переживанню; дивилася на троянду, бачила саму себе, раділа побаченому й жаліла, що так поквапилася.

Коли медитація завершилася й майстер суфі пішов, Марі затрималася в їдальні, розмовляючи з іншими членами «Братства». Вероніка вийшла відразу, поскаржившись на втому; зрештою, дози, отриманої зранку, було достатньо, щоб звалити з ніг коня, дивно, що вона й досі притомна.

* * *

«Ось вона, молодість; вона встановлює власні межі можливого, не дбаючи, чи зможе тіло їх витримати. А воно витримує».

Марі не відчувала втоми: зранку вона добре виспалась, а тоді вирішила погуляти Люблянкою — доктор Ігор вимагав, щоб члени «Братства» щодня бува-

ли поза Віллетом. Пішла в кіно, де ще трохи подрімала під час занудного фільму про подружній конфлікт. Чи то нема інших тем? Чому постійно крутять ті самі сюжети — чоловік із коханкою, чоловік і дружина з хворою дитиною, чоловік із дружиною, коханкою та хворою дитиною? В світі існує стільки важливіших речей!

Розмова в їдальні була недовгою: після медитації члени групи відчували приємну втому й розійшлися по палатах; Марі натомість вирушила до лікарняного саду. Проходячи повз вітальню, побачила, що та молода жінка так і не дійшла до свого ліжка. Вона грала для Едуарда-шизофреніка, котрий, мабуть, увесь цей час простояв біля піаніно. Божевільні, як і діти, не рушать з місця, поки не вволять своїх бажань.

Повітря було морозним. Марі вернулася, вбрала куртку і знову вийшла надвір. Там, подалі від зайвих очей, запалила сигарету. Повільно курила, думаючи про молоду жінку, про фортеп'яну музику, що долинала до неї, й про життя за мурами Віллету, яке ставало для всіх дедалі нестерпнішим.

На думку Марі, причини цього полягали не в хаосі, безладді чи анархії, а в надмірному порядкуві. Суспільство керувалося дедалі більшою кількістю правил, законів, що суперечили цим правилам, і нових правил, що суперечили законам. Люди вже не наважувалися й кроку ступити за межі невидимих приписів, якими регулювалося їхнє життя.

Марі це добре знала: до того, як хвороба привела її до Віллету, вона пропрацювала сорок років юристом. Ще на початках своєї кар'єри вона позбулася наївних уявлень про справедливість і зрозуміла, що закони створені не для розв'язання проблем, а для нескінченного затягування суперечок.

Дуже шкода, що Аллах, Єгова, Бог — не має значення, як Його називати, — не жив у сучасному світі. А то ми й досі були б у раю, бо Він загруз би в апеляціях, запитах, претензіях, позовах, попередніх вердиктах і мав би відстоювати в нескінченних судових процесах правомірність свого рішення про вигнання з раю Адама й Єви в зв'язку з порушенням ними свавільного правила, яке не мало під собою жодних законних підстав: «Не їстимете ви з дерева пізнання добра й зла».

Якщо Він не хотів цього, то чому посадив це дерево посеред раю, а не десь за його межами? Якби їй довелося захищати цю пару, Марі відразу ж звинуватила б Бога в «адміністративному недогляді», бо Він не тільки посадив дерево в невідповідному місці, а й не подбав, щоб оточити його попереджувальними знаками й бар'єрами, не вжив бодай якихось застережних заходів й тим самим наразив усіх на зайву небезпеку.

Марі також звинуватила б Його в «підбурюванні до злочинної діяльності», — адже це Він підказав Адамові з Євою, де саме їм шукати дерево. Якби не підказав, люди на цій землі ніколи б не зацікавилися забороненим плодом, — адже ж дерево, ймовірно, росло в лісі, де повно подібних дерев, тож нічим особливим не вирізнялося.

Однак Бог вчинив інакше. Спочатку Він придумав правило, а тоді підмовив когось порушити його — тільки аби запровадити покарання. Він знав, що Адам і Єва знудяться досконалістю й рано чи пізно почнуть випробовувати Його терпіння. Приготував їм пастку, — можливо, тому, що Він, Господь Всемогутній, і сам знудився: адже, якби Єва не скуштувала яблуко, що цікавого відбулося б тут за останні кілька мільярдів років?

Нічого.

Коли закон було порушено, Бог — цей могутній суддя — почав навіть удавати, що шукає їх, так мовби Йому не були відомі всі можливі схованки. Він почав ходити по саду, а ангели радо стежили за цією грою (їхнє життя теж, мабуть, стало страшенно нудним відтоді, як Люцифер покинув небеса). Марі уявила, яка гарна сцена могла б вийти з цього біблійного епізоду в детективному фільмі: Господні кроки, перелякані погляди закоханої пари, і раптом кроки стихають біля їхньої схованки.

— Де ти? — запитав Господь Бог.

— Я чув твій голос у саду й злякався, бо я нагий, тож і сховався, — відповів Адам, не усвідомлюючи, що цією заявою мимоволі визнає свою причетність до злочину.

От і все. З допомогою звичайної хитрості, удавши, що Він не знає, де є Адам і чому від нього втік, Бог добився того, чого бажав. Але, щоб розвіяти сумніви ангелів, котрі пильно за всім стежили, Він вирішив на цьому не зупинятися.

— Звідки ти знаєш, що ти нагий? — запитав Бог, розуміючи, що на це питання є єдина можлива відповідь: «Бо я з'їв з дерева пізнання добра й зла».

Цим запитанням Бог продемонстрував ангелам свою справедливість, бо чинив суд на підставі вагомих доказів. Відтепер не мало значення, хто з них двох винен і чи благатимуть вони помилування: Богові був потрібен прецедент, щоб жодна інша істота, земна чи небесна, ніколи не наважувалася порушувати Його заповіді.

Бог вигнав обидвох, і діти їхні теж були покарані за цей злочин (як і нині буває з дітьми злочинців), — так виникла правова система: закон, порушення за-

кону (хай і абсурдне й нелогічне), вирок (коли досвідчені перемагають простодушних) і покарання.

Коли людський рід було отак засуджено, без права на помилування, людство вирішило виробити захисний механізм проти можливого свавілля Всевишнього. Та після тисячолітніх напрацювань з'явилося так багато юридичних документів, що, врешті-решт, справедливість потонула в цілому морі статей, кодексів і суперечливих текстів, які ніхто вже не годен був збагнути.

Бо й справді — коли Божі наміри змінилися й Він відіслав свого Сина на порятунок світу, що сталося? Він потрапив у пастку власного винаходу, названого справедливістю.

Плутанина законів довела до такого безладдя, що Син завершив свій шлях на хресті. Суд був непростим: його передавали від Ананія до Каяфи, від первосвященника до Пілата, котрий послався на брак відповідних законів у римському кодексі. Тоді від Пілата до Ірода, котрий теж ствердив, що юдейський закон не передбачає в цій ситуації смертного вироку. Від Ірода — назад до Пілата, а той, шукаючи виходу, запропонував юридичний компроміс: звелів побити Сина і виставив на загальний огляд його рани. Але й цього виявилось замало.

Як і сучасні прокурори, Пілат вирішив вигородити себе коштом підсудного: він запропонував обміняти Ісуса на Варавву, знаючи, що справедливість — це лиш грандіозна вистава, котра має завершитись яскравим фіналом — стратою в'язня.

Врешті Пілат скористався статтею закону, за якою суддя має право на сумнів, і вмив руки, що мало означати «І не так, і не ні». Це був черговий хитрий хід, —

так римська юридична система залишалася недоторканою, а стосунки з місцевими суддями — незіпсутими, та й відповідальність за рішення перекладалася про всяк випадок на юрбу, — ану ж виникнуть проблеми і з імперської столиці нагряне раптом інспектор для перевірки вироку?

Справедливість. Закон. Хоча вони й необхідні для захисту невинних, але далеко не завжди задовільні. Марі раділа, що вирвалася з цього безладдя, хоча зараз, слухаючи музику, вже не була певна, що Віллет — відповідне для неї місце.

«Якби я раз і назавжди пішла звідси, я вже б не працювала юристом. Годі гайнувати час із божевільними людьми, які мають себе за нормальних і потрібних, але насправді тільки ускладнюють життя іншим. Стану швачкою, вишивальницею, торгуватиму овочами під міським театром. Я вже зробила свій внесок у божевільну марноту».

У Віллеті дозволялося курити, але не гасити недопалки в траві. З надзвичайним задоволенням вона зробила те, що заборонялося, — адже перебування тут означало, що ви не тільки можете не підкорятися правилам, але й не дбати про наслідки, порушуючи їх.

Підійшла до вхідної брами. Охоронець — а там завжди була охорона, бо цього, врешті-решт, вимагала інструкція — привітав її кивком голови й відчинив двері.

— Я нікуди не йду, — сказала вона.

— Гарна музика, — мовив охоронець. — Я майже щовечора її слухаю.

— Скоро її тут не буде, — сказала вона й чимшвидше відійшла, аби нічого не пояснювати.

Вона пригадала собі, що, коли Вероніка ввійшла до їдальні, в очах її був страх.

Страх. Вероніка могла відчувати невпевненість, сором, нерішучість, ніяковість, але — страх? Боятися можна серйозної небезпеки — розлюченого звіра, озброєного нападника, землетрусу — але ж не гурту людей у їдальні.

«Ось такі ми, людські істоти, — подумала вона. — Страх замінив нам майже всі інші емоції».

Марі добре знала, що має на увазі, бо це й привело її до Віллету: приступи паніки.

У себе в кімнаті Марі зібрала цілу бібліотеку зі статей на цю тему. Тепер про такі речі говорять відверто: нещодавно вона дивилася німецьку телепрограму, в якій люди обговорювали свої проблеми, й там наводилися дані про те, що значний відсоток населення страждає від приступів паніки, хоча й більшість намагається приховати симптоми, побоюючись, що їх вважатимуть божевільними.

Але тоді, коли в неї стався перший приступ, про це ще не говорив ніхто.

«То було пекло. Справжнісіньке пекло», — подумала вона, запалюючи наступну сигарету.

Піаніно не затихало; здавалося, Вероніка зарядилася грати всю ніч.

На багатьох пацієнтів вплинула поява в лікарні цієї дівчини, — на Марі теж. Спочатку вона намагалась її уникати, щоб не будити в ній жагу до життя; раз рятунку нема, хай уже краще воліє вмерти. Доктор Ігор дав усім зрозуміти, що, незважаючи на щоденні уколи, її стан помітно погіршуватиметься, бо допомогти їй неможливо.

Хворі зрозуміли й трималися осторонь від приреченої дівчини. Проте, невідомо з яких причин, Вероніка почала боротися за життя, підтримуючи ближчі стосунки тільки з двома особами — Зедкою, котра завтра виписувалась і, зрештою, була доволі мовчазна, та Едуардом.

Марі хотіла переговорити з Едуардом; він завжди прислухався до її слів. Невже він не розуміє, що втягує Вероніку назад у цей світ, а це найгірша послуга для того, хто не має надії на порятунок?

У тисячний раз обмірковувала, як пояснити йому цю ситуацію, бо боялася, що викличе в ньому почуття провини, а цього не можна було допустити. Марі подумала й вирішила, що все має йти природним шляхом. Вона вже не юрист і не хоче бути поганим прикладом, запроваджуючи нові правила поведінки там, де панує анархія.

Поява цієї дівчини зачепила за живе не її одну, і дехто був готовий переосмислити власне життя. На одній із зустрічей «Братства» хтось навіть брався з'ясувати, що відбувається. Досі-бо у Віллеті помирили або зненацька, так що й задуматись було ніколи, або ж після тривалої хвороби, коли смерть сприймалась як порятунок.

З цією дівчиною все, однак, було значно драматичніше, — адже вона така молода й тепер знову хоче жити, — хоч усі знали, що це неможливо. Дехто запитував себе: *«А що, якби це трапилось зі мною? Я маю нагоду жити повноцінно. На що я її витрачаю?»*

Були й такі, що не займалися пошуками відповіді; вони вже давно опустили руки й існували тепер у світі, в якому немає ні життя ні смерті, ні часу ні простору. Інші, однак, серйозно замислились, і Марі була однією з них.

Вероніка на мить перестала грати й побачила в саду Марі. Такий холод, а на ній — тільки легенька куртка? Їй що, життя не дороге?

* * *

«Ні, це ж я хотіла вмерти».

Знову торкнулася клавішів. В останні дні свого життя вона нарешті здійснила найбільшу свою мрію: віддалася музиці серцем і душею, грала, скільки хотіла й коли хотіла. Не мало значення, що публіка її складалася з одного-єдиного шизофреніка; він розумів її музику, і це було найголовніше.

*М*арі ніколи не спадало на думку накласти на себе руки. Якраз навпаки, п'ять років тому, в тому самому кінотеатрі, в якому побувала нині, вона приголомшено дивилася фільм про злиденне життя в Сальвадорі й думала, наскільки важливим є її власне. Тепер — коли діти її вже повиростали й почали працювати — вона покине свою нудну, одноманітну адвокатську працю і присвятить себе роботі в якійсь гуманітарній організації. Ширилися чутки про громадянську війну, але Марі в них не вірила. Ні, наприкінці двадцятого століття Європейське Співтовариство нізащо не дозволить, аби на їхніх кордонах вибухла нова війна.

* * *

На протилежному боці земної кулі не бракувало, одначе, трагедій, і однією з них була трагедія Сальвадору, де напівголодні діти жили на вулицях і займалися проституцією.

— Який жах, — сказала вона своєму чоловікові, котрий сидів поруч.

Той кивнув головою.

Марі постійно відкладала своє рішення, але, можливо, саме тепер настав час поговорити про це з чоловіком. Вони досягли в житті всього, що могли, — мали дім, роботу, гарних дітей, достатній комфорт, можливість культурного відпочинку. Чому б тепер не зробити щось для інших? Марі мала контакти з Червоним Хрестом і знала, що в багатьох кутках світу завжди потрібні добровольці.

Вона втомилася від боротьби з бюрократією й судочинством, не маючи змоги допомогти людям, котрі роками намагалися розв'язати проблеми, до виникнення яких самі не були причетними. А працюючи на Червоний Хрест, зможе відразу бачити наслідки своєї роботи.

Вирішила, що після фільму запросить чоловіка на каву й там усе обговорить.

Саме тоді, коли на екрані з'явився якийсь сальвадорський урядовець із занудними виправданнями чергової несправедливості, Марі зненацька відчула, що серце їй забилося швидше.

«Дрібниці, — подумала Марі. — Мабуть, на неї вплинула гнітюча атмосфера фільму; якщо це не припиниться, вона вийде у фойє ковтнути свіжого повітря».

Але події розвивалися за власним сценарієм: серце калатало дедалі швидше, всю її вкрив холодний піт.

Марі злякалась і спробувала зосередитись на фільмі, щоб розвіяти лихі думки, але збагнула, що вже не годна стежити за екраном. Вона бачила кадри й субтитри, але водночас ніби опинилася в цілком іншій реальності, дивній і безладній, в якомусь невідомому їй світі.

— Мені погано, — сказала вона чоловікові.

Не хотіла в цьому зізнаватися, бо це означало б визнати, що з нею коїться щось не те, але не могла більше терпіти.

— Вийдім звідси, — сказав він.

Взявши дружину за руку, відчув, що вона крижана.

— Не знаю, чи зможу. Що це таке зі мною діється?

Чоловік так само злякався. По обличчю Марі струменів піт, очі її дивно світилися.

— Не хвилюйся. Зараз я викличу лікаря.

Її охопив відчай. У його словах був сенс, але все інше — кінотеатр, напівтемрява, люди, що сиділи рядами перед сяючим екраном, — все це повнилося загрозою. Була певна, що вона — жива, могла навіть помацати те життя пальцями, немовби воно загуло навколо неї. Такого з нею ще не бувало.

— Тільки не залишай мене саму. Я піду з тобою, але поволі.

Вибачаючись перед глядачами, вони почали просуватися до виходу. Серце в грудях гупало, мов шалене, й Марі була певна, абсолютно певна, що вона звідси не вибереться. Все, що вона робила, кожен її порух — коли повільно переставляла ноги, казала «вибачте», трималася за чоловікову руку, вдихала й видихала повітря — здавався до неймовірності усвідомленим і продуманим.

Ще ніколи в житті вона не відчувала такого страху.

«Я тут помру, в цьому кінотеатрі».

А ще була певна, що знає, звідки це у неї, — кілька років тому одна її подруга померла в кінотеатрі від церебрального аневризму.

Церебральний аневризм — це як бомба з часовим пристроєм: такі собі малесенькі розширення вен — немов нерівності на зношених шинах, — які можуть залишатися невиявленими усе життя. Хтось і гадки не має, що в нього аневризм, поки той випадково себе не проявить — скажімо, після сканування мозку, зовсім з іншого приводу, або коли зненацька вена рветься, усе заливається кров'ю, й людина впадає в коматозний стан, що найчастіше завершується смертю.

Пробираючись між рядами в темному кінотеатрі, Марі згадала втрачену подругу. Найдивнішим, однак, було те, як цей аневризм змінив її відчуття. Здавалося, вона перенеслась на іншу планету, де кожному знайому річ бачить мовби уперше.

А тоді ще цей жахливий, незбагнений переляк, панічний страх, що вона сама на цій планеті під назвою Смерть.

«Ні про що не треба думати. Вважатиму, що все гаразд, і все буде гаразд».

Спробувала поводитися природно, й на кілька секунд химерні відчуття зникли. Дві хвилини, що минули від початку серцебиття до того моменту, коли вони дісталися нарешті до виходу, були найжахливішими хвилинами її життя.

Коли вони опинилися в яскраво освітленому фойє, все почалося спочатку. Кольори були надто сліпучі, вуличні шуми з усіх боків її атакували, й усе виглядало абсолютно нереальним. Вона почала

вперше звертати увагу на певні деталі — скажімо, на чіткість бачення, коли ми фіксуємо погляд на невеличкій ділянці простору, а решта його лишається розмитою.

І це ще не все. Вона усвідомлювала, що те, що вона бачить, — це тільки образ, творений електричними імпульсами мозку під дією світлових імпульсів, що потрапляють до драглистого органу під назвою «ОКО».

Ні, треба перестати думати. Тільки так можна вернутись до нормального стану.

Аневризм уже її не лякав; адже вона зуміла-таки вийти з кінотеатру і залишилася живою. Подруга ж її померла, навіть не встигнувши підвестися з крісла.

— Я викличу швидку, — сказав чоловік, побачивши попелясте обличчя й бліді вуста дружини.

— Шукай таксі, — звеліла вона, чуючи кожен звук, що вилітав з її рота, і вібрацію кожної голосової зв'язки.

Їхати до лікарні означало б визнати, що в неї якась серйозна недуга, а Марі була повна рішучості зробити все, що можна — тільки б вернутись до норми.

Вони вийшли з фойє, і холодне повітря, здавалось, зробило своє: Марі начебто оговталась, хоча незбагненні відчуття паніки й жаху і далі її не покидали. Поки чоловік метався в пошуках таксі, які в таку пору дня з'являлися нечасто, вона присіла на узбіччі, намагаючись не помічати, що діялося довкола: ані дитячих забав, ані руху автобусів, ані музики, що долинала з базарчика неподалік — все воно було надто сюрреалістичне, страшне й чуже.

Нарешті з'явилося таксі.

— До лікарні, — сказав чоловік, допомагаючи їй сісти.

— Прошу, їдьмо додому, — мовила вона. Їй не хотілось опинитися в чужому місці; їй потрібне щось знайоме, звичне, щось, що могло б притлумити страх.

Поки таксі везло їх додому, серцебиття поступово сповільнилося, а температура почала спадати.

— Я вже почуваюся краще, — сказала вона чоловікові. — Мабуть, щось не те з'їла.

Вдома світ знову став таким, яким його знала з дитинства. Побачивши, що чоловік прямує до телефону, запитала, що він збирається робити.

— Викликати лікаря.

— Нема потреби. Глянь на мене — уже все гаразд.

На щоках її знову з'явився рум'янець, серце билось спокійно, а неконтрольований страх щез.

Тієї ночі Марі міцно спала й прокинулася з думкою, що хтось, мабуть, сипнув їй наркотику до кави, яку вони пили перед кіносеансом. Це небезпечна витівка — вона подзвонить наприкінці дня до прокурора й піде у той бар, спробує знайти зловмисника.

Пішла на роботу, переглянула там кілька невіршених судових справ і зайнялася ще якимись дрібницями, бо після вчорашнього все ще відчувала якесь наче відлуння страху й хотіла пересвідчитись, що подібне більше не повториться.

Обговорила з колегою фільм про Сальвадор і несамохіть зазначила, що їй набридло щодня робити одне й те ж: «Час, мабуть, мені звільнитися».

— Ти одна з найкращих наших юристів, — заперечив колега. — А право належить до тих небагатьох

професій, де вік працює нам на користь. Чому б тобі, натомість, не взяти довшу відпустку? Я певен, що ти повернешся з подвоєною енергією.

— Я б хотіла зайнятися чимось зовсім іншим. Пережити якісь пригоди, допомагати чужим людям, робити щось, чого не робила досі.

На цьому розмова закінчилася. Вона вийшла у скверик, пообідала в дорожчому, ніж зазвичай, ресторані, й досить рано повернулася до офісу. Тут усе й почалося.

Нікого з працівників ще не було, й Марі скористалася можливістю, щоб спокійно переглянути папери на своєму столі. Відкрила шухляду, де лежав олівець, який вона завжди тримала в одному місці, — і не знайшла його. На частку секунди їй здалося, що, не поклавши олівець на звичне місце, вона тим самим підтвердила, що з нею справді щось не так.

Цього було досить, аби серце їй знову закалатало, й увесь учорашній жах награвув з новою силою.

Марі заціпеніла. Сонце пробивалося крізь жалюзі, забарвлюючи все довкола в яскраві, різкі кольори, і їй знову здалося, що вона от-от умре. Все було таким химерним; що вона робить у цьому офісі?

«Я не вірю в тебе, Господи, але прошу, допоможи мені».

Її знову залив холодний піт, й вона усвідомила, що не здатна здолати свій страх. Якби хтось увійшов саме цієї миті, побачив би її нажахані очі, і це було б ганебно.

«Свіжого повітря».

Свіже повітря допомогло їй учора, але як їй нині вибратися самій на вулицю? Знову фіксувала геть усе, що діялося з нею, — частоту дихання (були моменти, коли відчувала, що легені її без спеціальних

зусиль не можуть самі вдихати й видихати), порухи голови (видіння змінювалися миттєво й калейдоскопічно), серце, що билося чимдалі стрімкіше, холодний липкий піт, що покривав її тіло.

А ще — страх, неймовірний, незбагненний страх будь-що зробити, ступити бодай крок, бодай підвестися з місця.

«Все обійдеться».

Все обійшлося минулого разу, але тепер ситуація інакша; що їй робити? Глянула на годинник, який видався їй абсурдним — механізм з двома стрілками, що обертаються на одній вісі, фіксуючи міру часу, ніким ніколи непояснену. Чому дванадцять поділок, а не десять, як у всіх інших системах мір?

«Я не повинна думати про такі речі, це доведе мене до божевілья».

Божевілья. Ось слово, яке, мабуть, найкраще означить те, що діялося з нею. Зібравши всю свою волю, звелася на ноги й рушила до туалету. На щастя, в офісі було й далі порожньо, тож за хвилину, що здавалась їй вічністю, дісталася туди. Побризкала обличчя водою, й відчуття химерності всього навколишнього трохи відступило, але страх лишився.

«Все обійдеться, — твердила вона собі. — Як і вчора».

Пригадала собі, що вчора все це тривало з півгодини. Зачинилася в одній з кабінок і сіла на унітаз, поклавши голову на коліна. Але в цій позі гупання серця лунало ще голосніше, й Марі негайно випросталася.

«Все обійдеться».

Сиділа так, думаючи, що вже не розуміє саму себе; що вона безнадійно пропала. Чула, як до туалетної кімнати заходили люди, чула шум води, баналь-

ні балачки на банальні теми. Кілька разів хтось шарпав двері її кабінки, але вона щось бурмотіла, і її залишали в спокої. Коли в кабінках спускали воду, здавалося, що збурюється якась страхітлива природня стихія, здатна знести цілу будівлю й запроторити всіх до пекла.

Але, як вона й сподівалася, страх минув і серцебиття ввійшло в норму. До того ж її секретарка була настільки неуважна, що навіть не помітила її відсутності, інакше-бо під отими дверима вже позбиралися б усі співробітники, допитуючись, чи все з нею гаразд.

Збагнувши, що вона знову володіє собою, Марі вийшла з кабінки, кілька разів змила обличчя водою й повернулася до офісу.

— Ви змили собі всю косметику, — сказала практикантка. — Хочете скористатись моєю?

Марі навіть не відповіла. Зайшла до кабінету, зібрала всі особисті речі й сказала секретарці, що решту дня проведе вдома.

— Але ж у вас заплановані зустрічі, — запротестувала та.

— Твоя справа не давати розпорядження, а виконувати їх. Роби, як я кажу, й відклади всі зустрічі.

Секретарка здивовано глипнула на неї — вона пропрацювала з цією жінкою майже три роки, і ніколи не чула від неї грубого слова. В неї якісь серйозні проблеми, — можливо, хтось їй сказав, що чоловік зараз удома з коханкою, й вона хоче піймати їх на гарячому.

«Вона хороший юрист і знає, що робить, — подумала дівчина. — Завтра вона, безсумнівно, вибачиться».

Завтра все сталось інакше. Того вечора Марі допізна розмовляла з чоловіком, описуючи все пережите нею. Разом вони прийшли до висновку, що прискорене серцебиття, холодний піт, відчуття дезорієнтації, безсилля, втрата самовладання — все це можна було підсумувати одним словом: страх.

Над тим, звідки він узявся, міркували обоє. Він подумав, що то могла б бути пухлина в мозку, але нічого не сказав. Вона подумала, що це передчуття якоїсь жахливої події, але також нічого не сказала. Спробували дійти до чогось спільного, як мудрі, розважливі, зрілі люди.

— Мабуть, тобі треба обстежитись.

Марі погодилась, але з умовою, що ніхто, навіть діти, про це не довідається.

Наступного дня взяла на роботі місячну відпустку за власний рахунок. Чоловік хотів відвезти її до Австрії, — там багато відомих фахівців із хвороб мозку, проте вона відмовилася виїжджати з дому: приступи ставали дедалі частішими й тривалішими.

Лише прийнявши чималу дозу заспокійливого, Марі з великими труднощами і з допомогою чоловіка добралася до лікарні в Любляні, де в неї взяли всілякі аналізи. Не знайшли нічого незвичного, навіть аневризму — що стало для неї джерелом утіхи на решту життя.

Але приступи паніки не припинялися. Чоловік займався закупом продуктів і приготуванням їжі, а Марі щодня настирливо прибирала в будинку, щоб мати змогу відволіктися. Почала читати всі, які могла роздобути, книжки з психіатрії, але невдовзі відклала їх геть, бо в кожній описаній там хворобі вбачала симптоми власної недуги.

Найгіршим було те, що під час усіх цих приступів, які вже не заставляли її зненацька, її незмінно охоп-

лював інтенсивний страх і відчуття розриву з реальністю, аж до цілковитої втрати самовладання. А ще її почало мучити почуття вини перед чоловіком, який поза основною роботою мусив займатися домашнім господарством, не враховуючи хіба що прибирання хати.

Минав час, але поправи не було, тож Марі стала страшенно дратівливою. З найменшої причини вона втрачала терпець і вибухала криком, по чому впадала в істерику.

Коли її місячна відпустка вже закінчувалась, один з її співробітників навідався до них додому. Попередньо він щодня дзвонив, але Марі або не брала слухавки, або казала чоловікові відповісти, що вона зайнята. Того ж дня він просто став під дверима, натискаючи кнопку дзвінка, і стояв, аж поки вона його впустила.

Марі від ранку була спокійна. Приготувала чаю, вони поговорили про різні справи, а тоді колега запитав, коли вона повернеться до праці.

— Ніколи.

Йому згадалась їхня розмова про Сальвадор.

— Ти завжди багато працювала, й тепер маєш право вибирати, чим тобі зайнятися, — спокійно сказав він. — Але, гадаю, в подібних ситуаціях найкращою терапією є робота. Помандруй, подивися трохи світу, поїдь туди, де, на твою думку, принесеш найбільше користі, але пам'ятай, що наші двері завжди для тебе відчинені, хоч коли б ти вернулася.

При цих словах Марі розридалася, що з нею тепер траплялося частенько.

Колега зачекав, поки вона виплачеться. Досвідчений юрист, він нічого не розпитував — адже знав, що

має більше шансів отримати відповідь на свою мовчанку, аніж на будь-яке питання.

Так і сталося. Марі все йому розповіла, почавши з того, що відбулося в кінотеатрі, й закінчуючи недавніми істеричними нападками на власного чоловіка, котрий так її підтримував.

— Я збожеволіла, — сказала вона.

— Можливо, — відповів він їй із виглядом знавця, але з непідробною ніжністю в голосі. — В цьому випадку в тебе є дві альтернативи: або лікуватись, або хворіти далі.

— Такі відчуття, як у мене, не виліковуються. Розум у мене працює нормально, але я стурбована, бо ситуація серйозно затяглася. В мене немає жодних класичних симптомів божевілля, як-от неадекватне сприйняття реальності, апатія чи неконтрольована агресія, — лише страх.

— Всі божевільні говорять, що вони цілковито нормальні.

Обоє засміялися, й вона ще налила чаю. Поговорили про погоду, про успіхи словенської незалежності, про зростання напруги між Хорватією та Югославією. Марі регулярно дивилася телевизор і була в курсі всіх новин.

Перед тим, як попрощатися, колега знову зачепив попередню тему.

— В місті якраз відкрили нову лікарню, — сказав він. — Вона заснована на іноземних інвестиціях і надає першокласне лікування.

— Лікування від чого?

— Від порушення рівноваги, скажімо так. А надмірний страх і є без сумніву наслідком порушення внутрішньої рівноваги.

Марі пообіцяла, що подумає над цим, але й далі не приймала жодного рішення. Приступи паніки не

припинялися й наступного місяця, аж нарешті вона усвідомила, що не лише її особисте життя, а й подружнє опинилося на грані краху. Знову прийняла заспокійливе і спробувала, — вдруге за останніх два місяці — вийти за межі дому.

Піймала таксі й поїхала до нової лікарні. Дорогою водій запитав, чи вона їде когось відвідувати.

— Кажуть, там дуже комфортно, але, ясно, що є й справжні вар'яти, яких лікують електрошоком.

— Я їду на відвідини, — сказала Марі.

Вистачило однієї години розмови, щоб двомісячні страждання Марі припинилися. Головний лікар установи — високий чоловік з фарбованим волоссям, який назвався «доктор Ігор», — пояснив, що в неї — панічний розлад, хвороба, нещодавно визнана світовою психіатрією.

— Але це не означає, що ця хвороба нова, — пояснив він, намагаючись висловлюватися якомога зрозуміліше. — Люди, уражені нею, здебільшого її приховують, боячись, що їх сприймуть за божевільних. Це просто порушення хімічної рівноваги організму, як у депресії.

Доктор Ігор виписав рецепт і порадив їй повертатися додому.

— Я не хочу зараз вертатися, — відказала Марі. — Навіть після всього почутого від вас, я не відважуся вийти на вулицю. Моє подружнє життя за останні два місяці перетворилося на пекло, і чоловікові, який мною опікувався, потрібен час, щоб відпочити.

Як завжди в подібних випадках — адже інвестори хотіли, щоб лікарня працювала на повну потужність, — доктор Ігор прийняв її як нового пацієнта, хоча й чітко дав до розуміння, що особливої потреби в цьому нема.

Марі зажила необхідні ліки, прийняла належні психіатричні процедури, після чого симптоми хвороби стали менш виразними і врешті цілком зникли.

Однак за цей час по всій Люблянці вже розійшлися чутки про те, що вона в лікарні. Її колега — той самий, з яким щойно кілька тижнів тому вона пила чай і разом з яким пережила не одну радісну й сумну хвилину, — навідав її у Віллеті. Похвалив за те, що відважилась звернутися сюди по допомогу, як він і радив, але потім пояснив справжню причину свого візиту: «Мабуть, тобі зараз краще звільнитися».

Марі розуміла, що стоїть за цими словами; ніхто не довірить своєї справи юристові, який був пацієнтом подібного закладу.

— Ти ж казав, що робота — найкраща терапія. Мені треба повернутися, хоча б ненадовго.

Чекала відповіді, але він мовчав.

— Ти ж мені радив лікуватися, — продовжила Марі. — Коли я сама хотіла звільнитися, то думала зробити це як слід — гідно, в належний момент, приймаючи добровільне, спонтанне рішення. Я не хочу йти з роботи таким ось чином, визнавши власну ущербність. Принаймні дай мені можливість повернути собі впевненість, а тоді я сама напишу заяву про звільнення.

Колега прокашлявся.

— Так, я радив тобі полікуватися, але ж не казав, щоб ти лягала до лікарні.

— Я не вижила б інакше. Мені було страшно вийти на вулицю; вдома у мене починалося пекло...

Марі знала, що все це намарно. Його не переконати жодними словами — адже ішлося про престиж їхньої фірми. Проте спробувала ще раз.

— Я тут зустріла два типи людей: тих, хто не має жодних шансів повернутися в суспільство, і тих, хто

цілком здоровий, але воліє вдавати божевільного, щоб не брати на себе відповідальність за життєві проблеми. Я хочу повернути собі гідність і самоповагу, хочу пересвідчитись, що я здатна приймати власні рішення. Мені не можна нав'язувати рішення чужі.

— Нам дозволено робити багато помилок у житті, — сказав колега, — крім тих, що нас руйнують.

Не було сенсу продовжувати розмову; на його думку, Марі зробила фатальну помилку.

Через два дні до неї навідався ще один юрист, вже з іншої фірми, головний конкурент її колишнього колеги. Марі зраділа: мабуть, він довідався, що вона без роботи, й запропонує їй якусь посаду.

Юрист увійшов до кімнати для відвідувачів, сів навпроти, посміхнувся, поцікавився, чи краще вона себе почуває, тоді витяг зі свого дипломата якісь папери.

— Я тут на прохання вашого чоловіка, — сказав він. — Це заява про розлучення. Безперечно, він оплачуватиме всі ваші лікарняні рахунки, доки ви тут.

Цього разу Марі навіть не пробувала щось доводити. Підписала все, хоча й знала, що закони, які вивчала й практикувала, давали їй змогу затягувати цей конфлікт до безконечності. Відразу по тому пішла до доктора Ігора і заявила, що симптоми хвороби повернулися.

Доктор знав, що це неправда, проте продовжив її перебування у лікарні на невизначений час.

Вероніка вирішила, що час йти спати, проте Едуард не відходив від піаніно.

* * *

— Я втомилась, Едуарде. Мені треба виспатися.

Вона з задоволенням грала б для нього й далі, видобуваючи з пам'яті всі сонати, реквієми й адажію, які тільки могла пригадати, бо він умів захоплюватися, нічого не вимагаючи. Але тіло її вже не витримувало.

Він був такий вродливий! Якби ж він вибрався хоча б на мить зі шкаралупи свого світу й побачив у ній жінку, її останні ночі на цій землі могли б стати найчарівнішими в її житті: Едуард був єдиний, хто збагнув артистичну натуру Вероніки. Вишукані емоції

сонат і менуетів ріднили її з цим юнаком так, як з ніким іншим.

Едуард був ідеальний чоловік — чутливий, освічений; він зруйнував байдужий світ, аби відтворити його заново в голові, але вже з новими кольорами, новими персонажами, новими історіями. І в цьому новому світі були жінка, музика й місяць, що поступово повнішав.

— Я б могла закохатися зараз і віддати тобі все, що маю, — сказала вона, знаючи, що він її не розуміє. — Тобі потрібна тільки моя музика, але я, виявляється, могла б дати тобі щось значно більше, я готова ділитися з тобою багато чим, що тільки-но починаю усвідомлювати.

Едуард посміхнувся. Він зрозумів? Вероніка злякалася — всі правила пристойної поведінки стверджують, що про любов не можна говорити ось так відверто, та ще й чоловікові, якого майже не знаєш. Але їй вже не було чого втратити.

— Ти єдиний у світі чоловік, Едуарде, якого я могла б покохати, хоча б тому, що ти не тужитимеш, коли я помру. Не знаю, що відчують шизофреніки, але напевно вони ні за ким не тужать. Можливо, тужитимеш за нічною музикою, але місяць сходитиме й далі, а тоді знайдеться хтось, хто гратиме тобі сонати, тим паче в лікарні, де всі — лунатики.

Вона не знала, який зв'язок між лунатиками й місяцем, але він мав бути досить тісним, якщо цим словом називають божевільних.

— І я не тужитиму за тобою, Едуарде, бо буду мертва, далеко звідси. А раз я не боюся тебе втратити, то й не дбаю, що ти про мене думаєш і чи думаєш взагалі. Нині я грала тобі, як закохана жінка. Це було чудово. Найкраща мить мого життя.

Побачила в саду Марі. Пригадала її слова. І знову глянула на юнака, що стояв перед нею.

Скинула светр і підступила до Едуарда. Якщо вона щось і зробить, то тепер. Марі ще довго стоятиме там, на холоді, й повернеться не скоро.

Він відступив. В очах його стояло запитання: коли вона знову почне грати? Коли вона зіграє ще якийсь твір, який виповнить його душу такими самими кольорами, болем, стражданням і радістю, що й отих божевільних композиторів, які своєю музикою випередили цілі покоління?

«Та жінка надворі радила мастурбувати, щоб з'ясувати, як задалеко я зайду. Чи дійсно можна зайти далі, ніж я досі була?»

Взяла його за руку й спробувала підштовхнути до дивана, але Едуард делікатно ухилився. Волів стояти тут, біля піаніно, терпляче чекаючи, коли вона заграє знову.

Спочатку Вероніка збентежилась, але потім вирішила, що їй немає чого втрачати. Вона вмирає; навіть якщо їй і далі підживлювати страхи та забобони, що завжди обмежували її життя? Скинула з себе усе, залишившись перед ним цілком голою.

Едуард посміхнувся. Вона не знала чому, але він посміхався. Делікатно взяла його руку й притулила собі до лона; рука так і застигла там, нерухома. Вероніка змінила думку й відпустила цю руку.

Щось збуджувало її значно сильніше, ніж фізичний контакт із цим юнаком, а саме те, що могла робити все, що їй забагнеться, не маючи жодних обмежень. Крім отієї жінки надворі, хто ще міг би сюди зайти, коли всі міцно сплять?

У ній почала нуртувати кров, а холод, який обвіяв був її голе тіло, вже відступав. Стояли одне перед одним, лице в лице, вона гола, він одягнений. Вероніка почала мастурбувати; вона робила це й раніше, сама або з партнерами, проте вперше при мужчині, який не виказував жодної зацікавленості.

І це збуджувало, збуджувало неймовірно. Вероніка стояла, ледь розставивши ноги, торкалася свого лона, грудей, волосся, й віддавалася насолоді так, як ще ніколи досі, й не тому, що хотіла примусити Едуарда залишити його незбагнений світ, а тому, що ніколи ще такого не переживала.

Почала говорити — говорила неймовірні речі, вимовляла слова, що їх її батьки, друзі, далекі предки вважали би край непристойними. Настав перший оргазм, й вона закусила губу, щоб не закричати від задоволення.

В Едуардових очах з'явилося інше світло, немовби він щось відчув, щось уловив — її енергію, а чи тепло і запах її тіла? Вероніка впала на коліна й мастурбувала далі.

Хотіла померти від оргазму, роблячи все, що досі дозволяла тільки своїй уяві: благала, щоб він захотів її, щоб узяв силою, зробив з нею все, що забажає. Воліла б, аби тут опинилася Зедка, бо жінка краще від чоловіка вміє пестити тіло іншої жінки, знаючи всі його таємниці.

На колінах перед Едуардом, котрий далі стояв непорушно, вона була одержимою, причинною, описуючи вульгарними словами те, чого жадала. Прийшов другий оргазм, сильніший від попереднього, все навколо неї неначе вибухло. Згадала про серцевий напад, який мала зранку, але дарма — вона

помре від спалаху екстазу. Так і кортіло торкнутися Едуарда — ось він перед нею — та не хотіла зіпсувати неймовірну мить. Вона зайшла далеко, дуже далеко, як і обіцяла їй Марі.

Уявляла себе королевою й рабинєю, володарем і жертвою. Кохалася з чоловіками різних рас — білими, чорними, жовтими, з гомосексуалістами, з жебраками, віддавалася всім — від найбридкішого до найчистішого. Вона належала всім, і кожен міг робити з нею все, що завгодно. Мала один, два, три оргазми, один за одним. Урешті-решт, не в змозі більше себе стримувати, заволатала від задоволення, переповнена солодким болем усіх цих оргазмів, усіх цих чоловіків і жінок, що увійшли в неї і вийшли через невидимі дверцята в голові.

Лежала на долівці, піт заливав її тіло, а душу виповнював спокій. Чому вона досі ховала свої бажання навіть від себе самої? Не знала чому, але й не потребувала відповіді. Достатньо того, що зробила: цілком віддалася.

Поступово Вероніка заспокоїлася й підвелася. Едуард далі не рухався, але щось у ньому змінилося: в його очах з'явилася ніжність, звичайна людська ніжність.

«Мені було так добре, що я скрізь тепер бачу любов, навіть в очах шизофреніка».

Почала одягатися, як раптом відчула присутність у кімнаті ще когось.

Це була Марі. Вероніка не знала, коли та увійшла й що встигла побачити, проте не відчувала жоднісінького сорому чи страху. Лишень подивилася на неї примружено, як дивляться на когось, хто занадто близько підійшов.

— Зробила, як ви радили, — сказала вона. — І зайшла далеко, дуже далеко.

Марі збентежено промовчала; вона перебирала в пам'яті деякі з найболючіших епізодів свого життя. Можливо, час уже й повернутися в світ, глянути у вічі дійсності, заявити, що всі можуть бути членами великого «Братства», навіть якщо й не живуть у психіатричній лікарні.

Як, скажімо, оця дівчина, котра намагалася покінчити з життям. У неї ніколи не було панік, депресій, містичних видінь, психозів — усіх отих межових станів, в які нас може запровадити розум. Вона пізнала багатьох чоловіків, але не знала найглибших глибин власних бажань, тож половина власного «я» залишалася для неї незбагненою. Якби ж то всі ми могли пізнати і прийняти як належне своє глибинне божевілля. Хіба світ став би гіршим від цього? Ні, люди були б чеснішими й щасливішими.

— Чому я досі цього не робила?

— Він хоче, щоб ти йому ще пограла, — сказала Марі, дивлячись на Едуарда. — Думаю, він цього заслужив.

— Я пограю, але спочатку прошу мені відповісти: чому я ніколи досі цього не робила? Якщо я вільна думати про що завгодно, чому я завжди боялась уявляти недозволені речі?

— Недозволені? Я була юристкою і добре знаю закони. Була теж католичкою і знаю напам'ять цілі розділи з Біблії. Що ти називаєш «недозволеним»?

Марі підійшла до неї й допомогла вбрати светр.

— Дивись мені в очі й назавжди запам'ятай, що я тобі зараз скажу. Є тільки дві заборони, одна належить до людського закону, друга — до Божого. Ніколи не примушуй когось до статевого зв'язку, бо це —

згвалтування. І ніколи не спокушай дітей, бо це найтяжчий гріх. Поза цим ти вільна. Завжди знайдеться хтось, хто прагне точнісінько того самого, що й ти.

Марі не мала досить терпіння, щоб навчати важливим речам того, хто невдовзі помре. Посміхнувшись, побажала доброї ночі й вийшла.

Едуард не рухався; він чекав музики. Вероніка мусила винагородити його за неймовірне задоволення, яке він їй приніс, просто будучи поруч і дивлячись на її божевілля без жаху й відрази. Сіла за піаніно й почала грати.

Її душа була просвітлена, і навіть страх смерті перестав її тривожити. Пережила те, що завжди від себе ховала. Зазнала втіх незайманої дівчини й повії, рабині й королеви, — хоч радше рабині, ніж королеви.

Цієї ночі, якимось чудом, вона пригадала всі колись почуті нею мелодії й виконувала їх, аби Едуард мав задоволення принаймні не менше від неї.

У вімкнувши світло, доктор Ігор здивовано побачив у себе в приймальні молоду дівчину.

* * *

— Ви зарано прийшли. До того ж, нині у мене зовсім нема вільного часу.

— Знаю, що рано, — сказала вона. — І що робочий день ще не почався. Але мені треба з вами переговорити, дуже коротко. Мені потрібна ваша допомога.

Під очима в неї були темні кола, ще й волосся розпатлане, що вочевидь свідчило про безсонну ніч.

Доктор Ігор запросив її до кабінету.

Запропонував сісти, вимкнув світло й розсунув штори. Ще трохи — і почне світати; так він зекономить на електроенергії, — інвестори пильно стежили за всіма витратами, навіть за цілком незначними.

Швиденько переглянув книгу записів: Зедка востаннє дістала інсуліновий шок, і реакція була позитивною, — себто вона таки вижила після цієї нелюдської процедури. Однак добре, що на його вимогу всі члени лікарської ради офіційно взяли на себе відповідальність за наслідки цього лікування.

Перечитав ще кілька рапортів. Уночі двоє чи троє пацієнтів поводитися агресивно. Серед них, повідомляли медсестри, був Едуард. Він повернувся до палати десь близько четвертої ранку й відмовився заживати снодійне. Доктор Ігор мусить вжити певних заходів. Хоч яким би ліберальним здавався Віллет зсередини, необхідно підтримувати імідж суворого, консервативного закладу.

— Я маю до вас дуже важливе прохання, — мовила Вероніка.

Проте доктор Ігор пропустив це повз вуха. Взяв стетоскоп, прослухав їй серце й легені, перевірів рефлекси й посвітив ліхтариком в очі. Жодних ознак отруєння *вітріолом*.

Тут-таки підійшов до телефону і звелів медсестрі принести якісь ліки з незрозумілою назвою.

— Здається, вас не кололи минулої ночі, — сказав він.

— Але мені вже набагато краще.

— Видно по вас: кола під очима, втома, відсутність відповідних рефлексів. Якщо хочете найкраще скористатися з того недовгого часу, який вам ще лишився, прошу виконувати всі мої вказівки.

— Саме тому я й прийшла сюди. Я хочу якнайкраще використати цей час, але на свій лад. До речі, як багато мені лишилося?

Доктор Ігор глянув на неї поверх окулярів.

— Можете мені сказати, — додала вона. — Я не боюся, хоч і не можу сказати, що мені байдуже. Я хочу жити, але знаю, що хотіти не досить, тому скоряюся долі.

— Що ж ви хочете?

Зайшла медсестра зі шприцом. Доктор Ігор кивнув, і сестра закотила рукав Веронікиного светра.

— Як багато мені лишилося? — повторила своє запитання Вероніка, поки їй робили укол.

— Двадцять чотири години, якщо не менше.

Вона схилила голову й прикусила губу, проте зуміла зберегти самовладання.

— Зробіть мені, будь ласка, дві послуги. По-перше, прошу мені дати якісь ліки, укол, чи що, які б дозволили мені бути притомною і втішатися кожною миттю життя. Я дуже втомлена, але засинати не хочу. Мені треба багато чого зробити такого, що я завжди відкладала на потім, гадаючи, що життя безконечне. Такого, до чого я втратила інтерес, коли вбила собі в голову, що життя нічого не варте.

— А друга послуга?

— Я хочу вийти звідси, щоб померти деінде. Хочу піти до люблянського замку. Він завжди там був, але мене чомусь ніколи не тягнуло подивитися його зблизька. Ще мені треба поговорити з жінкою, котра взимку торгує каштанами, а навесні квітами. Я стільки разів проходила повз неї, але ні разу не поцікавилась, як їй живеться. І ще я хочу вийти надвір без куртки й походити по снігу, хочу дуже, дуже змерзнути, бо я завжди так старанно закутувалась, щоб не застудитися.

Коротше кажучи, докторе, я хочу відчути дощ на своєму обличчі, посміхатись кожному чоловікові, який мені подобається, не відмовлятись, якщо чоловіки мене запрошуватимуть на каву. Хочу розцілувати свою маму, сказати, що я її люблю, виплакати в її обіймах, не соромлячись своїх почуттів, як це було досі.

Може, я піду до церкви, приглянуся до ікон, які досі нічого для мене не означали й побачу, що вони мені тепер розкажуть. А коли якийсь красень запросить мене на дискотеку, я піду й танцюватиму до ранку. Тоді ляжу з ним до ліжка, але кохатимусь не так, як це бувало, коли я намагалася все контролювати, вдаючи те, чого не відчувала. Я хочу віддатися цьому чоловікові, місту, життю і, нарешті, смерті.

Коли Вероніка перестала говорити, запала гнітюча тиша. Доктор і пацієнтка дивилися одне одному в очі, зачаровані, а то й збентежені такою кількістю можливостей, які криються у звичайнісіньких двадцяти чотирьох годинах.

— Я можу вам дати деякі збудливі засоби, хоча заживати їх не рекомендую, — сказав нарешті доктор Ігор. — З ними ви не заснете, але й втратите спокій, потрібний для того, що ви собі набажали.

Вероніці потроху ставало зле; щоразу після цього уколу щось коїлося з її тілом.

— Ви дуже зблідли. Вам, мабуть, краще повернутися до ліжка. Завтра поговоримо.

Її знову потягло на сльози, але вона втрималася.

— Ви ж знаєте, що завтра для мене вже не буде. Я втомилася, докторе Ігоре, дуже втомилася. Ось чому я прошу таблетки. Я провела безсонну ніч, напівзневірена й напівупокорена. Може, мною знов ово-

лодіє отой істеричний страх, як учора, а навіщо він мені? Якщо мені лишилися всього двадцять чотири години життя, а переді мною стільки нових переживань, — навіщо мені відчай?

Будь ласка, докторе Ігоре, дозвольте мені прожити ту дрібку часу, який мені відведено, — адже і ви, і я знаємо, що завтра буде вже пізно.

— Йдіть спати, — звелів доктор, — і приходьте сюди опівдні. Тоді й поговоримо.

Вероніка побачила, що виходу немає.

— Зроблю, як ви кажете, але чи не можна з вами поговорити ще бодай кілька хвилин?

— Але дійсно кілька. В мене нині маса справ.

— Я коротко. Минулої ночі я вперше мастурбувала цілком вільно, без комплексів. Я уявляла собі те, про що колись навіть не наважувалася думати, отримувала насолоду від такого, що раніше викликало в мене страх або відразу.

Доктор Ігор набрав якомога офіційнішого вигляду. Він не знав, куди заведе ця розмова, а мати проблеми з начальством йому не хотілося.

— Виявилось, що я збоченка, докторе. Я хочу знати, чи не це якимось чином привело мене до самогубства. В мені є стільки всіляких дивних речей, про існування яких я й не підозрювала.

«Треба щось їй відповісти, — подумав він. — Ще зарано викликати медсестру, щоб мати свідка цієї розмови й уникнути звинувачень у сексуальному надживанні».

— Кожному з нас чогось хочеться, — відповів він. — І нашим партнерам теж. А що тут поганого?

— Скажіть мені, що.

— Все погано. Адже коли хочеться усім, а вдається одиницям, усі стають боягузами.

— Навіть, якщо ті одиниці праві?

— Зазвичай правий той, хто сильніший. Але в цьому випадкові, хоч як це парадоксально, саме богузи стають сміливцями, здатними нав'язати іншим свої ідеї.

Доктор Ігор не хотів заглиблюватися далі.

— А тепер, прошу, йдіть і трохи відпочиньте; мені треба оглянути інших пацієнтів. Якщо ви виконаєте мою вказівку, я подумаю, що можна буде зробити стосовно вашого другого прохання.

Вероніка вийшла з кабінету. Наступним пацієнтом була Зедка, яку треба було виписувати, але доктор Ігор попросив її трохи зачекати, — мусив дещо занотувати після цієї бесіди.

Він включить до своєї дисертації на тему *вітриолу* великий розділ, присвячений сексу. Зрештою, секс був причиною багатьох неврозів і психозів, бо, на його переконання, нереалізовані еротичні фантазії — це електричні імпульси мозку, які вивільняють свою енергію деінде.

Доктор Ігор якось прочитав цікаву монографію про сексуальні збочення — садизм, мазохізм, гомосексуальність, копрофагію, копрофілію — список можна було продовжувати до безконечності.

Спочатку він розумів ці явища як відхилення психіки окремих непристосованих людей, що були нездатні до здорових стосунків зі своїми партнерами. Але що більше працював психіатром, то швидше, розмовляючи з пацієнтами, збагнув, що буквально кожен може розповісти якусь незвичну історію. Пацієнти розташовувались у зручних кріслах у його кабінеті, втуплювались у підлогу й заводили нескінченні монологи про власну «хворобу» (ніби це не він

тут був доктором!), а чи «збочення» (немовби не він, психіатр, мав вирішувати, що є збоченням, а що ним не є!).

І ось, одне за одним, ці «нормальні» люди розповідали про еротичні фантазії, описані в отій популярній монографії: праці, яка, фактично, відстоювала право кожного на той оргазм, якого йому хотілося — при умові, що не порушувалося таке ж право його партнера.

Жінки, котрі вчилися в церковних школах, мріяли про сексуальне приниження; чоловіки в костюмах і при краватках, високопоставлені урядовці, розповідали про кругленькі суми, витрачені на румунських повій лише для того, щоб полизати їм ступні. Хлопці, котрі любили інших хлопців, дівчата, закохані у своїх шкільних подруг. Чоловіки, що охоче спостерігали б за власними дружинами у ліжку з незнайомцем, жінки, котрі мастурбували при найменшій підозрі на зраду чоловіка. Матері, котрі ледь стримували бажання віддатися першому-ліпшому, хтоб лиш задзвонив у двері, батьки, котрі описували свої таємні пригоди з дивакуватими трансвеститами, що якимось чудом прослизали крізь суворий прикордонний контроль...

А ще оргії. Він мав враження, що кожен з його пацієнтів принаймні раз у житті хотів би взяти участь у оргії.

Доктор Ігор відклав на мить ручку й задумався: а як щодо нього самого? Так, і він би цього хотів. Оргія, в його уявленні, була б чимось цілком анархічно-веселим, якби взагалі не йшлося про оволодіння, лишень про збудження й насолоду.

Чи не було це однією з найголовніших причин, чому так багато людей отруєно *гіркотою*? Шлюби, обме-

жені моногамією, в межах якої, згідно з дослідженнями, що їх доктор Ігор зберігав у своїй медичній бібліотеці, сексуальний потяг зникав уже на третій-четвертий рік співжиття. Опісля жінка відчувала, що вона небажана, чоловік опинявся в своєрідній пастці, а стосунки їхні поступово роз'їдав *вітриол*, або ж *гіркота*.

Люди розмовляли з психіатром відвертіше, ніж зі священником, бо лікар не погрожував їм Пеклом. Упродовж своєї довгої кар'єри психіатра, доктор Ігор наслухався, мабуть, усього, що тільки можна було розповісти.

Розповісти, бо рідко хто все це робив.

Навіть після стількох років праці він дивувався, чому всі так бояться ставати інакшими.

А коли питався, чому, то найчастіше чув у відповідь: «Мій чоловік подумає, що я повія», або: «Моя дружина заслуговує на повагу з мого боку».

Переважно на цьому розмова припинялася. Не було сенсу пояснювати, що кожен має свою сексуальну індивідуальність, не менш неповторну, ніж відбитки пальців; ніхто не хотів у це вірити. Нічим себе не стримувати в ліжку було надто небезпечно; завжди існувало побоювання, що той, другий може й надалі лишитися рабом упереджень.

«Я не збираюся змінювати світ», — упокорено подумав доктор Ігор і попросив медсестру направити до нього постдепресивну Зедку. «Але, принаймні, викладу свої думки в дисертації».

Едуард бачив, як Вероніка вийшла з кабінету доктора Ігора й попрямувала до своєї палати. Йому хотілось поділитися з нею своїми таємницями, відкрити їй своє серце так само вільно й відверто, як вона відкрила йому минулої ночі своє тіло.

Це стало одним із найсуворіших випробувань відтоді, як три роки тому його поклали до Віллету з діагнозом «шизофренія». Але він вистояв і був собою задоволений, хоча його й почало непокоїти бажання повернутися в цей звичайний світ.

«У цьому не буде сенсу. Всі знають, що ця дівчина не протягне й тижня».

А може, саме тому добре було б розповісти їй свою історію. За три роки він розмовляв тільки з Марі, та й то не був певен, що вона його до кінця зрозуміла; сама мати, вона могла бути однієї думки з його батьками, які бажали йому тільки добра, а його Видіння Раю вважали мріями юнака, що втратив контакт із реальним світом.

Видіння Раю. Ось що привело його до пекла, до нескінченних сварок із родиною, до такого потужного почуття вини, що він уже не годен був нічого робити й відтак знайшов собі прихисток в іншому світі. Якби не Марі, він і далі жив би в цій душевній ізоляції.

Марі взяла над ним опіку й допомогла відчутти, що його знову хтось любить. Завдяки їй Едуард досі не втратив чуття реальності.

Кілька днів тому молода дівчина його віку сіла за піаніно й заграла «Місячну сонату». У ньому знову пробудився неспокій, пов'язаний з Видіннями Раю, але годі було збагнути, що його спричинило — чи то музика, чи дівчина, чи місяць, а чи задовгий час, проведений ним у Віллеті.

Провів її до жіночої палати, але на дверях медсестра заступила йому шлях.

— Тобі не можна сюди заходити, Едуарде. Піди до саду, вже починає світати, нині буде гарний день.

Вероніка озирнулася.

— Я трохи посплю, — лагідно мовила вона. — Поговоримо, коли я прокинусь.

Не знати чому, але цей юнак уже став часткою її світу, принаймні, того, що їй ще лишився. Була певна, що Едуард розуміє її музику, цінує її хист: хоча він не сказав ані слова, очі в нього були вельми промовисті.

Як і в цю хвилину — коли говорили їй про те, чого вона воліла не чути.

Про ніжність. Про любов.

«Поруч з розумово хворими й сама мимоволі збожеволієш. Шизофреніки нічого такого не відчують, принаймні, не до інших людей».

Вероніці захотілося його поцілувати, але вона цього не зробила; медсестра доповіла б доктору Ігору, а той, звичайно ж, не дозволить вийти за межі Віллету дівчині, котра цілує шизофреніків.

Едуард теж глянув на медсестру. Вероніка вабила його значно сильніше, ніж він хотів би, але йому не можна втрачати самовладання. Краще порадитися з Марі, єдиною, кому він довіряв свої таємниці. Безперечно, вона йому скаже те, що він і хотів почути, адже в його ситуації закохуватись небезпечно й безглуздо. Марі порадить Едуардові не поводитися так недоречно, а знову стати нормальним шизофреніком (після чого весело сміятиметься з власного каламбуру).

Він поснідав разом з іншими пацієнтами в їдальні й вийшов надвір для традиційної прогулянки. «Приймаючи сонячні ванни» (того дня була мінусова температура), він намірявся був підійти до Марі, але виглядало, що вона хоче побути на самоті. А раз

так, не слід до неї заговорювати, — Едуард достатньо добре знав, що таке самотність, аби шанувати потреби інших людей.

Зате до Едуарда підійшов новий хворий, — очевидно, ще ні з ким не знайомий.

— Бог покарав людство, — сказав хворий. — І наслав на нього чуму. Але я бачив його в снах, і він просив мене прийти порятувати Словенію.

Едуард пішов від нього геть, а той заволав йому вслід: «Думаєш, я здурів? То почитай Євангеліє! Господь послав єдинородного свого сина, і син знову воскрес!»

Але Едуард його вже не слухав. Дивився на навколишні гори й дивувався сам собі. Чому йому хочеться втекти звідси, коли він нарешті віднайшов спокій, якого так прагнув? Навіщо знову ганьбити своїх батьків, коли вже владналися всі родинні проблеми? У збудженні став крокувати туди-сюди, очікуючи, коли Марі вийде зі своєї мовчанки, щоб з ним поговорити, але вона й далі мала відсторонений вигляд.

Він знав, як утекти з Віллету. Попри надійну охорону, там було досить багато лазівок — недоглянутих, тому що люди, які опинялись у Віллеті, не мали великого бажання втікати звідси. На мур із західного боку досить легко було видряпатися — стільки на ньому було виступів і заглиблень; будь-хто міг перелізти через нього й опинитися в полі, на дорозі, що вела на північ, до Хорватії. Війна закінчилась, брати знову стали братами, кордони вже не охоронялися так пильно, як раніше; за сприятливих обставин він міг би через якихось шість годин бути в Белграді.

Едуард уже кілька разів виходив на цю дорогу, але завжди вирішував повертатися, — не було знаку йти вперед. Тепер усе змінилося: знак нарешті з'явився; він мав образ молодої зеленоокої дівчини з каштановим волоссям і трохи здивованим виглядом людини, котра гадає, що знає, чого вона хоче.

Едуард вирішив перелізти через мур, втекти зі Словенії й ніколи більше не вертатись. Але дівчина спить, а він хотів, принаймні, попрощатися з нею.

Коли закінчилися сонячні ванни і «Братство» зібралось у вітальні, Едуард долучився до них.

— Що тут робить цей лунатик? — спитав найстарший братчик.

— Не чіпайте його, — сказала Марі. — Зрештою, ми всі тут ненормальні.

Братчики засміялися й почали обговорювати вчорашню лекцію. Всіх цікавило, чи може суфійська медитація змінити світ? Висловлювалися різні теорії, пропозиції, методики, протилежні ідеї, критикували лектора, пропонували варіанти вдосконалення випробуваних століттями засобів.

Едуарда нудили такі дискусії. Ці люди ізолювали себе в психіатричній лікарні й намірилися рятувати світ, нічим, власне, й не ризикуючи, бо знали, що світ глузуватиме з них, хоча деякі їхні ідеї були б вельми корисні. Кожен мав власну теорію з будь-якого приводу, й кожен вважав лише свої погляди вартими визнання. Вони проводили в розмовах цілісні дні, ночі, тижні й роки, не припускаючи навіть, що будь-яка ідея, добра чи погана, існує тільки тоді, коли хтось намагається її застосувати на практиці.

Що таке суфійська медитація? Що таке Бог? Що таке спасіння, — якщо світ узагалі потребує спасін-

ня? Ніщо. Якби ж то всі тут — та й поза Віллетом також — просто жили своїм життям і давали жити іншим, Бог був би в кожній миті, в кожному зерняткові, в кожній хмаринці. Бог уже був тут, але ж людям здавалося, що вони все ще мають його шукати, бо надто просто було визнати, що актом віри є життя.

Коли він учора підслухував їх, чекаючи на Вероніку, то чув, як їх навчав майстер суфізму: просто дивіться на троянду. Чого ж іще треба?

Проте навіть після пережиття такої глибокої медитації, навіть після такого безпосереднього зіткнення з видіннями раю, вони знову дискутували, сперечалися, критикували й будували теорії.

Він перехопив погляд Марі. Вона відвела очі, але Едуард вирішив діяти рішучіше; підійшов і взяв її за руку.

— Припини, Едуарде.

Він міг сказати: «Ходи зі мною». Але не хотів цього робити перед усіма цими людьми, яких здивує його рішучий голос. Тому лишень став перед нею на коліна й благально подивився в очі.

Всі розреготалися.

— Ти вже для нього як свята, Марі, — сказав хтось. — Мабуть, це вплинула вчорашня медитація.

Але роки мовчання навчили Едуарда спілкуватися очима; він умів зосередити в очах усю свою енергію. Вчора був абсолютно певен, що Вероніка відчула його ніжність і любов, а сьогодні знав, що Марі зрозуміє його відчай, адже він насправді її потребував.

Ще трохи вона опиралась, а тоді встала, тримаючи його за руку.

— Ходім прогуляємось, — сказала вона. — Ти щось нервуєшся.

Вийшли разом до саду. Як тільки достатньо віддалилися, коли їх ніхто вже не міг почути, Едуард перервав мовчанку.

— Я вже роками у Віллеті, — сказав він. — Не завдаю прикрощів батькам, позбувся свого честолобства, але Видіння Раю залишилися.

— Я знаю, — сказала Марі. — Ми про це часто розмовляли, і я знаю також, до чого ти ведеш: час звідси йти.

Едуард глянув на небо; невже й Марі почувається так само?

— А все через одну-єдину дівчину, — додала Марі. — Ми тут були свідками багатьох смертей, — люди вмирили, коли найменше цього сподівалися, й переважно тоді, як остаточно припиняли боротьбу за життя. Але вперше на наших очах це стається з молодою, гарною, здоровою дівчиною, в котрої ще все життя мало б бути попереду. Вероніка єдина, хто не бажає залишитися назавжди у Віллеті. Мимоволі постає питання: а що ж ми? Що ми тут робимо?

Він кивнув головою.

— Вчора вночі я теж запитала саму себе: що я роблю тут, в оцій лікарні? І думала, як неймовірно цікаво було б блукати майданом біля «Трьох мостів», на ринку навпроти театру, купувати яблука й говорити про погоду. Звичайно, прийшлося б зіткнутися з безліччю інших давно забутих речей, таких як неவிплачені рахунки, сварки з сусідами, іронічні погляди людей, котрі мене не розуміють, самотність, нарікання моїх дітей. Але все це, гадаю, є просто частиною життя; і ціна, яку ми сплачуємо за зіткнення з усіма цими дрібними проблемами, є набагато меншою від тієї, яку ми платимо за відмову від них.

Я думаю нині піти до свого колишнього чоловіка, просто подякувати йому. Як ти гадаєш?

— Не знаю. Можливо, й мені варто піти до своїх батьків і зробити те саме?

— Можливо. По суті, вину за всі проблеми нашого життя треба брати на себе й тільки на себе. Багато людей проходять через подібні труднощі, але реагують цілковито інакше. Ми знайшли найлегший вихід: окрему реальність.

Едуард знав, що Марі має рацію.

— Мені здається, я починаю нове життя, Едуарде. Хочу робити речі, які завжди хотіла робити, але не наважувалась, аби не помилитися. Хочу не боятися паніки, яка, можливо, й повернеться, але тільки втомить мене, не більше того, адже я знаю, що від неї не зімлію й не помру. Можу завести собі нових друзів і навчати їх мудрості божевілля. Я вчитиму їх не оглядатися на правила пристойності, а віднаходити власне життя, власні бажання, пригоди, й так *жити!* Я цитуватиму католикам Біблію, мусульманам — Коран, іудеям — Тору, атеїстам — Арістотеля. Я більше не хочу бути юристом, але зможу ділитися своїм досвідом, розповідаючи про тих чоловіків і жінок, які пізнали сутність нашого існування й чий знання можна підсумувати одним-єдиним словом: «*Живіть*». Якщо ви житимете, з вами житиме й Господь Бог. Якщо ж уникатимете ризику, Він відійде в далекі небеса й залишиться просто предметом філософувань. Всі це знають, але бояться зробити перший крок, мабуть, зі страху, що їх назвуть божевільними. Ми з тобою, Едуарде, не маємо принаймні цього страху. Ми вже були пацієнтами Віллету.

— От тільки не зможемо висунути свої кандидатури на посаду президента. Опозиція обов'язково копатиметься в нашому минулому.

З чим Марі, розсміявшись, погодилася.

— Я втомилася від цього життя. Не знати, чи зумію-таки побороти свої страхи, але маю досить і «Братства», і цього саду, і Віллету, і вдавання з себе божевільної.

— Підеш зі мною?

— Але ж ти цього не зробиш.

— Я вже майже зробив, кілька хвилин тому.

— Не знаю. Я втомилась від цього життя, але й звикла до нього.

— Відколи мене сюди поклали з діагнозом шизофренії, ти цілими днями, місяцями розмовляла зі мною, як зі звичайною людиною. Я звикав до свого нового життя, до іншої реальності, яку створив, але ти не давала мені звикнути. Я тебе ненавидів, а тепер люблю. Хочу, Марі, щоб ти залишила Віллет, як я залишив свій окремий світ.

Не відповівши, Марі відійшла.

В невеличкій і мало ким відвідуваній бібліотечці Віллету Едуард не знайшов ані Корану, ні книг Арістотеля чи будь-яких інших філософів, згаданих Марі. Натомість натрапив на слова поета:

«І промовив я в серці своєму:
коли це сталось дурневі,
то може статися й мені...
Їж, отже, хліб свій весело,
і з радістю у серці пий вино;
бо Бог уже благословив твої діла.
Хай завжди одежа твоя буде світла,
І миро хай не сходить з голови твоєї.
Живи собі весело з жінкою, яку кохаєш,
усі дні життя марноти твоєї,

що Бог дав тобі під сонцем,
на всі дні марноти твоєї —
бо це твоя доля в житті
й у твоїй праці, якою трудишся під сонцем...
Іди ти дорогами серця свого
й видінням очей своїх,
але знай, що за все це
Бог судитиме тебе».

— Бог судитиме мене, — сказав уголос Едуард, — а я скажу: «Якийсь час у своєму житті я стояв і дивився на вітер, я забув, як сіяти, жив безрадісно, навіть не пив вина, яким мене частували. Але одного дня розсудив, що вже готовий повернутися до світу. Я розповів людям про свої Видіння Раю, як це робили переді мною Босх, Ван Гог, Вагнер, Бетговен, Ейнштейн та інші божевільні». Гаразд, нехай Він скаже, що я залишив лікарню, щоб не бачити, як помиратиме дівчина; вона піде на небеса й заступиться за мене.

— Що ви кажете? — запитав бібліотекар.

— Я хочу вийти з Віллету, — трохи голосніше відповів Едуард. — Маю полагодити певні справи.

Бібліотекар натиснув кнопку, й відразу з'явилися двоє санітарів.

— Я хочу звідси піти, — додав збуджено Едуард. — Зі мною все гаразд, дайте мені лишень поговорити з доктором Ігорем.

Але двоє чоловіків уже схопили його попід руки. Едуард пручався, хоча й знав, що вирватися — безнадійно.

— Ви трохи перехвилювалися; треба заспокоїтись, — сказав один із них. — Ми все полагодимо.

Едуард почав кричати.

— Дайте мені поговорити з доктором Ігорем!
Я маю що йому сказати, я знаю, він зрозуміє!

Чоловіки вже волікли його в бік палати.

— Відпустіть! — горлав він. — Дайте мені поговорити! Одну хвилинку!

Шлях до його палати вів через вітальню, де зібралися всі інші пацієнти. Едуард виривався санітарам із рук, і все це виглядало досить неприємно.

— Відпустіть його! Він божевільний!

Хтось реготав, хтось гупав кулаками по стільцях і столах.

— Це психіатрична лікарня! Тут не можна так поводитися!

Один санітар шепнув іншому: «Треба їх настрашити, інакше буде біда».

— Є лиш один спосіб.

— Доктору Ігору це не сподобається.

— Йому ще менше сподобається, коли ця згряя маньяків почне громити його лікарню.

Вероніка зненацька прокинулася, вся вкрита холодним потом. Хтось так жахливо верещить, а їй для сну потрібна тиша. Галас не припинявся.

Відчуваючи легеньке запаморочення, вона підвелася з ліжка й вийшла до вітальні, — там побачила Едуарда, котрого кудись волікли, й інших санітарів, які бігли до нього зі шприцами в руках.

— Що ви робите? — завонала вона.

— Вероніко!

Едуард заговорив! І саме до неї! Збентежившись від несподіванки, вона хотіла підступити ближче, але один із санітарів грубо її зупинив.

— Що ви робите? Я не божевільна! Не маєте права зі мною так поводитись!

Зуміла відштовхнути санітара, а хворі безперестанку верещали, галас зчинився такий, що їй стало моторошно. Може, кинутися до доктора Ігора, хай негайно її звідси випустить?

— Вероніко!

Він знову покликав її. Одне надлюдське зусилля, й Едуард вирвався-таки з рук санітарів. Але замість утікати, нерухомо застиг на місці, як учора вночі. Всі решта теж завмерли, немов закляті якимось чарівником, чекаючи, що ж буде далі.

Нарешті один із санітарів рушив до нього, але Едуард глянув на нього сповненим рішучості поглядом.

— Я сам піду з вами. Знаю, куди ви мене заберете, і знаю також, що ви хотіли б, аби про це довідались усі. Але зачекайте одну хвилинку.

Санітар вирішив, що варто ризикнути; зрештою, юнак раптом заспокоївся.

— Я думаю... я думаю, що ти для мене дуже важлива, — звернувся Едуард до Вероніки.

— Ти не вмієш говорити. Ти не живеш у цьому світі й не знаєш, що я — Вероніка. Вчора вночі ти не був зі мною; прошу, скажи, що тебе там не було!

— Я був.

Вона взяла його за руку. Хворі почали кричати, плескати в долоні, кидати непристойні репліки.

— Куди тебе забирають?

— На лікувальну процедуру.

— Я піду з тобою.

— Не варто. Ти налякаєшся, навіть, якщо я присягну, що це не боляче, що я нічого не відчуватиму. І це значно краще від заспокійливого, бо швидше відновлюється ясність сприйняття.

Вероніка не знала, про що йдеться. Вона вже шкодувала, що вхопила його за руку, хотіла якомога швидше втекти від цього сорому і більше ніколи не бачити цього юнака, який став свідком усього в ній найгідкішого, та все одно ставився до неї з такою ніжністю.

Але їй знову пригадалися слова Марі: *вона ні перед ким не мусить виправдовуватися, навіть перед цим юнаком.*

— Я піду з тобою.

Санітари подумали, що це, може, й на краще. Шизофреніка вже не треба було вгамовувати; він ішов із ними сам.

Прийшовши до палати, Едуард ліг на ліжко. Там його чекали ще двоє чоловіків з якимось дивним апаратом і торбою з пасками матерії.

Едуард попросив, аби Вероніка сіла на ліжко.

— Через кілька хвилин про це дізнаються в цілому Віллеті, й усі знову притихнуть, бо навіть найбезумніші вар'яти відчують страх. Тільки той, хто перейшов через це, знає, що воно не таке жахливе, як здається.

Санітари слухали, що він каже, але не вірили жодному його слову. Процедура ця має бути страшенно болюча, але хто ж може знати, що діється в голові божевільного? Єдине, з чим вони могли погодитися, так це з його словами про страх: чутки таки дійсно розійдуться невдовзі, й у лікарні відразу ж запанує спокій.

— Ви зашвидко лягли, — сказав один із них.

Едуард підвівся, й вони розстелили гумове простираadlo.

— Можете знову лягати.

Він ліг. Був абсолютно спокійний, неначе те, що відбувалося, було звичайною річчю.

Санітари прив'язали його до ліжка пасками матерії і вставили в рота гумовий кляп.

— Це щоб він часом не прикусив собі язика, — пояснив Вероніці один із них, вдоволений, що може і пояснити дещо, і водночас її застерегти.

Свій дивний апарат — не більший від коробки для черевиків, з кількома кнопками й ручками — вони поставили на стільці біля ліжка. Два дротики, які виходили з нього наверх, були приєднані до чогось, схожого на навушники.

Один із санітарів припасував ці «навушники» Едуардові до скронь. Другий щось там підрегулював, крутячи то праворуч, то ліворуч різні ручки апарата. Едуард не міг розмовляти з гумою в роті, але пильно дивився на Вероніку, немов примовляючи: *«Не бійся, не журишь»*.

— Налагоджено на 130 вольт у 0,3 секунди, — повідомив санітар, що наставляв апарат. — Включаю.

Він натиснув на кнопку, й апарат загудів. Цієї ж миті очі Едуардові потьмяніли, і його так несамовито підкинуло на ліжку, що, якби не паски, котрі його втримували, він міг би зламати собі хребет.

— Припиніть! — крикнула Вероніка.

— Вже все, — відповів санітар, знімаючи з хлопця «навушники». Тіло його ще здригалося, а голова так сильно хилиталася на всі боки, що санітарові довелося її притримувати. Інший поклав апарат до торби й присів викурити сигарету.

Все це відбувалося протягом кількох секунд. Тіло вже перестало рухатись, та раптом спазми відновилися, й санітар мусив прикласти подвійні зусилля, щоб утримати голову. Корчі дедалі слабшали і на-

решті припинилися. Очі в Едуарда були широко розплющені, й санітар стулив йому повіки, як це роблять з небіжчиками. Тоді витяг йому з рота гумовий кляп, зняв паски й поклав їх у торбу з апаратом.

— Дія електрошоку триватиме приблизно годину, — сказав він дівчині, котра вже не кричала, приголомшена побаченням. — Нічого страшного, невдовзі він буде знову в нормі, але стане спокійнішим.

Як тільки спрацював електричний заряд, Едуард пережив те, що вже йому було знайоме з досвіду: поступово він втрачав зір, немовби хтось опускав завісу, аж поки за нею не зникало все. Не відчував ні болю, ні страждань, хоча бачив раніше, як лікували електрошоком інших людей, і знав, як страшно це виглядає.

Тепер йому було спокійно. Якщо ще хвилю перед тим від відчував у серці народження нового почуття, якщо починав розуміти, що кохання — це щось інше, ніж любов, яку він мав від батьків, то тепер лікування електрошоком — або електросудомною терапією, ЕСТ, як це воліли називати спеціалісти — поверне його, безсумнівно, до нормального стану.

Головним наслідком ЕСТ була ліквідація короткочасної пам'яті. Тепер Едуард не плекатиме неймовірних мрій. Йому не можна заглядати в неіснуюче майбутнє; він має зосереджуватися думками на минулому, бо інакше знову захоче повернутись до життя.

Годиною пізніше до спорожнілої палати — де лишався тільки юнак на ліжку та дівчина, що сиділа поруч на стільці, — ввійшла Зедка.

Підійшовши ближче, вона побачила, що дівчину знову знудило, і голова їй безвільно схилилася.

Зедка вже хотіла бігти по допомогу, але тут Вероніка озвалася:

— Все гаразд. У мене був черговий напад, але ж минувся.

Зедка обережно допомогла їй підвестися й повела до туалету.

— Це чоловічий туалет, — запротестувала Вероніка.

— Не журись, тут нікого немає.

Вона зняла з Вероніки забруднений светр, попра-
ла його й розстелила на радіаторі. Тоді скинула свій
вовняний джемпер і простягла Вероніці:

— Візьми собі. Я прийшла попроситися.

Дівчина не зреагувала, немовби втратила інтерес
до життя. Зедка відвела її назад до палати й посадо-
вила на той самий стілець.

— Едуард скоро прокинеться. Йому, можливо, бу-
де важко пригадати, що сталось, але згодом пам'ять
повернеться. Не лякайся, якщо він спочатку тебе не
впізнає.

— Я не злякаюся, — сказала Вероніка, — бо я й
сама себе не впізнаю.

Зедка присунула собі стілець і сіла поруч. Вона
вже стільки часу провела у Віллеті, що не шкода й
буде приділити ще кілька хвилин Вероніці.

— Пам'ятаєш нашу першу зустріч? Я тоді розпові-
ла тобі історію, щоб пояснити, що світ точнісінько
такий, яким ми його бачимо. Всі вважали короля без-
зумцем, бо він хотів встановити порядок, якого вже
давно не було в головах його підданих. Але в житті є
речі, цінність яких не залежить від наших поглядів.
Такі, як кохання, скажімо.

Зедка помітила блиск у очах Вероніки.

— Мушу сказати, що коли комусь відпущено прожити зовсім мало і той хтось вирішує провести цей час біля ліжка, на якому спить чоловік, то мабуть, це — кохання. Скажу більше: якщо в цей час у того когось стається серцевий напад, але він і далі мовчки сидить поруч із тим чоловіком, то це кохання може перерости у щось далеко більше.

— Це може бути відчай, — мовила Вероніка. — Спроба довести, що, врешті-решт, немає жодного сенсу далі боротися за місце під сонцем. Я не можу кохати когось, хто живе в іншому світі.

— Ми всі живемо у наших власних світах. Але, глянувши на зоряне небо, можна побачити, як далекі й різні світи поєднуються в сузір'я, сонячні системи, галактики.

Вероніка підвелась і підійшла до Едуарда. Ніжно пригладила йому волосся. Добре, що вона має з ким поговорити.

— Колись давно, ще дитиною, коли мама заганяла мене до піаніно, я пообіцяла собі, що гратиму добре тільки коли закохаюся. Минулої ночі, я вперше в житті відчула, як звуки вислизують з-під моїх пальців, немов я зовсім не маю над ними контролю.

Мною оволоділа якась сила, що творила мелодії й акорди, які я навіть не мріяла колись заграти. Я віддалася грі на піаніно, як віддавалася перед тим цьому юнакові, котрий не торкнувся й волосинки на моїй голові. Я була вчора сама не своя, і тоді, коли віддавалася сексу, і тоді, коли грала на піаніно. А водночас, гадаю, я була сама собою.

Вона похитала головою:

— Говорю казна-що.

Зедка пригадала свої зустрічі в просторі з усіма тими сутностями, що літають у різних напрямках. Хотіла про це розповісти Вероніці, але побоялася, що це її ще більше заплутає.

— Ти зараз знову скажеш, що маєш померти. Але послухай, що я тобі скажу. Є люди, котрі все життя прагнуть пережити таку мить, яку ти пережила минулої ночі, але їм це так і не вдається. Якби ти мала померти зараз, ти вмирала б із серцем, повним любові.

Зедка підвелася.

— Тобі нічого втрачати. Багато хто відмовляється від любові саме тому, що боїться ризикувати своїм майбутнім і своїм минулим. В тебе ж є тільки теперішня мить.

Підійшла до Вероніки й поцілувала її.

— Якщо я тут ще хоч трохи затримаюся, я ніколи звідси не вийду. Я вилікувалася тут від депресії, але й довідалася, що є ще й інші різновиди божевілля. Нехай вони будуть зі мною, бо хочу почати дивитись на життя власними очима.

Прийшовши сюди, я була в глибокій депресії. Тепер я пишаюся своїм божевіллям. Зовні я поводитимусь, як і всі інші. Ходитиму за покупками до супермаркету, базікатиму з друзями, марнуватиму дорогоцінний час за телевізором. Але знатиму, що душа моя вільна і що я можу мріяти й спілкуватися з іншими світами, про існування яких раніше навіть не здогадувалась.

Часом робитиму якісь дурниці, щоб люди могли казати: «Та ж її щойно випустили з Віллету!» Але я знаю, що душа моя цілісна, бо життя моє має сенс. Я зможу милуватися заходом сонця, вірячи, що стоїть за цим усім Бог. Коли мене хтось роздратує,

я скажу йому все, що про нього думаю, не дбаючи, що він подумає про мене, адже всі й далі говоритимуть: «Та ж її щойно випустили з Віллету!»

Я дивитимуся просто в очі чоловікам на вулиці й не відчуватиму себе винною в тому, що вони мене жадають. А опісля піду до крамниці з імпортними винами й куплю найдорожче вино, котре питиму зі своїм коханим чоловіком, щоб насміятися з ним досхочу.

І він, регочучи, скаже мені: «Ти божевільна!» А я відповім: «Звичайно, я ж була у Віллеті! І божевілля зробило мене вільною. Тепер, мій любий чоловіче, мусиш щороку брати відпустку й їхати зі мною лазити по найвищих горах, бо я хочу відчути ризик свого існування».

Люди казатимуть: «Її випустили з Віллету, і тепер вона й свого чоловіка зробила божевільним!» І чоловік збагне, що вони кажуть правду, й подякує Богові, бо наше подружнє життя почнеться ніби спочатку й ми будемо божевільні, — як ті, хто першими пізнали кохання.

Зедка вийшла з палати, мугикаючи пісеньку, яку Вероніка чула вперше.

Цей день був виснажливим, але корисним. Доктор Ігор намагався зберегти незворушність і нейтральність ученого, але ледве стримував своє захоплення. Його експерименти, спрямовані на винахід ліків проти отруєння вітриолом, виявили несподівані результати.

* * *

— Сьогодні я вас не запрошував, — сказав він Марі, що зайшла без стуку.

— Я ненадовго. Хочу знати вашу думку з певного приводу.

«Нині всіх цікавить моя думка», — доктор Ігор пригадав дівчину, що питала його вранці про секс.

— Едуарда щойно мучили електрошоком.

— Його піддали електросудомній терапії. Прошу вживати правильні терміни, а то виглядає, що ми тут — згряя дикунів. — Доктор Ігор намагався приховати розгубленість, але пізніше він обов'язково з'ясує, хто прийняв таке рішення. — Коли хочете знати мою думку з цього приводу, то мушу вам сказати, що зараз ЕСТ застосовується зовсім не так, як колись.

— Але ж це небезпечно.

— Колись це було дуже небезпечно; тоді ще не знали, яку саме напругу прикладати, де саме ставити електроди, й тому під час процедури багато людей помирили від крововиливу в мозок. Але тепер усе інакше. Тепер ЕСТ застосовують із значно вищою точністю параметрів, а перевага її в тому, що вона дає амнезію без хімічної інтоксикації, як це буває при тривалому вживанні наркотичних засобів. Почитайте журнали з психіатрії й не плутайте ЕСТ з електрошоком, яким користуються кати десь там у Південній Америці. Ось ви й почули мою думку. А тепер я мушу працювати.

Марі не ворухнулася.

— Я прийшла не за цим. Я хочу знати, чи можна мені піти з Віллету.

— Можете йти і вертатися коли вам завгодно, адже у вашого чоловіка достатньо коштів, щоб утримувати вас у такому дорогому закладі. Мабуть, ви хотіли запитати: «Чи я вжевилікувалася?» То я вам відповім питанням: «Вилікувалися від чого?» Ви скажете: «Від страху, від приступів паніки». А я скажу: «Марі, за останні три роки ви не мали жодного такого приступу».

— Отже, я здорова.

— Ні, звичайно. Але це не має жодного відношення до вашої хвороби. В дисертації, яку я пишу для Академії Наук Словенії (доктор Ігор волів поки що не згадувати про *vitriol*), я намагаюсь дослідити так звану «нормальну» людську поведінку. Багато лікарів і до мене проводили подібні дослідження, і всі прийшли до висновку, що ця нормальність є лише результатом певного консенсусу, — тобто більшість людей погоджується, що щось слід вважати нормою, і це щось *стає* нормою.

Іноді це щось визначається здоровим глуздом. Скажімо, цілком логічно пришивати гудзики на переді сорочки, бо застібати їх збоку було б дуже важко, а ззаду й цілком неможливо.

Іноді норма усталюється, бо загал звик вважати, що вона має бути саме такою. Ось вам два приклади. Ви часом не цікавилися, чому букви на клавішах друкарської машинки розташовані у певному порядку?

— Ні, не цікавилася.

— Так ось, клавіатура машинки з латинським шрифтом називається «QWERTY», бо саме в такому порядку розташовані букви в першому верхньому ряді. Я колись поцікавився, чому воно так, і дістав відповідь: перша машинка була винайдена 1873 року Крістофером Шоулзом і мала поліпшити каліграфію, але тут виникла проблема — якщо хтось друкував надто швидко, клавіші чіплялися одна за одну, й машинка зупинялася. Тоді Шоулз і впорядкував клавіатуру за принципом «QWERTY», щоб сповільнити швидкість друку.

— Не може бути.

— Але це правда. Так сталося, що Ремінгтон — який у той час займався виробництвом швейних ма-

шин, а також рушниць, застосував у своїх перших друкарських машинках клавіатуру «QWERTY». Це означало, що все більше людей були змушені пристосовуватися саме до цієї системи, і все більше виробників почали випускати саме цю клавіатуру, поки вона не стала єдиною доступною моделлю. Ще раз повторюю: клавіатура друкарських машинок і комп'ютерів була задумана так, щоб люди могли друкувати не швидше, а повільніше, розумієте? Якщо ви зміните порядок літер, ніхто не купить вашої продукції.

І справді — вперше колись побачивши клавіатуру, Марі подивувалася, чому літери не розташовані в алфавітному порядку, але, подумавши, що це, мабуть, найкраще розташування для швидкісного друку, хутко про це забула.

— Ви бували колись у Флоренції? — запитав доктор Ігор.

— Ні.

— То поїдьте; це недалеко. І саме з Флоренцією пов'язаний мій другий приклад. У тамтешньому кафедральному соборі є чудовий годинник, зроблений 1443 року за проектом Паоло Учелло. Так ось, найдивніше у цьому годиннику те, що стрілки на ньому рухаються в протилежному напрямку, хоч це й не впливає на точність вимірюваного ним часу.

— Але що тут спільного з моєю хворобою?

— Зараз поясню. Проектуючи свій годинник, Учелло не прагнув бути оригінальним: просто в той час такі годинники існували поруч з іншими, де стрілки рухались у звичному для нас напрямку. З якоїсь причини — можливо тому, що на годиннику герцога стрілки рухались у напрямку, який ми нині вважаємо «правильним», цей напрямок і став єди-

но можливим, а годинник Учелло почав сприйматись як відхилення й безумство.

Доктор Ігор замовк на хвилю, але бачив, що Марі уважно слідкує за його думкою.

— Ну, а тепер звернімось до вашої хвороби: кожна людська істота є унікальною, кожна має свої властивості, інстинкти, улюблені насолоди й прагнення нових пригод. Одначе суспільство завжди нав'язує нам колективну модель поведінки, і люди ніколи не перестають дивуватися, чому вони мусять поводитися так, а не інакше. Зрештою, вони просто звикають до цього, — як звиклися з думкою, що клавіатура «QWERTY» є найліпшою з усіх можливих. Чи ви у вашому житті стріли бодай когось одного, кого цікавило б, чому стрілки годинника рухаються саме в цьому, а не в іншому напрямку?

— Ні.

— А якби це когось і зацікавило, то у відповідь він, мабуть, почув би: «Ти божевільний!» Якби він і далі наполягав, йому намагалися б розтлумачити причину, але хутко б поміняли тему, бо не існує жодної причини, крім тієї, про яку я вам щойно розповів. Тож повернімося до вашого питання. Що саме ви питали?

— Чи я вже здорова?

— Ні. Ви вже не та, що були, але хочете бути такою, як усі. А саме це, на мою думку, є серйозною хворобою.

— Бажання змінитися — серйозна хвороба?

— Так, якщо ви силкуєтеся бути такою, як усі. Це породжує неврози, психози й параною. Це деформація природного стану, це суперечить Божим законам, адже в усіх лісах і джунглях земної кулі Бог не створив двох однакових листочків. Але ви вважаєте,

що бути інакшою — це божевілья, тому й вирішили жити у Віллеті, бо тут усі інакші, тож і ви стали такою, як усі. Розумієте?

Марі кивнула.

— Люди суперечать власній природі, бо їм бракує відваги бути інакшими, й тоді організм починає виробляти *вітріол*, або *гіркоту*, як зазвичай називають цю отруту.

— А що таке *вітріол*?

Доктор Ігор зрозумів, що сказав забагато, і вирішив змінити тему.

— Не має значення. Я хотів сказати ось що: все свідчить про те, що ви ще не вилікувалися.

Марі, з її досвідом судочинства, вирішила застосувати один тактичний прийом — удати, що погоджуєшся з опонентом і тим втягнути його в новий виток дискусії.

— Я згодна з вами. Мене привела сюди цілком конкретна причина: приступи паніки. Але причина мого тривалого перебування тут доволі абстрактна: мені важко змиритися з думкою про цілком інакший спосіб життя — без моєї праці й без чоловіка. Я погоджуюся з вами, що втратила бажання починати нове життя, бо до всього треба було б звикати заново. Більше того, погоджуюся, що значно легше змиритися з нормами психіатричної лікарні, навіть з її електрошоком — перепрошую, ЕСТ, — з її суворими розпорядками, з істериками деяких хворих, аніж прийняти норми світу, — який, за вашими словами, змушує усіх підпорядковуватися його нормам.

Але ось минулої ночі я почула, як одна дівчина грає на піаніно. Вона грала чудово, я рідко коли чула таку музику. А слухаючи її, думала про тих, хто пе-

рейшов через неймовірні муки, творячи оці сонати, прелюдії, адажіо: якими, мабуть, одіозними вони себе почували, виконуючи свої твори, що, зрештою, теж були одіозними в очах тих, хто заправляв тоді в музичних колах. Я уявляла всі їхні труднощі й припущення, пов'язані з пошуками мецената, який захотів би фінансувати їхню роботу з оркестром. Уявляла свист публіки, неготової до сприйняття таких гармоній.

Але ще гіршим від їхніх творчих мук було усвідомлення того, що ця дівчина грала, вкладаючи в музику всю свою душу, бо вона знала, що помирає. А я хіба не помру? Де ж тоді моя душа, що б надихнула отак музику мого життя?

Доктор Ігор мовчки слухав. Виглядало на те, що його ідеї починали плодоносити, але говорити про це з певністю ще було зарано.

— Де моя душа? — повторила Марі. — В минулому. В колишніх моїх мріях про те, яким би я хотіла бачити своє життя. Моя душа опинилася в пастці ще тоді, коли я мала дім, чоловіка, роботу, яку хотіла кинути, але так і не наважилась.

Моя душа була в минулому. Але нині я знов відчуваю її в тілі, що пульсує завзяттям. Не знаю, що мені робити. Знаю лише, що минуло три роки, поки я збагнула, що життя підштовхувало мене йти туди, куди я йти не хотіла.

— Здається, я помічаю деякі ознаки видужання, — сказав доктор Ігор.

— Мені не треба вашого дозволу на вихід з Віллету. Я можу просто вийти з воріт і не повернутися. Але мені треба було все це комусь розповісти, тож я вам і кажу: ця дівчина примусила мене збагнути сенс власного життя.

— Здається, ознаки одужання виказують якесь чудотворне зцілення, — посміхнувся доктор Ігор. — Чим ви думаєте зайнятися?

— Поїду в Сальвадор і працюватиму там з дітьми.

— Не треба їхати аж так далеко. До Сараєво звідси якихось двісті кілометрів. Війна там скінчилася, але проблем ще дуже багато.

— То поїду в Сараєво.

Доктор Ігор витяг із шухляди бланк і ретельно його заповнив. Тоді підвівся й випровадив Марі з приймальні.

— Щастя вам, — побажав на дверях, а тоді негайно повернувся й зачинився у кабінеті. Він завжди намагався не прив'язуватись занадто до своїх пацієнтів, але йому це не вдавалося. Віллету дуже бракуватиме Марі.

Коли Едуард розплющив очі, дівчина усе ще була поруч. Після перших своїх зіткнень із процедурою електрошоку йому доводилося докладати чималі зусилля, пригадуючи, що з ним відбулося; але ж, урешті-решт, ефект лікування полягав саме в цій штучно викликаній амнезії, яка давала змогу пацієнтам забути проблеми, що їх непокоїли, і так повертатися до душевної рівноваги.

* * *

Проте, що частіше його піддавали лікуванню електрошоком, то коротшою виявлялася тривалість амнезії; він одразу впізнав дівчину.

— Уві сні ти щось говорив про Видіння Раю, — сказала вона, гладячи йому волосся.

Видіння Раю? Так, Видіння Раю. Едуард глянув на неї. Хотів розповісти їй усе.

Але цієї миті зайшла медсестра зі шприцом.

— Вам треба зробити укол, — сказала вона Вероніці. — Так звелів доктор Ігор.

— Мені вже нині один зробили, більше не хочу, — заперечила та. — Крім того, я не збираюся нікуди звідси йти. Я відмовляюсь підкорятися будь-чийм наказам, ніхто мене ні до чого не примусить.

Медсестрі не вперше було стикатися з подібною реакцією.

— Боюся, тоді нам доведеться ввести вам заспокійливе.

— Мені треба з тобою поговорити, — сказав Едуард. — Нехай робить укол.

Вероніка закотила рукав светра, й медсестра впорснула ліки.

— От і добре, — сказала вона. — Чому б вам тепер не вийти з цієї темної палати й не піти обом прогулятися?

— Ти соромишся того, що сталось минулої ночі, — сказав Едуард, коли вони вийшли у сад.

— Соромилась, але тепер пишаюся. Розкажи мені про твої Видіння Раю, бо я сама, здається, щось таке бачила.

— Мушу глянути далі, поза Віллет, — відповів він.

— Ну, то давай.

Едуард глянув у далину — не на мури лікарні, не в глиб саду, де мовчки бродили хворі, а на вуличку на іншому континенті, в краю, де дощ або лив безперестанку, або його взагалі не було.

Едуард відчув пахощі цього краю. Була пора бездощів'я; він уловлював ніздрями запах пилу, і це було приємно, бо, вчуваючи запах землі, відчуваєш, що ти живеш. Йому було сімнадцять, він їхав на імпортному велосипеді по місту Бразіліа і щойно минув американський коледж, де вчилися діти дипломатів.

* * *

Ненавидів це місто, але бразилійців любив. Його батько приїхав сюди як посол Югославії два роки тому, коли ніхто й уявити собі не міг, що їхню країну буде поділено. Мілошевич був іще при владі; чоловіки й жінки жили звичайним життям, намагаючись

відшукати бодай якусь гармонію попри всі регіональні конфлікти.

Першим призначенням батька стала Бразилія. Едуард мріяв про пляжі, карнавали, футбольні матчі, але вони опинилися далеко від узбережжя, в бразильській столиці — місті, створеному виключно для політиків, урядовців, дипломатів та їхніх дітей, які не знали, що з собою робити в цій глушині.

Едуарду там дуже не сподобалося. Проводив цілі дні в школі, намагаючись — безрезультатно — нав'язати стосунки зі своїми однокласниками, намагаючись — безрезультатно — зацікавитися автомобілями, наймоднішими кросівками й модельним одягом, бо це були єдино можливі теми для розмов із його ровесниками.

Час від часу вони влаштовували вечірки, під час яких хлопці напивалися в одному кутку кімнати, а дівчата вдавали байдужих в іншому. Наркотики можна було дістати без проблем, і Едуард уже встиг спробувати усі, які міг, хоч спроби ці не викликали в нього особливого захоплення: він робився або надміру збудженим, або занадто сонливим, відразу втрачаючи інтерес до всього, що відбувалося навколо.

Родина була стурбована. Вони готували його до продовження батькової кар'єри, але хоч йому й не бракувало потрібних талантів — він охоче вчився, мав гарний смак, хист до мов, інтерес до політики, зате не мав однієї необхідної для дипломата якості: він не любив спілкування.

Батьки брали його з собою на прийоми, пропонували запрошувати до себе друзів і не шкодували йому грошей на кишенькові витрати, проте Едуард майже нікого не приводив. Якось мати запитала, чому він не запросить друзів на обід або вечерю.

— Я знаю всі моделі кросівок та імена всіх дівчат, яких неважко зтягти до ліжка. Більше нам нема про що говорити.

Тоді з'явилася дівчина-бразилійка. Батьки відчули полегкість, коли син почав ходити на побачення й пізно вертатися додому. Ніхто не знав, звідки взялася ця дівчина, аж ось одного разу Едуард запросив її додому на вечерю. Вона виявилася добре вихованою, й батьки були задоволені; хлопець нарешті почав розвивати в собі талант спілкування з іншими людьми. Більше того, обидвоє подумали — хоча ніхто з них цього не сказав, — що поява дівчини розвіяла сумнів, який уже починав їх добряче непокоїти: Едуард не був гомосексуалістом!

Вони поводитися з Марією (так звали дівчину) з усією люб'язністю майбутніх родичів, хоча й розуміли, що через два роки посла призначать в інше місце, тому одружувати сина з представницею екзотичної країни не входило в їхні наміри. Натомість передбачалося, що він зустріне десь у Франції чи Німеччині дівчину з порядної родини, яка і стане йому гідною парою у блискучій дипломатичній кар'єрі, запланованій батьком.

Однак, Едуард, здається, закохувався все більше. Стурбована мати вирішила поговорити з чоловіком.

— Мистецтво дипломатії полягає у вичікуванні, — сказав посол. — З першим коханням не завжди легко дати собі раду, однак рано чи пізно воно минає.

Едуард цілковито змінився. Почав приносити додому якісь дивні книжки, звів у своїй кімнаті піраміду, разом з Марією щовечора палив там ароматичні палички, годинами споглядаючи чудернацький візе-

рунок на стіні. Зате оцінки в коледжі стали погіршуватися.

Його мати не розуміла португальської мови, але бачила малюнки на обкладинках книжок, котрі він читав, — хрести, вогнища, повішені відьми, екзотичні символи.

— Наш син зачитується якимись небезпечними книжками.

— Небезпечними? Небезпечними є події на Балканах, — відповідав батько. — Ходять чутки, що Словенія прагне незалежності, а це може втягнути нас у війну.

Мати, однак, була байдужа до політики, — її цікавило, що коїться з сином.

— Що в нього за манія палити палички?

— Це вони замасковують запах марихуани, — казав батько. — В нашого сина чудова освіта; не може ж він вірити, що якісь там пахучі палички відганяють духів.

— Мій син уживає наркотики?!

— Цілком можливо. Я в молодості теж курих марихуану; але це швидко набридає. Як ось мені.

Дружина заспокоїлася, відчувши гордість. Її чоловік такий досвідчений! Ось і він бавився наркотиками, але вийшов з цього без шкоди для себе. Мужчина з такою силою волі контролюватиме будь-яку ситуацію.

Якось Едуард запитав, чи не могли б вони купити йому велосипед.

— У нас же є «мерседес-бенц» з персональним водієм. Навіщо тобі велосипед?

— Щоб спілкуватися з природою. Ми з Марією вирушаємо в десятиденну подорож, — відповів він. —

Тут неподалік є місце з величезними покладами кристалів, і Марія каже, що вони виділяють дуже позитивну енергію.

Його батьки виростили при комуністичному режимі. Для них кристали були всього-на-всього мінералами, що склалися з певних атомів і не виділяли ніякої енергії, ні позитивної, ні негативної. Але, поцікавившись цим питанням, вони з'ясували, що ідеї про «вібрації кристалів» якраз почали входити в моду.

Якби їхній син заговорив про щось таке на офіційному прийомі, він виставив би себе на посміховище. І тут посол визнав усю серйозність ситуації. Бразілія була містом, що жило чутками, і як тільки його недруги в посольстві дізнаються, що Едуард вірить у всі ці примітивні забобони, то скажуть, що він набрався цього від своїх батьків, а дипломатія, крім мистецтва вичікування, була ще й мистецтвом збереження репутабельності за будь-яких обставин.

— Сину мій, так далі бути не може, — сказав йому батько. — Я маю друзів у міністерстві закордонних справ Югославії. Тобі відкривається блискуча кар'єра дипломата, але муσιш навчитися жити в реальному світі.

Тієї ночі Едуард не вернувся додому. Батьки телефонували до Марії, обдзвонили всі морги й лікарні, але безрезультатно. Мати вже засумнівалася, що чоловік її здатний керувати власною родиною, попри все його вміння вести переговори з чужинцями.

Едуард з'явився наступного дня, голодний і сонний. Попоївши, пішов до себе в кімнату, запалив палички, пробурмотів якісь мантри і заснув. Проспав весь вечір і всю ніч, а коли прокинувся, його вже чекав новенький велосипед.

— Можеш їхати по свої кристали, — сказала йому мати. — Батькові я все поясню.

Отож того сухого, спекотного дня Едуард радісно тис на педалі, прямуючи до Маріїного будинку. Місто було розплановане так вдало (на думку архітекторів) — а чи невдало (на Едуардову думку), що різких поворотів майже ніде не було; він мчав, поглядаючи на небо, вкрите легкими хмаринками, коли раптом відчув, що стрімко злітає в це небо, а тоді так само стрімко падає назад на асфальт.

ГУП!

«Це аварія».

Хотів був перевернутися, бо лежав обличчям до асфальту, та усвідомив, що не володіє своїм тілом. Чув, як вищали гальма машин, як стривожено перегукувалися між собою люди, як наблизилися чийсь кроки, як чиясь рука доторкнулася до нього і як хтось крикнув: «Не рухайте його! Будете рухати, то він на все життя може лишитися калікою!»

Повільно минали секунди і наростав страх. На відміну від батьків, Едуард вірив у Бога й потойбічне життя, та все одно було величезною несправедливістю помирати у сімнадцять років, припавши обличчям до асфальту на чужій землі.

— З тобою все гаразд? — почув він чийсь голос.

Ні, не все гаразд — він не міг поворухнутися, та й говорити не міг. Найгірше, що й не втрачав свідомості; розумів, що відбувається і в якому він зараз стані. Чому він досі не зомлів? Якраз у таку мить, коли він усією душею, попри все і всіх, тягнувся до Бога, Бог не виявив до нього милосердя.

— Лікарі вже їдуть, — прошепотів хтось, стискаючи йому руку. — Не знаю, чи ти мене чуєш, але не хвилюйся. З тобою нічого серйозного не сталося.

Так, він чув і волів би, щоб цей хтось — цей чоловік — говорив далі, кажучи, що з ним нічого серйозного не сталося, хоч був уже достатньо дорослим, аби розуміти, що таке кажуть якраз тоді, коли сталося щось дуже серйозне. Думав про Марію, про гори кристалів із позитивною енергією, на відміну від столиці Бразилії, яка мала найвищу концентрацію негативного — це він добре відчув під час медитацій.

Секунди перетікали в хвилини, люди й далі намагалися його заспокоїти, і щойно тоді він відчув біль. Пронизливий біль, який виникав десь усередині голови й розходився по цілому тілі.

— Вони вже тут, — сказав чоловік, який тримав його за руку. — Завтра знову зможеш їздити на велосипеді.

Але назавтра Едуард лежав із загіпсованими ногами й рукою в лікарні і мусив там лежати ще, принаймні, місяць, слухаючи безперервні ридання матері, стурбований голос батька по телефону й запевнення лікарів, які щоп'ять хвилин повторювали, що критичний стан уже минув, і пошкодження мозку немає.

Родина зателефонувала до американського посольства, де ніколи не довіряли діагнозам, поставленим у місцевих лікарнях, і де мали власну службу невідкладної допомоги, а також список бразильських лікарів, які вважалися достатньо фаховими, щоб лікувати дипломатів.

Американці задіяли найновішу апаратуру, взяли безліч проб, зробили безліч аналізів і дійшли висновку, до якого приходили завжди: лікарі з місцевих лікарень правильно визначили ступінь ушкодження і прийняли правильне рішення.

Але хоча місцеві лікарі виявилися добрими фахівцями, місцеві телевізійні програми були такі ж паскудні, як і будь-де в світі, тому Едуард нудився. Марія приходила до нього дедалі рідше, — мабуть, знайшла собі іншого приятеля для мандрів у кристальні гори.

На відміну від зрадливої дівчини, посол із дружиною приходили щодня, але вперто не приносили йому його португальських книжок — під тим-ото приводом, що батька невдовзі переведуть до іншої країни, отож немає потреби вивчати мову, яка йому більше не знадобиться. Едуард мусив задовільнятися балачками з іншими хворими, обговоренням футбольних новин із санітарами та жадібним перечитуванням усіх журналів, які тільки трапляли йому під руку.

Якось один санітар приніс від когось книжку, «надто грубезну», як сказав, «щоб братися до читання». Від цієї миті життя Едуардове пішло дивним шляхом, який і привів його до Віллету й до розриву з реальністю; через кілька років усе, чим жили його однолітки, залишилося далеко позаду.

Це була книга про візіонерів — людей, чії ідеї потрясли світом, людей із власним баченням земного раю, які жили тим, що передавали це бачення іншим. Серед них був Ісус Христос, але також і Дарвін з його теорією про походження людини від мавпи; Фройд, який підтвердив важливість снів; Колумб, який заставив коштовності королеви, щоб вирушити на пошуки нового континенту; Маркс зі своїми ідеями про те, що кожен заслуговує на рівні можливості.

І ще були святі, — Ігнатій Лойола, баскський солдат, який переспав із не одною жінкою й убив не од-

ного ворога до того, як, поранений під Памплоною і прив'язаний до ліжка, збагнув з нього всесвіт; Тереза з Авіли, яка шукала дорогу до Бога і ступила на неї, зупинившись біля картини, що висіла в коридорі на стіні; Антоній, який, втомившись від життя, став пустельником і провів десять років серед демонів, що мучили його всіма мислимими спокусами; Франциск з Ассизі, юнак приблизно того ж віку, який навчився мови птахів й рішуче відкинув усе, що йому запланували в житті батьки.

Не маючи чим зайнятися, Едуард того ж вечора почав читати «грубезну книгу». Опівночі зайшла медсестра, стурбована, чи не потребує він допомоги, адже тільки в його палаті горіло світло. Едуард відмахнувся від неї, навіть не відриваючи від книги очей.

Усі оті чоловіки й жінки, що струсонули світ, були звичайнісінькими людьми — як і він сам, його батько чи дівчина, котру він поволі втрачав. Їх точили ті самі сумніви й тривоги, що й будь-кого на цьому світі. Це були люди, які не особливо цікавилися релігією чи Богом, розширенням меж своєї свідомості чи досягненням нових її рівнів, аж поки одного дня раптом вирішували все змінити. Найцікавішим у книзі було те, що в кожному з цих життєписів йшлося про єдину магічну мить, яка наставляла зненацька, спонукуючи їх усіх на пошуки власного бачення Раю.

Це були люди, котрі не хотіли, щоб їхнє життя минуло намарне, і задля цього вони просили милостиню чи улещували королів, вдавались до дипломатії або сили, зневажали закони, накликали на себе гнів правителів, але ніколи не піддавалися й завжди

уміли бачити переваги у труднощах, з якими стикалися.

Наступного дня Едуард дав санітарові, від якого дістав книгу, свій золотий годинник, аби той продав його й на виручені гроші скупив усі, які тільки зможе знайти, книжки на подібну тему. Але такі не знайшлися. Він перечитав біографії декого з цих візіонерів, але там їх завжди змальовували, як натхненних обранців, а не як звичайних людей, що мусять виборювати собі право говорити те, що думають.

Едуарда настільки вразило прочитане, що він цілком серйозно задумав стати святим, — аварія якраз була нагодою, щоб змінити напрям його життя. Але він лежав у лікарні зі зламаними ногами, не бачив тут жодних видінь, ані картин, які би потрясли його до глибини душі, не мав друзів, які побудували б йому капличку посеред бразильського плато, а всі пустилі були надто далеко, та й то там вирували політичні баталії. Але дещо зробити він міг — навчитися, скажімо, малювати і так спробувати показати іншим видіння, пережиті цими чоловіками й жінками.

Коли з нього зняли гіпс і він повернувся у посольство, де його оточили усією люб'язністю, турботою й увагою, на яку тільки міг сподіватися син посла, він запитав у матері, чи не можна йому записатися на курси малярства.

Мати відповіла, що він і так уже пропустив забагато занять в коледжі, тому мусить усе надолужити. Едуард не погодився. В нього не було найменшого бажання й далі вивчати географію й точні науки; він хотів стати художником. Дещо необережно пояснив причину: «Хочу відтворити Видіння Раю».

Мати нічого на це не сказала, але пообіцяла, що поговорить з подругами і з'ясує, де в місті є найкращі курси малярства.

Коли посол повернувся того вечора з роботи, він застав її у сльозах.

— Наш син збожеволів, — ледь вимовила вона крізь ридання. — Аварія вплинула йому на голову.

— Це неможливо! — обурено відповів посол. — Його обстежували лікарі, спеціально відібрані американцями.

Дружина переказала йому, що забажав їхній син.

— Це просто юначий бунт. Зачекай трохи, і все стане на свої місця, ось побачиш.

Та цього разу чекання ні до чого не привело, бо Едуардові не терпілося розпочати *нове життя*. Двома днями пізніше, не дочекавшись, коли нарешті визначаться з відповіддю матеріні подруги, він сам записався до мистецької школи. Почав вивчати колір і перспективу, а ще познайомився з людьми, котрі ані не згадували про кросівки чи марки автомобілів.

— Він водиться з художниками! — сказала чоловікові його заплакана мати.

— Ой, дай хлопцеві спокої, — відповів посол. — Йому це скоро набридне, як набридла його дівчина, кристали, піраміди й марихуана.

Але минав час, і Едуардова кімната перетворилася в імпровізовану студію, обставлену картинами, в яких батьки не добачали жодного сенсу: якісь кола, комбінації екзотичних кольорів, примітивних символів і людських постатей у молитовному самозабутті.

Едуард — самітник, що за два роки їхнього побуту в Бразилії ні разу не запросив додому друзів, тепер

стягнув повен дім гостей — всі вони були дивакуваті, абияк одягнені, абияк зачесані; вони слухали жахливу музику, вмикаючи її на повну потужність, безперервно пиячили, курили й нехтували навіть найелементарнішими правилами пристойної поведінки. Одного дня до матері зателефонував директор коледжу.

— Мені здається, ваш син захоплюється наркотиками, — сказав він. — Його оцінки надзвичайно низькі, якщо так піде й далі, ми не зможемо його в себе тримати.

Мати негайно ж пішла до чоловіка на роботу й усе йому виклала, тут-таки в кабінеті.

— Ти знай торочиш, що з часом усе внормується! — істерично кричала вона. — Твій божевільний син-наркоман вочевидь страждає від серйозного пошкодження мозку, а тебе лише цікавлять прийоми та вечірки!

— Прошу тут мені не кричати, — сказав посол.

— Ні, я буду кричати, я не перестану, поки ти щось не зробиш! Хлопчик потребує допомоги, невже не ясно? Медичної допомоги! Зроби щось!

Аби заспокоїти дружину і не червоніти перед підлеглими, та й перейнявшись тим, що синове захоплення малюванням затяглося довше, ніж він сподівався, посол, як тверезо мисляча людина, що знає всі ходи й виходи, тут-таки накинув план дій.

Насамперед він зателефонував своєму колезі, американському послу, й делікатно попросив дозволу ще раз скористатися медичним устаткуванням посольства. Це прохання було задоволене.

Він знову звернувся до поважних лікарів, пояснив їм ситуацію й попросив уважно переглянути всі аналізи й тести, зроблені минулого разу. Лікарі, побоюю-

ючись, що справа може дійти до судового розслідування, так і вчинили, але однаково не виявили жодних відхилень від норми і примусили посла підписати документ, який звільняв американське посольство від будь-якої відповідальності за його звертання до них.

Посол негайно вирушив до лікарні, в якій лікувався Едуард після аварії. Переговорив із головним лікарем, пояснив проблему і попросив узяти в сина аналіз крові, нібито для звичайного медичного огляду, а насправді — для виявлення ймовірних слідів будь-яких наркотиків.

Взяли аналіз крові. Проте жодних наркотиків не виявили.

Залишався третій і останій етап його стратегії: поговорити з Едуардом віч-на-віч і з'ясувати, що з ним відбувається. Тільки володіючи всіма даними, посол міг сподіватися, що прийме правильне рішення.

Батько усамітнився з сином у вітальні.

— Мати дуже занепокоєна, — сказав посол. — У тебе погані оцінки, тебе можуть вигнати з коледжу.

— Зате оцінки в художній школі у мене гарні, тату.

— Твоя зацікавленість мистецтвом мене дуже тішить, але ж для цього в тебе попереду ще ціле життя. А зараз найголовніше — отримати середню освіту, щоб я міг тебе готувати до дипломатичної кар'єри.

Едуард довго й напружено міркував, перш ніж наважився щось сказати. Думав про аварію, про книгу про візіонерів, яка виявилась тільки приводом для пошуку справжнього його покликання, і ще він думав про Марію, яка так і не озвалася. Ще якийсь час вагався, але врешті-решт вимовив: «Я не хочу бути дипломатом, тату. Я хочу бути художником».

Батько був готовий до такої відповіді і знав, які навести аргументи.

— Будеш і художником, але спочатку треба закінчити коледж. Ми організуємо тобі виставки в Белграді, Загребі, Любляні, Сараєво. В мене є зв'язки, я можу багато чим допомогти, але мусиш здобути освіту.

— Якщо я так зроблю, то виберу найлегший шлях. Вступлю на якийсь факультет, отримаю диплом із предмету, який мене не цікавить, але допоможе заробляти на життя. Малярство відійде на задній план, і я забуду, зрештою, про своє покликання. Мені просто треба знайти можливість заробляти на життя малярством.

Посол почав дратуватися.

— В тебе є все, сину, — родина, яка тебе любить, дім, гроші, місце в суспільстві — але ж ти знаєш, що наша країна переживає складний період, ходять чутки про громадянську війну. Може статися, що мене тут завтра не буде і не буде кому тебе підтримати.

— Я й сам упораюся, повір. Колись я намалюю цикл картин і назву його «Видіння Раю». Я покажу очам те, що люди переживали тільки в своїх серцях.

Посол схвально оцінив рішучість сина, закінчив розмову із посмішкою й вирішив почекати ще з місяць; зрештою, мистецтво дипломатії полягає також у відкладанні рішень, поки проблеми не розв'яжуться самі собою.

Минув місяць, а Едуард і далі присвячував увесь свій час малярству, дивакуватим друзям і музиці, створеній з явною метою викликати психічний розлад. Мало того, його ще й виключили з коледжу за суперечки з учителем стосовно існування святих.

Далі з рішенням зволікати було не можна, отож посол удався до останньої спроби і запросив сина на чоловічу розмову.

— Едуарде, ти вже досяг того віку, коли людина бсре відповідальність за власне життя. Ми мирилися, скільки могли, але тепер мусиш викинути з голови всі оті малярські витребеньки й зайнятися на решті своїм майбутнім.

— Але ж, тату, малярство і є моїм майбутнім.

— А як же тоді наша любов? Наші зусилля дати тобі гарну освіту? Ти ніколи таким не був, отож я змушений припустити, що все це — наслідок аварії.

— Я ж люблю вас над усе в світі!

Посол закашлявся. Він не звик до таких відвертих виявів емоції.

— Тоді прошу тебе, в ім'я цієї любові, зроби так, як хоче твоя мати. Просто на якийсь час припини все це малярство, заведи собі нормальних друзів і вернися до коледжу.

— Ти ж любиш мене, тату. Як ти можеш від мене щось таке вимагати? Ти завжди був для мене прикладом, коли обстоював те, що вважав необхідним. Чи ти хочеш, щоб я виріс безвольним?

— Я сказав тобі: «в ім'я цієї любові». Я ніколи тебе не просив, а тепер прошу: заради твоєї любові до нас, заради нашої любові до тебе, — вернися додому, і не просто додому, а й до себе. Ти обманюєш, дуриш себе, тікаючи від реальності.

Відколи ти в нас є, ми плекали мрії про наше спільне життя. Ти для нас усе, наше майбуття й наше минуле. Мої батьки були державними службовцями, і я боровся, як лев, щоб добитись роботи у дипломатичному корпусі й тут зробити кар'єру. І все це — для того, щоб звільнити місце тобі, щоб полегшити твій

шлях. Я зберіг перо, яким підписав свій перший польський документ, і берегтиму до того дня, коли зможу передати тобі.

Не підведи нас, сину. Ми ж не вічні, й хотіли б померти спокійно, знаючи, що вивели тебе на правильну дорогу в житті. Якщо ти справді нас любиш, зроби, як я прошу. А якщо не любиш — продовжуй у тому ж дусі.

Едуард годинами сидів, дивлячись на небо над містом Бразіліа, стежачи за хмарами, що пливли у цій синяві, — прекрасними хмаринками, які, однак, не мали в собі ні крапельки дощу, щоб зволожити висхлу землю центрального бразильського плато. Він був порожній, як і вони.

Якщо продовжувати далі, його мати зів'яне від горя, батько втратить інтерес до своєї кар'єри, й обоє звинуватять одне одного в невмінні виховувати коханого сина. Якщо ж перестати малювати, Видіння Раю ніколи не побачать світла дня, а більше ніщо у цьому світі не принесе йому такої ж радості і втіхи.

Він роззирнувся навколо, перебіг поглядом свої картини, згадав, скільки любові й натхнення вкладав у кожен мазок, й усвідомив, що роботи його цілком пересічні. Сам себе ошукав, бажаючи чогось, що не було його покликанням, й ціною цьому стало розчарування його батьків.

Видіння Раю призначалися небагатьом: ці обранці, описані в книжках як герої й мученики за свою віру, вони вже з дитинства знали, чого від них чекає світ; а всі так звані факти з отієї першої прочитаної ним книги були вигадкою оповідача.

За вечерею він сказав батькам, що вони мають рацію; то була просто юнацька мрія; малярство його

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

вже не захоплює. Батьки були втішені, мати заридала від щастя й пригорнула сина, — усе увійшло в норму.

Цього вечора посол потай відсвяткував свою перемогу, відкоркувавши пляшку шампанського, яку й розпив на самоті. Коли лягав до ліжка, дружина — вперше за багато місяців — уже мирно спала.

Наступного дня вони виявили в Едуардовій кімнаті цілковите безладдя, картини були порізані, а юнак сидів у кутку, втупившись у вікно. Мати обняла його, кажучи, як сильно його любить, але Едуард мовчав.

Йому вже не хотілося ніякої й нічиєї любові; він уже її мав аж задосить. Думав, що зможе послухатися батька й усе кинути, але він задалеко зайшов — він уже переступив безодню, що відділяє людину від її мрії, й вороття йому не було.

Не міг ступити ні вперед, ні назад. Найлегше було просто зійти зі сцени.

Едуард перебув у Бразилії ще п'ять місяців, і лікарі поставили йому діагноз: шизофренія рідкісної форми, ймовірно, наслідок дорожньої аварії. Потім у Югославії вибухла війна, й посла поспіхом відкликали назад. Родина не мала можливості доглядати за Едуардом, і єдиним виходом було покласти його до щойно відкритої лікарні у Віллеті.

Коли Едуард закінчив свою історію, вже стемніло, й обоє тремтіли від холоду.

* * *

— Ходім досередини, — сказав він. — Зараз буде вечеря.

— В дитинстві, щоразу, коли ми ходили в гості до бабусі, мене вражала одна картина в її хаті. Там була зображена жінка — Богородиця — яка ширяла над світом, простягнувши руки до землі, а з кінчиків її пальців струменіли промінчики світла. Під ногами у жінки була жива змія, і це дивувало мене найбільше. Я спитала бабусю: «Невже вона не боїться змії? Хіба та не може вкусити її й убити своєю отрутою?» Бабу-

ся відповіла: «Біблія каже, що змія принесла на землю добро і зло, а Богородиця врівноважує це добро і зло своєю любов'ю».

— Яке це має відношення до моєї історії?

— Ми знаємося щойно тиждень, тому сказати тобі, що я тебе кохаю, було б заскоро, та якщо я не переживу цієї ночі, це може виявитися також і запізно. А кохання є якраз найбільшим божевіллям чоловіків і жінок. Ти розповів мені історію любові. Я щиро вірю, що твої батьки бажали тобі якнайкращого, але їхня любов мало не зруйнувала твоє життя. Якщо Богородиця на бабусиній картині наступає на змію, це означає, що у любові — двояка природа.

— Розумію тебе, — сказав Едуард. — Я тому й спровокував санітарів на електрошок, бо ти мені вивернула душу. Не можу сказати з певністю, що саме я відчуваю, але любов мене вже знищила одного разу.

— Не бійся. Сьогодні я попросила в доктора Ігора дозволу вийти звідси й вибрати собі місце, де зможу назавжди заплющити очі. Але побачивши, як ти борсаєшся в руках санітарів, збагнула, на що хочу дивитися, покидаючи цей світ: на твоє обличчя. І вирішила, що нікуди не піду. Коли ти відсипався після електрошоку, я мала ще один серцевий напад і думала, що мій час надійшов. Дивилась на твоє обличчя, намагаючись розгадати твою історію, і готувалася щасливо померти. Але смерть не прийшла, серце знову витримало, — мабуть, завдяки моїй молодості.

Він похилив голову.

— Не втікай від мого кохання. Я багато в тебе не прошу, — тільки дозволь кохати тебе й заграти для тебе ще раз на піаніно, якщо матиму силу грати. І ще

одне: якщо хтось тобі скаже, що я вже вмираю, прийди відразу до моєї палати. Виконай це моє бажання.

Едуард довго мовчав, і Вероніка подумала, що він знову сховався у своєму закритому світі, з якого вже не скоро повернеться.

Але він глянув на гори поза мурами Віллету і сказав: «Якщо хочеш звідси вийти, я тебе проведу. Візьму тільки наші куртки і трохи грошей. Тоді й вирушимо».

— Це зовсім ненадовго, Едуарде. Ти ж знаєш.

Едуард не відповів. Пішов у будинок і невдовзі повернувся з двома куртками.

— Це — на вічність, Вероніко; довшу від усіх однаковісінських днів і ночей, які я тут провів, постійно намагаючись забути Видіння Раю. І я їх майже забув, хоча тепер вони, здається, повертаються.

— Ну, то ходім. Божевільні мають діяти божевільно.

Того вечора, коли хворі зі-
йшлися до їдальні, всі помітили відсутність чо-
тирьох осіб.

* * *

Не було Зедки, яку виписали після тривалого лі-
кування; Марі, котра, мабуть, пішла в кіно, як це
часто робила, й Едуарда, який ще, напевно, не ві-
дійшов від електрошоку. Згадавши про електро-
шок, хворі відчували страх і мовчки взялися до ве-
чері.

Ну, й ще не було зеленоокої дівчини з каштановим волоссям. Тієї, якій уже залишилося зовсім недовго жити.

Про смерть у Віллеті ніхто не говорив уголос, хоча й усі помічали чиюсь відсутність, але завжди поводилися так, ніби нічого не сталося.

Від столу до столу розходилася новина. Дехто заплакав — адже вона була повна життя, а тепер лежатиме в маленькому моргу біля лікарні. Тільки найсмівливіші відважувались туди заходити, та й то серед білого дня. Там стояли три мармурових столи, на одному і лежав зазвичай новий труп, накритий прострадлом.

Всі знали, що сьогодні там лежатиме Вероніка. Справжні божевільні хутко забули про дівчину, яка останніми днями порушувала їхній сон, граючи на піаніно. Декого ця новина трохи засмутила — особливо медсестер із реанімаційного відділення, але їх привчали не надто прив'язуватися до пацієнтів, адже одні виписувалися, інші вмирили, а загалом їхній стан тільки погіршувався. Медсестри тужили трохи довше, але згодом і це минало.

Проте майже всі хворі, почувши вістку, прикинулися засмученими, хоча насправді відчували полегшення — адже вкотре над Віллетом пронісся ангел смерті, не торкнувшись їх.

Коли «Братство» зібралось після вечері, один із хворих повідомив, що Марі не пішла до кінотеатру, вона залишила Віллет назавжди, передавши йому листа.

* * *

Ніхто, здавалося б, не надав цьому надто великого значення: Марі завжди була якась *не така*, трохи забожевільна, нездатна пристосуватися до ідеальної ситуації, в якій всі вони тут були.

— Марі ніколи не розуміла, які ми щасливі, — сказав один. — Ми всі, наче друзі зі спільними інтересами — дотримуємося своєї рутини, інколи подорожуємо разом, запрошуємо лекторів, — вони роз-

повідують цікаві речі, а ми їх обговорюємо. Наше життя досконало врівноважене; цього не має багато хто з тих, хто живе поза Віллетом.

— Не кажучи про те, що у Віллеті ми захищені від безробіття, наслідків боснійської війни, економічних проблем і насильства, — додав інший. — Тут ми здобули гармонію.

— Марі мені залишила листа, — сказав той, що повідомив їм новину, тримаючи в руках запечатаний конверт. — Вона просила прочитати його вголос, усім нам на прощання.

Найстарший братчик розпечатав конверт і виконав її прохання. Волів би спинитися посередині, але вже було пізно, тож дочитав до кінця.

«Щойно ставши юристом, я прочитала кілька віршів одного англійського поета, і мене надзвичайно вразив один рядок: «Будь джерелом, що б'є через край, а не водоймою, що лиш тримає воду». Я завжди думала, що поет помилявся. Переливатися через край небезпечно, бо можна затопити ті долини, де живуть рідні нам люди, — вони захлинуться надміром нашої любові й пристрасті. Все своє життя я намагалася бути водоймою, ніколи не виходячи зі своїх внутрішніх берегів.

Пізніше, з невідомої мені досі причини, я почала страждати від приступів паніки. Стала тим, чим так боялася стати: джерелом, що полилося через край, затоплюючи все навкруги. Внаслідок чого опинилась у Віллеті.

Підлікувавшись, знову стала водоймою й зустріла вас. Дякую вам за вашу дружбу, за вашу любов і за всі щасливі хвилини. Ми жили разом, наче риби в акваріумі, задоволені, бо хтось кидав їжу, коли нам хоті-

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ПОМЕРТИ

лося їсти, а ще ми могли, коли нам цього хотілося, розглядати світ за склом.

Але вчора — завдяки музиці й дівчині, яка вже, мабуть, померла, — я довідалася щось дуже важливе: життя всередині точнісінько таке саме, що й життя назовні. Як там, так і тут, люди збираються групами; зводять навколо себе стіни й не дозволяють, аби якась несподіванка порушила спокій їхнього бездарного існування. Вони щось там роблять, що звикли робити, досліджують щось нікому не потрібне, веселяться, бо саме цього від них очікують, а решта усе хай іде під три чорти — їх це анітрохи не турбує. Хіба що переглянуть телевізійні новини — як ми це часто робили, — щоб тільки упевнитись у власному щасті серед світу, що повен всіляких проблем і несправедливостей.

Я хочу лише сказати, що життя «Братства» нічим не відрізняється від життя, яким живуть майже всі за межами Віллету, намагаючись не вискочити поза скляні стіни акваріуму. Мені довший час воно здавалося вигідним і корисним, але люди міняються, тож я рушаю на пошуки пригод, хоч мені вже шістдесят п'ять і я чудово усвідомлюю всі обмеження свого віку. Я їду в Боснію. Там є люди, яким я потрібна. Хоча вони ще не знають мене, а я їх. Але я певна, що принесу якусь користь, а ризик подорожі вартий більше, ніж тисяча днів безпечного комфорту».

Він закінчив читати листа, і члени «Братства» розійшлися по своїх палатах, переконані, що Марі остаточно збожеволіла.

Едуард і Вероніка вибрали найдорожчий ресторан у Любляні, замовили найвишуканіші страви й упилися трьома пляшками марочного вина врожаю 1988 року, одного з найкращих у цьому столітті. За вечерею вони жодного разу не згадали ні про Віллет, ні про минуле, ні про майбутнє.

* * *

— Мені подобається історія зі змією, — сказав він, наповнюючи її келих у надцятий раз. — Але твоя бабуся була застара, щоб правильно це все витлумачити.

— Прощу з повагою ставитися до моєї бабусі! — загорлала хмільна Вероніка, аж усі в ресторані озирнулися.

— Пропоную тост на честь бабусі цієї дівчини! — вигукнув Едуард, зриваючись на ноги. — Вип'ємо за бабусю цієї божевільної, яка сидить тут переді мною, і яка, безсумнівно, втекла з Віллету!

Відвідувачі ресторану знову зосередилися над їжею, вдаючи, що нічого не сталося.

— Вип'ємо за мою бабусю! — лементувала Вероніка.

До їхнього столика підійшов власник ресторану.

— Прошу вас пристойно поводитися.

На кілька хвилин вони заспокоїлись, а там знов почали галасувати, кидати безглузді репліки і взагалі поводити себе неналежним чином. Власник ще раз підійшов до них, сказав, що вони можуть не платити, але мусять негайно йти звідси.

— Подумай-но тільки, скільки грошей ми заощадимо на цьому неймовірно дорогому вині! — сказав Едуард. — Ходімо звідси, поки цей добродій не змінив думку!

Але той і не збирався її міняти. Він уже вхопився за Веронікин стілець, демонструючи цим люб'язним жестом свій очевидний намір якнайшвидше випроводити її з ресторану.

Вони вийшли на середину невеличкої площі в центрі міста. Вероніка глянула на вікна своєї монастирської кімнатки й відразу витверезіла. Невдовзі вона помре.

— Давай-но ще купимо вина! — запропонував Едуард.

Поблизу був бар. Едуард купив дві пляшки, й вони продовжили пиятику.

— А що не так витлумачила моя бабуся? — запитала Вероніка.

Едуард настільки сп'янів, що мусив докласти неймовірних зусиль, пригадуючи, що саме він казав у ресторані.

— Бабуся твоя гадала, що жінка стоїть на змії, бо любов повинна панувати над добром і злом. Це гарна, романтична версія, але вона не має нічого спільного з істиною. Я бачив цей образ, це одне з Видінь Раю, які я малював у своїй уяві. Я ще тоді зацікавився, чому Діву зображують саме так.

— Ну, й чому?

— Тому що Діва ототожнюється з жіночою енергією; Діва — володарка змії, що втілює мудрість. Якщо ти бачила перстень доктора Ігора, то бачила на ньому медичну символіку: дві змії, обвиті навколо жезла. Любов вища за мудрість, тому й Діва стоїть поверх змії. Для неї все є небесним даром. Вона не збирається судити, що є добром, а що злом.

— А знаєш ще одну річ? — запитала Вероніка. — Діва ніколи не зважала на те, що про неї думають інші. Уяви, якби вона мусила кожному пояснювати, що таке Святий Дух! То вона нічого і не пояснювала б, просто сказала б: «Так воно є». І що по-твоєму, вона почула б у відповідь?

— Що вона божевільна!

Обоє розреготалися. Вероніка піднесла склянку:

— Вітаю. Ти повинен намалювати свої Видіння Раю, а не лишень балакати про них.

— Почну з тебе, — відповів Едуард.

Біля невеличкого майдану є невеличкий пагорб. На верхів'ї цього пагорба стоїть невеличкий замок. Вероніка з Едуардом дряпалися вгору стрімкою стежиною, регочучись і нарікаючи, ковзаючись на льоду й проклинаючи втому.

Біля замку височить величезний жовтий підйомний кран. Через цей кран у кожного, хто в Люблянні вперше, створюється враження, що замок реставрують і роботи добігають кінця. Однак люблянці знають, що кран стоїть там уже багато років, хоча ніхто не може сказати чому. Вероніка розповіла Едуардові, що коли в дитячому садочку діти малюють люблянський замок, вони неодмінно малюють і цей кран.

— До того ж, кран набагато краще зберігся, ніж замок.

Едуард розсміявся.

— Ти вже мала б померти, — сказав він, усе ще захмелений, але його тремтячий голос зраджував його страх. — Твоє серце не може витримати отаке сходження.

Вероніка подарувала йому довгий, міцний цілунок.

— Подивися на мене, — сказала вона. — Запам'ятай моє обличчя очима душі, щоб колись відтворити. Це, якщо захочеш, стане новим початком, — ти повинен знову взятися до малярства. Це останнє моє прохання. Ти віриш у Бога?

— Вірю.

— Тоді поклянися Богом, у якого віриш, що намалюєш мене.

— Клянуся.

— А намалювавши мене, малюватимеш і далі.

— Не знаю, чи можу це пообіцяти.

— Можеш. І дякую тобі, що наповнив моє життя сенсом. Я прийшла в цей світ, аби перейти все, через що перейшла: спробу самогубства, зруйноване серце, зустріч із тобою, сходження до цього замку, закарбовування мого обличчя в твоїй душі. Це єдина

причина мого приходу в цей світ — повернути тебе на дорогу, з якої ти зійшов. Не дай мені відчути, що моє життя було марним. Не знаю, зарано це чи запізно, але хочу сказати, що кохаю тебе. Не мусиш мені вірити, — можливо, це просто примха, плід моєї уяви.

Вероніка пригорнулася до нього, прохаючи Бога, в якого не вірила, забрати її саме в цю мить.

Заплющила очі й відчула, що Едуард теж засинає. Провалилася в глибокий сон без сновидінь. Смерть виявилася солодкою; вона пахла вином і погладжувала їй волосся.

Едуард відчув, як хтось шарпнув його за плече. Прокинувся й побачив, що вже світає.

* * *

— Можете піти до притулку біля ратуші, якщо хочете, — сказав поліцей. — Ви тут позамерзаєте.

За мить Едуард пригадав усе, що сталося вночі. В його обіймах лежала, згорнувшись, дівчина.

— Вона... вона мертва.

Але дівчина поворухнулася й розплющила очі.

— Що сталося? — запитала Вероніка.

— Нічого, — відповів Едуард, допомагаючи їй підвестися. — Хоча, мабуть, сталося чудо: новий день життя.

Як тільки доктор Ігор увійшов до кабінету і ввімкнув світло — адже зима затяглася і день починався пізно, — у двері постукав санітар.

* * *

«Нинішній день починається рано», — подумав він.

День мав бути непростим, бо йому треба було переговорити з Веронікою. Готувався до цього цілий тиждень, не склепивши минулої ночі повік.

— Погані новини, — сказав перелякано санітар. — Зникли двоє хворих: посольський син і дівчина з хворим серцем.

— Чесно кажучи, ви всі тут геть недолугі; а охорона лікарні взагалі ні до чого.

— Але ж раніше ніхто не втікав, — виправдовувався санітар. — Звідки нам було знати?

— Забирайся! Тепер треба повідомляти власників, викликати поліцію й таке інше. Передай, щоб мене ніхто не турбував; на все це піде купа часу!

Бідолашний санітар пішов геть, знаючи, що основна вина впаде на його плечі, адже сильні завжди так чинять зі слабкими. Тепер його, безперечно, поженуть з роботи.

Доктор Ігор вийняв блокнот, розгорнув на столі й почав було щось писати, але передумав.

Вимкнув світло й сидів, усміхаючись, у кабінеті, ледь освітленому першими промінчиками сонця. *Все* спрацювало.

Потім він зробить необхідні нотатки, описуючи єдино можливий лік від *вітриолу*: усвідомлення життя. І ще опише лік, застосований ним під час першого серйозного експерименту з пацієнтами: усвідомлення смерті.

Можливо, є й інші методи лікування, але доктор Ігор вирішив у своїй дисертації зосередитись на тому, що зміг перевірити на практиці, завдяки молодій дівчині, котра, сама того не знаючи, стала частиною його долі. Сюди вона потрапила в жахливому стані, майже в комі, отруївшись надмірною дозою снодійного. Майже тиждень була вона на грані життя й смерті, і саме тоді в нього й виникла блискуча ідея провести цей експеримент.

Все залежало від одного: від того, чи зуміє ця дівчина вижити.

Вона зуміла — і жодних серйозних наслідків, жодних непоправних проблем зі здоров'ям; а в міру дбаючи про себе, вона ще переживе його самого.

Проте це знав тільки він, доктор Ігор, і ще він знав, що невдахи-самогубці схильні рано чи пізно повторити свою спробу. Чому б не використати її як «піддослідного кролика» і дослідити, чи зуміє вона вивести з організму *вітріол*?

Так доктор Ігор і розробив свій план.

Уведення медикаменту під назвою фенотал повинно було викликати симптоми, як при серцевому нападі. Цілий тиждень їй впорскували цей медикамент, — достатньо часу, щоб пережити передсмертний страх, аби добре подумати про смерть і переоцінити власне життя. Таким чином, як напише доктор Ігор у своїй дисертації (останній розділ якої матиме назву «Усвідомлення смерті заохочує нас до інтенсивнішого життя»), дівчина цілковито вивела вітріол зі свого організму й відтепер, мабуть, більше не вдаватиметься до спроб покінчити з собою.

Він мав намір зустрітися з нею сьогодні й повідомити, що, завдяки уколам, серце у неї тепер цілком здорове. Втеча Вероніки врятувала його від неприємної необхідності знову їй брехати.

Чого не врахував доктор Ігор, так це інфекційної природи ліку проти *вітріольного* отруєння. Багатьох пацієнтів Віллету налякало усвідомлення цієї повільної, неминучої смерті. Всі вони, мабуть, задумалися над тим, чого їм бракує, і мимоволі стали переосмислювати власне життя.

Марі звернулася до нього з проханням її виписати. Інші пацієнти також попросили ще раз проаналізувати їхні хвороби. Менш зрозумілою була справа з посольським сином, бо той просто зник, — мабуть, укупі з Веронікою.

«Можливо, вони й досі разом», — подумав доктор Ігор.

Хоч як би там було, син посла знає дорогу до Віллету, якщо захоче повернутися. Доктор Ігор був надто захоплений результатами експерименту, щоб перейматися такими дрібницями.

На якийсь час його охопили інші сумніви. Ану ж Вероніка довідається, що її серцеві напади насправді не були нападами. Ану ж вона звернеться до фахівця, і той запевнить, що серце в неї абсолютно здорове? Вона тоді вирішить, що доктор, який опікувався нею у Віллеті, був повним профаном; але ж, урешті-решт, хто береться досліджувати заборонені теми, мусить бути відважним, — він не раз наражатиметься на нерозуміння.

А як бути з тим, що вона з дня на день чекатиме неминучої смерті?

Доктор Ігор довго й ретельно роздумував над цим питанням, але прийшов до висновку, що все це не має такого вже великого значення. Вона вважатиме кожен день чудом — а так воно й є, якщо врахувати скільки несподіваних речей може трапитися кожнісінької миті нашого крихкого існування.

Помітив, що сонячні промінчики сяяли вже яскравіше; о цій порі хворі сідають до снідання. Невдовзі його приймальня заповниться відвідувачами, з'являться нові проблеми, тому треба негайно занотувати дещо для його дисертації.

Почав скрупульозно описувати свій експеримент з Веронікою; рапорт про відсутність належної охорони в лікарні можна буде скласти й пізніше.

День Св. Бернадетти, 1998

Літературно-художнє видання

Коельйо Пауло

ВЕРОНІКА ВИРІШУЄ ВМЕРТИ

З португальської переклав
Віктор Морозов

Обкладинка
Сергія Попова

Редактор *Т. К. Щегельська*
Художній редактор *Т. В. Куц*
Коректор *Т. К. Торецька*
Комп'ютерна верстка *О. Ю. Кабаченко*

Підписано до друку 10.02.10. Формат 84×108¹/₃₂.
Друк офсетний. Папір друкарський. Гарнітура Шкільна.
Ум. друк. арк. 10,92. Обл.-вид. арк. 6,35.
Тираж 3000 прим. Зам. № 0 0350.

ЗАТ «Національний книжковий проект»
<http://publish.knig.net>

03148, Київ, вул. Сім'ї Сосніних, 3
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1723 від 23.03.2004

Віддруковано у ВАТ «Харківська книжкова фабрика "Глобус"»
61012, м. Харків, вул. Енгельса, 11
Свідоцтво ДК № 2891 від 04.07.2007 р.
www.globus-book.com

Вероніка насправді вирішує померти.
Світ здається їй чужим, і вона йому зовсім не потрібна.
Вона страхається незгод та перешкод, що їх так багато
у будь-якої людини на життєвому шляху. У психіатричній лікарні,
де лікують тих, кого вдалося врятувати після спроби суїциду,
Вероніка зустрілася зі своїм коханням – і зі своєю смертю.
Лікар сказав, що вона приречена. І тільки тоді дівчина навчилася
відчувати кожну мить життя й насолоджуватися нею.

І вже не важливо, чи правду сказав лікар:
якщо проживеш кожну мить як останню, стверджує Пауло Коельйо,
життя наповнюється і сенсом, і радістю.

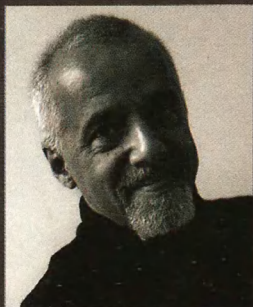
Пауло Коельйо – письменник з світовим ім'ям,
автор популярних творів, які щотижнево публікуються на шпальтах
найвідоміших газет багатьма мовами.

За письменницьку працю Пауло Коельйо був нагороджений
французьким орденом Почесного легіону.
У 2002 році письменника прийняли до Бразильської академії
словесності, а у 2007 році він став Послом Світу ООН.

Книги Пауло Коельйо розійшлися по всьому світові
накладом більш як 100 мільйонів примірників.

Пауло Коельйо постійно підтримує
зв'язок зі своїми читачами на сайтах:

www.paulocoelhoblog.com
www.paulocoelho.com

Вероніка
вирішує
померти

Пауло
Коельйо

ISBN 978-966-339-846-4

9 789663 398464